MRF 2022.100

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 27. april 2022, j.nr. 19/00750 og 19/07987

Stadfæstet VVM-tilladelse fra 2018 til opstilling af 11 vindmøller ved Nørre Økse Sø, da supplerende støjberegninger indsendt af bygherren, mens klagesagen verserede, godtgjorde, at støjgrænserne kunne overholdes for tre boliger, der dermed ikke skulle nedlægges som forudsat i VVM-redegørelsen, og da et af nævnet tilføjet vilkår om driftstop fandtes tilstrækkeligt til at imødegå skadevirkninger på bilag IV-arten flagermus. Ikke medhold i klage over screeningafgørelse fra 2019 om transformerstation kunne flyttes 600 meter ikke krævede ny miljøvurdering og VVM-tilladelse, da bygherres ønske om en i forhold til plangrundlaget ændret placering ville fremstå med en mere naturlig tilknytning til vindmølleparken.

Afgørelsen omhandler dels en klage over Jammerbugt Kommunes VVM-tilladelse fra oktober 2018 til opstilling af 11 vindmøller ved Nørre Økse Sø, dels en klage over kommunens screeningsafgørelse fra oktober 2019 om at flytte en transformerstation 600 meter i forhold til det tilladte projekt uden en ny miljøvurdering, hvor Jammerbugt Kommune i oktober 2021 traf afgørelse om at forlænge VVM-tilladelsen, hvilket ikke blev påklaget. Sagen tog sin begyndelse med, at kommunen på baggrund af en ansøgning gennemførte en offentlig høring fra december 2016 til februar 2017 af en miljøvurdering af et projekt med 15 større vindmøller ved Nørre Økse Sø på grundlag af den dagældende § 11 g i planloven sammen med forslag til kommuneplantillæg og lokalplan. Af miljøvurderingen fremgik, at projektforslaget betød, at en række ejendomme skulle nedlægges, og vindmølleopstiller (V) havde på den baggrund indgået betinget købsaftale med otte naboejendomme med boliger, hvor vindmøllebekendtgørelsens støjgrænse på 42 dB(A) ville blive overskredet. Den 27. september 2018 vedtog kommunen kommuneplantillæg og lokalplan for vindmøllerne, hvor fire af møllerne blev udtaget af projektet, hvorefter V opsagde tre af købsaftalerne med naboejendomme, der efter ændringen kunne overholde vindmøllebekendtgørelsens støjgrænser. Den 4. oktober 2018 meddelte kommunen VVM-tilladelse til projektet med disse ændringer efter miljøvurderingslovens § 25. Både plangrundlaget og VVM-tilladelsen blev påklaget af naboer, der bl.a. gjorde gældende, at miljøvurderingen var mangelfuld og manglede oplysninger om projektets udformning, at det ikke var godtgjort, at vindmøllebekendtgørelsens støjgrænser kunne overholdes, og at flagermusundersøgelser og afværgeforanstaltninger var utilstrækkelige. Mens klagesagen verserede traf kommunen i oktober 2019 afgørelse om at ændre den i VVM-tilladelsen fastsatte placering af transformerstation, så den blev flyttet 600 meter, og traf samtidig VVM-screeningsafgørelse efter miljøvurderingslovens § 21 om, at ændringen ikke krævede en ny VVM-procedure efter miljøvurderingslovens § 20. Denne afgørelse blev ligeledes påklaget af nogle naboer, der bl.a. anførte, at det var problematisk at ændre placeringen, før den verserende klagesag var afgjort, og at den ændrede placering krævede belysning af risiko for oversvømmelse af lavvandsområde. I forbindelse med klagesagen indsendte kommunen supplerende støjberegninger fra december 2021. Miljø- og Fødevareklagenævnet (formanden) lagde indledningsvis til grund, at klagen over VVM-tilladelsen fra oktober 2018 skulle behandles efter VVM-reglerne i den dagældende planlovs § 11 g med henvisning til overgangsreglen i miljøvurderingslovens § 57, stk. 8, der ifølge forarbejderne skal sikre, at ansøgninger indgivet før lovens ikrafttræden, og som ikke var færdigbehandlede på tidspunktet for lovens ikrafttræden, fortsat kunne behandles i henhold til de tidligere regler, hvorimod screeningsafgørelsen fra 2019 skulle behandles efter miljøvurderingsloven fra 2017. For så vidt angik VVM-tilladelsen bemærkede nævnet, at VVM-redegørelsen utvivlsomt ikke udgjorde et tilstrækkelig grundlag for at vurdere projektets støjmæssige konsekvenser i forhold til boligerne på ejendommene, der ikke skulle nedlægges alligevel. Nævnet fandt imidlertid, at ændringen ikke kunne anses for så væsentlig, at den skulle have været belyst ved en supplerende VVM-redegørelse, da ændringen var en afledt konsekvens af udtagningen af de tre vindmøller, og da den samlede miljømæssige påvirkning i forhold til det oprindeligt anmeldte projekt alt andet lige herved blev reduceret. Nævnet fandt endvidere ikke grundlag for at antage, at den berørte offentligheds mulighed for tidligt at deltage i beslutningsprocessen som følge heraf ikke

havde været tilstrækkeligt effektiv, selv om projektændringen i forhold til de tre ejere isoleret set betød, at de tre ejendomme ikke skulle nedlægges alligevel. Nævnet fandt dog, at kommunen inden VVM-tilladelsen burde have foretaget partshøring af ejerne, og at kommunen på tidspunktet for VVM-tilladelsen ikke havde det fornødne grundlag for at vurdere, om støjgrænserne ville være overholdt for disse ejendomme, da støjberegningerne først forelå i kommunen ved bygherres henvendelse i september 2020. Den manglende partshøring og utilstrækkelige sagsoplysning måtte imidlertid anses for en konkret uvæsentlig mangel, da projektet med VVM-redegørelsen havde været i offentlig høring, og ejerne af de tre ejendomme inden for klagefristen var blevet gjort bekendt med opsigelsen af købsoptionerne, og at to af ejerne var repræsenteret blandt de naboer, som havde klaget, og dermed havde haft mulighed for at fremføre sine bemærkninger i klagesagen. Nævnet henviste endvidere til de under sagens behandling fremsendte yderligere støjberegninger og fandt at kunne inddrage de nye oplysninger, da nævnet som administrativ rekursinstans ligesom myndigheden selv var forpligtet at foretage en realitetsprøvelse af de indsamlede oplysninger og en overvejelse af, hvorvidt disse om nødvendigt burde suppleres med yderligere informationer. Nævnet fandt herefter, at støjberegningerne fra oktober 2020 udgjorde en tilstrækkelig beskrivelse af støjen ved de tre ejendomme, selv om hverken støjberegningerne i VVM-redegørelsen eller beregningerne fra oktober 2020 opfyldte kravene i vindmøllebekendtgørelsens § 4, stk. 1 og 2, da hustandsmøllerne henholdsvis støjbelastningen fra lavfrekvent støj ved to ejendomme ikke var medtaget heri. Med henvisning til kommunens supplerende støjberegninger fra december 2021 viste, at grænseværdierne kunne overholdes ved ejendommene, fandt nævnet dog, at VVM-tilladelsen ikke led af væsentlige mangler som følge af den manglende inddragelse af støjbidraget fra husstandsmøllerne. I forhold til afværgeforanstaltningerne for flagermus lagde nævnet til grund, at vilkåret ikke omfattede vindmølle nr. 10, fordi afstanden fra mølletårnet til nærmeste læhegn var større end 50 meter. Nævnet bemærkede i den forbindelse, at kommunen efterfølgende havde oplyst, at læhegn skulle fjernes i en afstand af 50 meter fra vindmølle nr. 11, men at der først ville stilles vilkår herom ved meddelelse af byggetilladelse til projektet. Nævnet fandt, at kommunen ikke herved i tilstrækkeligt omfang havde sikret sig, at projektet ikke ville beskadige eller ødelægge yngle- og rasteområder for flagermus, når vindmøllerne nr. 10 og 11 var i drift. Nævnet lagde vægt på, at der ved en foretaget flagermusundersøgelse fra 2016 var registreret seks forskellige flagermusarter i nærhed af projektområdet i yngleperioden og i efteråret, og at der i forbindelse med vilkåret om monitering var foretaget endnu en flagermusundersøgelse i 2019, hvor der blev registreret ni forskellige arter i yngleperioden og otte arter i unge- og træktiden. Nævnet fandt, at kommunen ikke havde oplyst sagen tilstrækkeligt til med den fornødne sikkerhed at udelukke, at disse områderne udgjorde faktiske yngle- eller rasteområde for flagermus, og at kommunen uden fyldestgørende oplysninger om potentielle yngle- eller rasteområde ikke kunne udelukke, at fjernelse af større dele af læhegnet ved vindmøllerne nr. 10 og 11 ville beskadige den økologiske funktionalitet af det formodede yngle- eller rasteområde. For med den fornødne sikkerhed at begrænse de skadelige virkninger af anlægget fandt nævnet herefter, at vilkårene skulle ændres således, at der alene skulle fjernes levende hegn omkring vindmøllerne 3 og 4, at vilkåret om montering bortfaldt, og at vindmøllerne 10 og 11 i stedet omfattedes af vilkår om driftsstop. For så vidt angik screeningafgørelsen fandt nævnet, at kommunen havde foretaget høring i tilstrækkeligt omfang. Nævnet fandt ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens vurdering af, at den ændrede placering af transformerstationen ikke kunne forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet, da kommunen havde foretaget en vurdering af den visuelle påvirkning fra anlægget og på den baggrund vurderet, at idet transformerstationen placeredes længere væk fra nabobebyggelse end oprindeligt, ville den fremstå med en mere naturlig tilknytning til vindmølleparken. Miljø- og Fødevareklagenævnet kunne herefter ikke give medhold i klagen over screeningafgørelsen og stadfæstede VVM-tilladelsen med de anførte ændringer.

MRF 2022.100

Kommentar: *Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse forekommer tvivlsom på flere punkter. I forhold til lovgrundlaget har klagenævnet lagt til grund, at efter ikrafttrædelsesreglen i miljøvurderingslovens § 57, stk. 8, skal klagenævnets prøvelse af VVM-tilladelsen fra 2018 ske på grundlag af planlovens § 11 g, hvilket logisk må forudsætte, at kommunen meddelte VVM-tilladelsen efter planloven. Dette var imidlertid ikke tilfældet, da VVM-tilladelsen er meddelt efter miljøvurderingslovens § 25, hvilket forekommer velbegrundet, da projektet er ændret i forhold til det projekt, som var i offentlig høring i vinteren 2016/2017. Klagenævnet har i stedet valgt den særegne logik, at en afgørelse efter miljøvurderingslovens § 25 af klagenævnet bedømmes efter den tidligere planlovs § 11 g, hvorefter VVM-tilladelser blev meddelt som kommuneplantillæg, suppleret med en henvisning til den dagældende VVM-bekendtgørelse under planloven. Det forekommer endvidere noget anstrengt, at nævnet forudsætter, at de forholdsvis omfattende ændringer i 2018 af det projekt, der blev miljøvurderet i 2016, kunne ske, uden at der som minimum blev gennemført en ny VVM-screening, inden VVM-tilladelsen fra 2018 blev meddelt, jf. sag C-290/03 Barker, hvilket klagenævnet skal påse af egen drift. I denne sag er der så det supplerende element, at nævnet lægger til grund, "at VVM-redegørelsen utvivlsomt ikke udgør et tilstrækkelig grundlag for at vurdere projektets støjmæssige konsekvenser i forhold til tre af boligerne", men denne mangel anses for uvæsentlig. Tilsvarende afviste nævnet, at det kunne anses for en væsentlig mangel, at de støjberegninger, der lå til grund for VVM-tilladelsen, var mangelfulde, og at de efterfølgende støjberegninger i oktober 2020 også var mangelfulde, hvilket nævnet begrundede med, at kommunen i december 2021 havde indsendt supplerende støjberegninger, der overholdt lovgivningens krav. Selv om det er korrekt, at klagenævnet under en sag kan inddrage nye faktiske oplysninger, der er fremkommet under klagesagen, får forløbet i denne klagesag nærmest karakter af, at hvis sagen verserer længe nok i klagenævnet, kan kommune og bygherre fremsende alle de oplysninger, som manglede, da VVM-tilladelsen blev meddelt, og derved undgå ugyldighed. Dette forekommer meget vanskeligt at forene med formålet med VVM-direktivet og miljøvurderingsloven.*

Stadfæstelse med ændring af VVM-tilladelse til opstilling af 11 vindmøller i Jammerbugt Kommune og Ikke medhold i klage over afgørelse om ikke miljøvurderingspligt for ændring af vindmølleprojekt i Jammerbugt Kommune

19/00750 og 19/07987

Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse efter den dagældende VVM-bekendtgørelses § 7, stk. 1,[1] jf. miljøvurderingslovens § 57, stk. 8, nr. 2,[2] jf. § 49, stk. 1, og efter lovens § 21, jf. § 49, stk. 1.

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Jammerbugt Kommunes afgørelse af 4. oktober 2018 om VVM-tilladelse til opstilling af 11 vindmøller med tilhørende adgangsveje ved Nørre Økse Sø med følgende ændringer, idet det bortfaldne er ~~gennemstreget~~, og det tilføjede er anført med *kursiv*:

Vilkår 6 ændres til:

> 6) Der skal fjernes levende hegn omkring *vind*mølle*rne* 3~~,~~ *og* 4 ~~og 11~~, som en afværgeforanstaltning for flagermuskollisoner. Som kompensation skal der plantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne.

Vilkår 7 ændres til:

> 7) ~~Der skal gennemføres en monitering af flagermusaktiviteten omkring mølle 3, 4 og 11 i det første driftsår for bl.a. at klarlægge betydningen af fjernelse af levende hegn samt fourageringsmønster. Såfremt moniteringen viser, at møllerne generelt udgør en risiko for flagermus i området, vil der kunne pålægges et driftsstop af møllerne i kritiske perioder med mange flagermus omkring møllerne~~ *Vindmøllerne 10 og 11 omfattes af vilkår om driftsstop. Vindmøllerne skal slukkes ved lave vindhastigheder (under 6 m/s målt i møllehusets højde) i perioder, hvor store insektsamlinger forekommer ved vindmøllerne (dvs. fra solnedgang til solopgang i perioden fra 15. juli til 15. oktober)*.

Det indbetalte klagegebyr over VVM-tilladelsen tilbagebetales.

Miljø- og Fødevareklagenævnet giver ikke medhold i klage over Jammerbugt Kommunes afgørelse af 10. september 2019 om, at en ændret placering for en transformerstation ikke er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse.

Det indbetalte klagegebyr over screeningsafgørelsen tilbagebetales ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet[3] og gebyrbekendtgørelsens § 2.[4] Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. miljøvurderingslovens § 54, stk. 1.

Afgørelsen er truffet af formanden på nævnets vegne, jf. § 8 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

Indhold

1. Klagerne til Miljø- og Fødevareklagenævnet 5

2. Sagens oplysninger. 6

2.1 Området 6

2.2 VVM-redegørelsen. 6

2.2.1 Det tekniske anlæg. 7

2.2.2 Nedlægning af eksisterende ejendomme. 8

2.2.3 Grundvandsinteresser 9

2.2.4 Støj 10

2.2.5 Visuelle påvirkninger 11

2.2.6 Sundhed. 13

2.2.7 Isafkast 14

2.2.8 Materielle goder 14

2.2.9 Fugle. 15

2.2.10 Flagermus. 16

2.3 De påklagede afgørelser 18

2.3.1 VVM-tilladelsen. 18

2.3.2 Screeningsafgørelsen. 19

2.4 Klagernes indhold. 20

2.4.1 VVM-redegørelsen generelt 20

2.4.2 Uklarhed om projektet 20

2.4.3 Støj 21

2.4.4 Sundhedsmæssige påvirkninger 22

2.4.5 Materielle goder 24

2.4.6 Opstillingsmønster og visualisering. 25

2.4.7 Isnedfald. 26

2.4.8 Manglende miljøvurdering af naboejendomme. 27

2.4.9 Ressourceforbrug. 27

2.4.10 Flagermus. 28

2.4.11 Øvrige klagepunkter vedrørende VVM-tilladelsen og VVM-redegørelsen. 29

2.4.12 Ændret placering af transformerstation. 29

2.5 Jammerbugt Kommunes bemærkninger til klagerne. 30

2.5.1 Uklarhed om projektet 31

2.5.2 Støjbekendtgørelsens gyldighed. 31

2.5.3 Vurdering af støjpåvirkningen. 31

2.5.4 Sundhedsmæssige påvirkninger 32

2.5.5 Materielle goder 32

2.5.6 Opstillingsmønster og visualiseringer 33

2.5.7 Isnedfald. 33

2.5.8 Privatretlige forhold. 33

2.5.9 Ændret placering af transformerstation (screeningsafgørelse) 34

2.6 Andre bemærkninger til klagen. 34

2.7 Nye oplysninger under sagens behandling. 34

2.7.1 Forlængelse af VVM-tilladelse. 34

2.7.2 Naturforhold ved Nørre Økse Sø 2021. 35

2.7.3 Flagermusundersøgelse 2019. 35

2.7.4 Høring af Jammerbugt Kommune. 36

3. Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger og afgørelse. 41

3.1 Miljø- og Fødevareklagenævnets prøvelse. 41

3.2 Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger 42

3.2.1 Den retlige ramme. 42

3.2.2 Ad 1) Manglende høring mv. i forbindelse med projektændringen. 47

3.2.3 Ad 2) Støj 51

3.2.4 Ad 3) Projektets udformning. 56

3.2.5 Ad 4) Grundvandssænkning. 57

3.2.6 Ad 5) Visuelle forhold. 58

3.2.7 Ad 6) Sundhed. 59

3.2.8 Ad 7) Isnedfald. 60

3.2.9 Ad 8) Materielle goder 60

3.2.10 Ad 9) Ressourceforbrug. 61

3.2.11 Ad 10) Påvirkning af fugle. 61

3.2.12 Ad 11) Påvirkning af bilag IV-arter (flagermus) 62

3.2.13 Ad 12) Screeningsafgørelsen. 68

3.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets øvrige bemærkninger 70

3.5 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse. 70

1. Klagerne til Miljø- og Fødevareklagenævnet

Afgørelsen om VVM-tilladelse til opstilling af vindmøller ved Nørre Økse Sø er den 31. oktober 2018 påklaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet af en gruppe af omboende, der er repræsenteret ved advokat (klager 1). Klager har efterfølgende fremsendt flere supplerende bemærkninger.

Klager 1 har navnlig anført, at

- VVMredegørelsen ikke er tilstrækkeligt detaljeret, da der er en række uklarheder om projektets endelige udformning, herunder i forhold til valg af mølletype og fundament,
- den dagældende vindmøllebekendtgørelse[5] på baggrund af nyere praksis fra EUdomstolen må anses for værende ugyldig,
- VVM-redegørelsens vurdering af støj, visuelle forhold, sundhed og materielle goder er mangelfuld,
- VVMredegørelsens vurdering i forhold til isnedfald er forkert,
- VVMredegørelsen indeholder fejlagtig information om ressourceforbrug,
- tre navngivne naboejendomme ikke har været en del af miljøvurderingen, selv om ejendommene ikke længere skal nedlægges, efter at fire vindmøller er udtaget af projektet, og
- flagermusundersøgelserne og afværgeforanstaltningerne ikke er tilstrækkelige.

Afgørelsen om, at en ændret placering for transformerstationen ikke er omfattet af krav om miljøvurderingspligt og § 25-tilladelse, er den 7. oktober 2019 påklaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet af en gruppe af omboende (klager 2).

Klager 2 har navnlig anført, at

- den ændrede placering må anses som en markant ændring af projektet, som udløser krav om udarbejdelse af en ny VVMredegørelse,
- der ikke er foretaget høring af naboer i forbindelse med den ændrede placering,
- der ikke er udarbejdet visualiseringer med den nye placering for transformerstationen, og
- det er problematisk, at Jammerbugt Kommune giver tilladelse til at ændre projektet, inden klagerne over VVMredegørelsen er behandlet.

Klagepunkterne er nærmere uddybet i afsnit 2.4.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har den 20. september 2019 meddelt afslag på at tillægge klagen fra klager 1 opsættende virkning.

Klager 1 har desuden påklaget miljøvurderingen af lokalplanen til Planklagenævnet.**[6]**

Klager 2 har ligeledes klaget over landzonetilladelsen for den ændrede placering af transformerstationen til Planklagenævnet. Planklagenævnet har den 20. december 2019 afvist at behandle klagen over landzonetilladelsen.**[7]**

2. Sagens oplysninger

2.1 Området

Sagen vedrører et projekt til opstilling af 11 vindmøller ved Nørre Økse Sø i Jammerbugt Kommune.

Projektområdet ligger i landzone og består hovedsagligt af dyrkede marker. På en del af projektområdet står 23 eksisterende vindmøller med en totalhøjde på ca. 70 m, som skal nedtages i forbindelse med projektets realisering.

Inden for projektområdet løber to vandløb, som er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3 (Vilsbæksminde Kanal og Jægerum Kanal), samt flere grøfter. Ca. 650 m nord for nærmeste planlagte mølle ligger flere søer, mindre udyrkede arealer og ejendomme omgivet af store træer, og knap 600 m syd for nærmeste mølle ligger en ejendom omkranset af et mindre skovområde med flere søer. De to østligste vindmøller placeres tæt på et læhegn, som forbinder de to områder med søer og store træer.

Projektområdet ligger ca. 3 km nordvest for Natura 2000-område nr. 15, Nibe Bredning, Halkær Ådal og Sønderup Ådal, som bl.a. omfatter fuglebeskyttelsesområde F1, Ulvedybet og Nibe Bredning.

Nord for projektområdet var der i foråret 2016 placeret fire husstandsmøller, herunder ved ejendommene på [A1], [A2], og [A3].[8]

2.2 VVM-redegørelsen

Jammerbugt Kommune har på baggrund af en ansøgning om VVM-tilladelse til opstilling af vindmøller afholdt en offentlig høring i perioden februar til marts 2016 med henblik på at indkalde ideer og forslag til VVM-redegørelsens indhold.

På den baggrund er der udarbejdet en samlet VVM-redegørelse og miljørapport, "Vindmøller ved Nørre Økse Sø", dateret november 2016. Den indeholder dels en miljøvurdering af forslag til lokalplan nr. 16-001, dels en VVM-redegørelse for projektet (herefter VVM-redegørelsen).

Det fremgår endvidere, at planforslag og VVM-redegørelse har været fremlagt i offentlig høring i perioden 19. december 2016 til 27. februar 2017.

I det følgende gengives de dele af VVM-redegørelsen, der er relevante for nævnets behandling af klagerne.

2.2.1 Det tekniske anlæg

Det tekniske anlæg er beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 2 og omfatter bl.a. en beskrivelse af projektet og det forventede ressourceforbrug.

Vindmølleanlægget

Det fremgår af redegørelsens afsnit 2.1, at projektforslaget omfatter 15 nye vindmøller med en totalhøjde på op til 150 m over terræn med vingetippen i øverste position. Møllerne skal opstilles på fire parallelle og omtrentligt nord-sydgående rækker med henholdsvis 3, 4, 4 og 4 møller i hver række.

Af redegørelsen fremgår desuden, at beskrivelsen af vindmøllerne i projektforslaget tager udgangspunkt i en 3,6 MW vindmølle med en rotordiameter på 117 m og en navhøjde på 91,5 m. Det fremgår endvidere, at valget af møllemodel ikke er endeligt fastlagt. Der henvises til, at møllevingernes størrelse, rotordiameteren mv. ifølge forslaget til lokalplanen kan variere inden for rammerne af en totalhøjde på vindmøllerne på 140-150 m. Det fremgår tillige, at såfremt der vælges en anden model, kan der ifølge VVM-redegørelsens afsnit 3 være mindre forskelle i beregningsresultaterne for støj og skyggekast.

Fundamenter

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 2.2, at den konkrete anlægsmetode for opbygning af fundamenter ikke er kendt på dette projektstadie. Det fremgår endvidere, at fundamenter til vindmøller på land traditionelt opbygges som armerede betondæk, men at fundamentet for dette projekt sandsynligvis med fordel kan udføres som monopælfundamenter. Da der endnu ikke foreligger tilstrækkelige tekniske og økonomiske undersøgelser til at kunne træffe beslutning herom, er begge anlægstyper beskrevet i VVM-redegørelsen.

Af redegørelsen fremgår det videre, at en endelig projektering af anlægget først sker i et senere projektstadie, men at forstudier og viden fra den eksisterende møllepark viser, at jordlagene i området er egnet til fundering. Som en del af den senere projektering udføres der konkrete prøveboringer ved de enkelte mølleplaceringer. Boredybden er afhængig af den lokale geologi. Derudover fremgår det, at konkrete forhold omkring grundvand, herunder om der kan være behov for midlertidige grundvandssænkninger under anlægsarbejdet, vil blive grundigt undersøgt i projektets videre projekteringsfase.

Vedrørende fundamenter i betondæk fremgår det, at selve konstruktionen og støbning af beton har et lavt støjniveau og ikke medfører vibrationer. Dog skal man være opmærksom på, at der i visse tilfælde kan være behov for at supplere opbygningen af betondækket med lokal pælefundering. Videre fremgår det, at ulemperne særligt er de store udgravnings- og materialemængder. Det medfører et stort behov for lastvognskørsel, som i sig selv medfører støj og desuden kan have lokal trafikmæssig betydning. Den store anlægsgrav kan desuden medføre behov for bortpumpning af vand i byggeperioden samt omlægning af en stor mængde dræn. Endelig har metoden en relativ lang konstruktionstid.

Vedrørende monopælefundamenter fremgår det af redegørelsens afsnit 2.2, at fundamenterne ikke kræver udgravning og støbning, men kan føres ned i undergrunden på stedet. Derudover er anlægsmetoden generelt hurtig at gennemføre, hvorfor den samlede anlægsperiode for mølleparken reduceres. Det fremgår endvidere, at pælene kan rammes eller vibreres for at komme ned til den ønskede dybde. Dybden vil afhænge af jordbundsforholdene, men pælelængder op til ca. 30 m er ikke usandsynligt. Videre fremgår det, at støjen i forbindelse med nedramning af stålpæle vil afhænge af anvendt værktøj og metode. For nogle pælefunderingsmetoder kan der forventes støj på op mod 200 dB i perioder af en til otte timer pr. fundament. Yderligere skaber det vibrationer i jorden, der kan medføre skader på ikke korrekt funderede bygninger. Det fremgår, at man normalt skal forvente et behov for gennemgang af fundamenter, der ligger inden for en radius af 100 m af mølletårnets placering for at sikre sig mod dette.

Ressourceforbrug

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 2.3, at der udover selve vindmøllerne vil være materialeforbrug i forbindelse med anlæg af fundamenter, arbejdsarealer og adgangsveje. Til veje og arbejdsarealer anvendes grus og eventuel supplerende opfyldning med sand, og der anslås at være behov for i alt 9.000 m3 grus.

2.2.2 Nedlægning af eksisterende ejendomme

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 2.1, at projektforslaget indebærer, at en række ejendomme nedlægges. I forbindelse med projektet er der lavet købsaftaler med i alt otte naboejendomme. I forhold til tre ejendomme fjernes beboelsespligten. Ved disse ejendomme bliver driftsbygningerne stående, mens stuehus nedrives og reetableres til grus, græs eller lignende. Fem ejendomme nedrives helt og forventes reetableret som enten gruspladser eller som ny landbrugsjord.

De otte naboejendomme er ikke angivet med deres adresser, men der er i VVM-redegørelsens afsnit 2.1 et kort over projektforslagets placering af de enkelte vindmøller og naboopkøb. Det ses heraf, at tre af de fem ejendomme, som skal nedrives helt, er beliggende ved Tranum Enge.

2.2.3 Grundvandsinteresser

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 2.2, at en endelig projektering af anlægget først sker i et senere projektstadie, men at forstudier og viden fra den eksisterende møllepark viser, at jordlagene i området er opbygget som 0,5 á 1,0 m muld, 4,0 á 5,0 m post glacialt silt/ler/gytje og herefter sen

glacialt ler/silt/sand eller glacialt moræneler egnet til fundering. Det fremgår endvidere, at i de geotekniske undersøgelser i forbindelse med den eksisterende vindmøllepark blev grundvandsspejlet truffet 0,3-2,1 m under terræn.

I VVM-redegørelsens afsnit 6.3 fremgår det, hvilken påvirkning projektet forventes at have i forhold til grundvand.

Det fremgår heraf, at projektet ikke er beliggende i et område med drikkevandsinteresser, og at der er ikke registreret vandindvindingsboringer inden for 1 km af mølleplaceringerne.

Det fremgår endvidere, at der forud for påbegyndelsen af anlægsarbejdet skal gennemføres geotekniske undersøgelser af jordbundsforholdene i anlægsområdet. I den forbindelse vil der bl.a. blive gennemført prøveboringer omkring hver vindmølle, som vil bidrage med viden om de forholdsregler, der vil være nødvendige i forhold til beskyttelse af grundvand.

Derudover fremgår det af redegørelsen, at det, især for en løsning med fundamenter af betondæk, ikke kan afvises, at det ved nogle mølleplaceringer vil være nødvendigt at pumpe vand væk fra anlægsgraven under anlægsarbejdet. Det er i den sammenhæng vurderet, at såfremt det under anlægsfasen sikres, at der ikke sker direkte udledning af grundvand med et for højt indhold af skadelige stoffer, herunder okker, vil projektet ikke være til fare for grundvand eller overfladevand.

Det fremgår desuden af afsnit 5.1, at grundet projektets karakter og afstanden til beskyttede habitatområder vurderes vindmøllerne ikke at påvirke naturtyperne på udpegningsgrundlaget. Det fremgår endvidere, at udledninger fra eventuelle grundvandssænkninger i forbindelse med anlæggelsen af vindmøllerne således heller ikke vil nå de våde naturtyper i det nærmeste habitatområde, da dette håndteres i anlægsfasen så stoffer som f.eks. okker ikke udledes i grøftesystemerne.

Det fremgår af afsnit 5.2, at projektområdet krydses af to § 3-beskyttede vandløb (Vilsbæksminde kanal og Jægerum kanal). De to vandløb er kraftigt regulerede (kanaler), som vurderes at have begrænsede naturinteresser, da begge vandløbs miljømål er udtrykt ved faunaklasse 4 (overgangsform mellem ret svagt forurenet og ret stærkt forurenet). Kanalerne kan potentielt blive påvirket af oppumpet vand fra spidssugninger i anlægsfasen. Etablering og drift af møllerne vurderes ikke at påvirke de § 3-beskyttede naturområder.

Det fremgår endvidere af afsnit 9.2, at der på dette projektstadie endnu ikke er gennemført geotekniske undersøgelser i anlægsområdet, og at der derfor heller ikke foreligger præcise informationer om niveauet for grundvandsspejlet og eventuelt behov for

grundvandssænkninger under anlægsfasen. Med passende foranstaltninger vurderes et eventuelt behov for grundvandssænkninger under anlægsfasen ikke at medføre risiko for det omgivende miljø.

2.2.4 Støj

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 1.5, at støjbelastningen fra vindmøller reguleres af vindmøllebekendtgørelsen.[9] Ifølge bekendtgørelsen må støjbelastningen fra vindmøller ved nabobeboelser i det åbne land ikke overstige 44 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s og 42 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s. I områder til støjfølsom arealanvendelse må støjbelastningen ikke overstige 39 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s og 37 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s. Den lavfrekvente støj må ikke overstige 20 dB(A) indendørs ved en vindhastighed på 8 m/s eller 6 m/s, uanset om det er beboelse i det åbne land eller i områder til støjfølsom arealanvendelse.

Det fremgår af rapportens afsnit 1.4, at støjberegningerne i VVM-redegørelsen er udført efter retningslinjerne i vindmøllebekendtgørelsen, og at de er udført i programmet WindPRO. Ved støjberegningen indgår støj fra eksisterende vindmøller i nærheden.

Det fremgår af rapportens afsnit 3.2, at der er udført beregninger af den forventede støjbelastning ved de nærmeste naboer. Beregningerne er foretaget på baggrund af projektforslaget med udgangspunkt i tre typer vindmøller. Forudsætningerne for beregningerne er en Vestas V117 vindmølle, en Vestas V126 vindmølle og en Siemens SWT 130 vindmølle. Det fremgår, at beregningerne viser, at det maksimalt tilladte støjniveau er overholdt med relativt god margin ved alle naboer, idet beboelserne indenfor 42 dB(A)-grænsen vil blive nedlagt som bolig, og der ikke findes støjfølsom arealanvendelse indenfor 37 dB(A)-grænsen.

Det fremgår endvidere af afsnit 3.2, at det højest beregnede støjniveau er 41,7 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 43,6 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s ved en nabo.

Videre fremgår det, at det maksimalt tilladte støjniveau for lavfrekvent støj er overholdt ved alle naboer. Det højest beregnede støjniveau er 19,1 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s ved en nabo.

I VVM-redegørelsens afsnit 3.2 er der oversigter over det beregnede støjniveau ved naboer ved vindhastigheder på 6 m/s og 8 m/s samt kort over støjudbredelsen. Oversigterne indeholder ikke det beregnede støjniveau ved ejendommene, som skal nedlægges. Det kan aflæses af støjkortene, at ejendommene ved Tranum Enge ligger inden for den røde linje, og dermed har et beregnet støjniveau, der overstiger støjgrænsen på 42 dB(A) og 44 dB(A) ved en vindhastighed på henholdsvis 6 m/s og 8 m/s.

Det fremgår endvidere af VVM-redegørelsens afsnit 3.2, at Jammerbugt Kommune vil stille krav om, at der efter møllernes opstilling og indsættelse i drift gennemføres kontrollerende støjmålinger, som skal følge vindmøllebekendtgørelsens retningslinjer. Kommunen kan til enhver tid i løbet af møllernes driftsperiode kræve, at der foretages supplerende støjmålinger, f.eks. som følge af klager fra naboer.

I forhold til infralyd fremgår det af VVM-redegørelsens afsnit 3.2, at moderne vindmøller ikke udsender infralyd af betydning for omgivelserne, og at støjen er meget svagere end Miljøstyrelsens anbefalede grænseværdi.

Det fremgår desuden, at der findes en række minkfarme omkring mølleområdet, og at den nærmeste ligger ca. 600 m fra nærmeste vindmølle. Videre fremgår det, at der ikke findes noget videnskabeligt grundlag, der kan påvise en sammenhæng mellem vindmøller og ringere velfærd hos mink. Der er ifølge VVM-redegørelsen ikke med den nuværende viden grundlag for at antage, at en eventuel effekt af vindmøllestøj vil være så stor, at det har betydning for minkvelfærden og produktionen.

2.2.5 Visuelle påvirkninger

Projektets visuelle påvirkning er navnlig vurderet i VVM-redegørelsens afsnit 3 og 4. Redegørelsens afsnit 4.5 indeholder visualiseringer af projektet set fra naboboliger samt fra landskabet.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 4.5, at fotostandpunkterne til visualisering af projektet er udvalgt, så de illustrerer anlægget fra forskellige afstande og verdenshjørner med henblik på at give et generelt billede af påvirkningen af landskabet. Visualiseringer er som udgangspunkt foretaget fra punkter og områder i landskabet, hvor mange mennesker normalt færdes, fra samlede bebyggelser, fra veje og fra nærmeste naboer. Der er samtidig gennemført rekognosceringer og fotooptagelser for at belyse den visuelle sammenhæng med de særligt markante landskabsområder og -elementer. Det fremgår endvidere, at der ud over visualiseringer af hovedforslaget med mølletypen Vestas V117 også for otte udvalgte fotostandpunkter er udarbejdet supplerende visualiseringer af vindmølletyper med større rotordiameter, henholdsvis Vestas V126 med en rotordiameter på 126 m og Siemens SWT 130 med en rotordiameter på 130 m.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 3.1, at det er undersøgt, hvordan de nærmeste ejendommene til møllerne er retningsorienterede i forhold til vindmøllerne, samt om der er afskærmende elementer som bygninger, træer eller andet mellem beboelsesbygningerne og vindmøllerne. På afstande over 600 m fra vindmøllen gælder det generelt, at en bygning, et læhegn eller lignende på omkring 6 m højde, placeret inden for en afstand af 18 m fra beboelsesbygningen, vil kunne skærme for udsynet til en vindmølle på 150 m højde. Dette er dog forudsat, at vindmøllen og betragteren er placeret i samme terrænkote svarende til en øjenhøjde på 1,7 m.

Det fremgår endvidere af afsnit 3.1 og afsnit 3.5, at knap en tredjedel af naboerne vurderes at have boligen og de primære udendørs opholdsarealer vendt direkte mod vindmøllerne uden skærmende bevoksning. For lidt over en tredjedel vil bevoksning og/eller øvrige bygninger mellem boligen og møllerne skærme helt eller delvist for udsynet til møllerne fra centrale opholdsarealer. Dog kan andre områder af ejendommen have næsten frit udsyn mod møllerne. I vinterhalvåret, uden løv på træerne, vil møllerne ofte være mere synlige bag hegn og træer omkring ejendommen, end i sommerhalvåret. For den sidste gruppe, på knap en tredjedel af naboerne, vurderes det, at det meste af ejendommen vil være afskærmet fra direkte udsyn mod møllerne. Her kan ejendommens visuelle forhold til vindmøllerne set på afstand dog stadig have betydning, som for eksempel ved ankomst til ejendommen. Videre fremgår det af afsnit 3.5, at den påbudte afstand til nærmeste vindmølle på minimum fire gange møllens totalhøjde er overholdt for alle nabobeboelser.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 4.4, at den nye vindmøllepark vil opleves som et betydeligt anlæg, der helt vil dominere landskabsoplevelsen set fra de nære, omkringliggende landområder ind mod Nørre Økse Sø. De nye vindmøller vil, både i kraft af deres højde og

udbredelse, opleves som et noget større anlæg end den eksisterende møllepark i området, som nedtages. Det vurderes i redegørelsen, at det store og åbne landskabsrum omkring Nørre Økse Sø er ganske velegnet til opstilling af store møllestrukturer, som naturligt kan passes ind i det flade landbrugslandskab. Den simple opstilling i et ensartet gridmønster, sammenholdt med den langsomme rotationshastighed, bidrager ifølge redegørelsen til, at mølleparken generelt vil stå roligt i landskabet. Antallet af mølleækker betyder dog samtidig, at det fra en del vinkler og udsigtspunkter kan være svært at få et samlet overblik over mølleparken og opstillingsmønsteret.

For en alternativ vindmølletype med en større rotordiameter på 126 m eller 130 m vil harmoniforholdet, dvs. forholdet mellem rotordiameteren og tårnhøjden, ændres. Møllevingerne vil i kraft af det ændrede størrelsesforhold i forhold til mølletårnet fremstå som "lange". På baggrund af de udførte visualiseringer vurderes det i miljøkonsekvensrapporten som mindre væsentligt ("en oplevelsesmæssig detalje") set i forhold til mølleparkens samlede synlighed i omgivelserne som helhed.

Derudover fremgår det af afsnit 4.4, at der særligt nord, øst og vest for mølleparken, langs bl.a. [A4], vil være en del boliger med direkte udsyn til mølleområdet.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 4.5, at visualisering 1 og 3 viser vindmøllernes visuelle påvirkning ved [A4], set fra henholdsvis Melkær i en afstand på ca. 1.130 m fra nærmeste vindmølle og Koldmose i en afstand på ca. 1.030 m fra nærmeste mølle.

Det fremgår af beskrivelsen til visualisering 1, at der ligger en del bebyggelser langs [A4], som er de nærmeste naboer nord for de nye vindmøller. Videre fremgår det, at når man færdes på vejen, giver den åbne bebyggelsesstruktur generelt gode udsigtsmuligheder ud over det åbne land mod syd. For nogle naboer vil beplantning omkring ejendommen spærre for udsynet fra selve boligen mod mølleområdet i syd, mens der for en del andre vil der være ret åbent udsyn. Hvor der er helt frit udsyn ud over markerne syd for vejen, vil det nye mølleanlæg være markant synligt. Det fremgår endvidere, at mølleanlægget fylder det meste af horisonten, og at det i noget højere grad end den eksisterende møllepark vil dominere oplevelsen af landskabet mod syd. Ifølge beskrivelsen vil de store vindmøller samtidig passer godt ind i det flade, åbne marklandskab.

Det fremgår af beskrivelsen til visualisering 3, at de store vindmøller vil dominere udsigten mod syd, og at de med deres størrelse vil overgå alle andre elementer i landskabet, men at de store strukturer også vil passe udmærket ind i det store åbne mark- og landbrugslandskab. Videre fremgår det, at læhegnene omkring markerne i dag skjuler det meste af den eksisterende møllepark og de eksisterende ledningsanlæg, men at læhegnene ikke vil kunne skjule de nye og betydeligt højere vindmøller.

2.2.6 Sundhed

De sundhedsmæssige konsekvenser af projektet er beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 7.

Det fremgår af afsnit 7.2, at støj potentielt kan have sundhedsskadelige virkninger på mennesker og ved længere tids påvirkning kan føre til egentlige helbredsproblemer. Mennesker reagerer forskelligt på støjniveauer, og at der ikke er tvivl om, at nogle vil opleve støjen fra vindmøller som generende. Videre fremgår det, at Miljøstyrelsens grænseværdier er fastlagt på baggrund af, hvad der er miljømæssigt og sundhedsmæssigt acceptabelt.

Der er i VVM-redegørelsen henvist til en række undersøgelser vedrørende sammenhængen mellem sundhed og støj fra vindmøller, herunder en undersøgelse fra Sundhedsstyrelsen[10] og en undersøgelse fra det canadiske sundhedsministerium.[11]

Det er oplyst i VVM-redegørelsen, at ingen af de hidtidige eller igangværende undersøgelser på området har givet Miljøstyrelsen belæg for at ændre de gældende støjgrænser for vindmøller som fastsat i vindmøllebekendtgørelsen. Videre fremgår det, at det er en forudsætning for gennemførelsen af projektet, at støjkravene, herunder også kravene i forhold til lavfrekvent støj, er iagttaget i forhold til alle omkringliggende naboer.

Vedrørende skyggekast fremgår det af VVM-redegørelsens afsnit 7.2, at skyggekast fra vindmøller kan virke stressende og have betydning i forhold til sundhed for de nærmeste naboer til vindmøllerne. Det fremgår endvidere, at der er udført skyggekastberegninger, som viser, at der ved en række naboejendomme kan forekomme skyggekastniveauer, der overstiger kommuneplanens retningslinjer om maksimalt 10 timers reelt årligt skyggekast for en beboelsesejendom. Det er derfor nødvendigt at gennemføre afværgeforanstaltninger for at reducere skyggepåvirkninger ved de pågældende naboer.

Det fremgår desuden af redegørelsens afsnit 3.3, at Jammerbugt Kommune vil stille krav om, at der for de naboer, der opnår mere end 10 timers reelt skyggekast årligt, skal foretages en nabospecifik skyggeundersøgelse. I undersøgelsen vil der indgå diverse lægivere for skyggekast og andre stedsspecifikke forhold, som påvirker skyggepåvirkningen ved den enkelte naboejendom. Afsnittet indeholder oversigter over den beregnede skyggepåvirkning ved naboer samt kort over skyggeudbredelsen. Det kan aflæses af kortene, at boligerne ved Tranum Enge umiddelbart nord for møllerne nr. 8 og nr. 12 vil kunne opnå over 25 timers skyggekast årligt.

2.2.7 Isafkast

De sikkerhedsmæssige forhold er beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 2.6. Det fremgår heraf, at sikkerhedsfunktioner overvåger, at de meteorologiske instrumenter fungerer korrekt, og at en vindmølle stoppes, hvis instrumenterne er overisede. Vindmøllen vil derfor stoppe, før der dannes is på vingerne, som kan medføre risiko under drift, og genstart kan først ske, når de meteorologiske instrumenter ikke længere er overisede. Videre fremgår det, at eventuelt tilbageblivende is normalt vil blive rystet af og falde lodret ned til jorden, når møllen drejes i position.

Derudover fremgår det, at den nærmeste vindmølle i projektet er placeret ca. 75 m fra vejen ”Over Søen”, hvilket svarer til et vingeoverslag plus godt 15 m. Med denne afstand vurderes selve kørebanen at ligge uden for nedfaldszonen for eventuelt isnedfald. Det fremgår desuden, at de nærmeste beboelser ligger mere end 600 m fra møllerne, og at risikoen for isnedfald vurderes ikke at have betydning for beboelserne henset til møllernes vingeradius på 58,5 m.

2.2.8 Materielle goder

I VVM-redegørelsens afsnit 8.7 beskrives projektets påvirkning af materielle goder.

Det fremgår i den forbindelse, at værditab på ejendomme vil blive behandlet efter værditabsordningen i lov om fremme af vedvarende energi.[12] Videre fremgår det, at der ingen begrænsninger er for, hvilke ejendomme, eller på hvor lang afstand af mølleprojektet, man kan gøre krav på erstatning i forbindelse med værditab. Som udgangspunkt vil alle naboer inden for seks gange møllernes totalhøjde, svarende til 900 m i projektforslaget, have krav på en gratis sagsbehandling ved taksationsmyndigheden, hvorimod alle øvrige ejendomme skal betale en sagsafgift.

Derudover er der redegjort for muligheden for lokalt medejerskab, grøn ordning og oprettelsen af en ny, lokal fond.

2.2.9 Fugle

I VVM-redegørelsens afsnit 5.4 beskrives projektets påvirkning af fugle. Det følger heraf, at forekomsten af ynglefugle blev kortlagt ved feltundersøgelser i 2014 og 2015.

Det fremgår, at intet tyder på, at der forekommer større rastefugleforekomster af arter som svaner, gæs, vadefugle eller rovfugle i eller nær projektområdet. Jammerbugt Kommune har derfor vurderet, at de store forekomster af rastende svaner, gæs og ænder i nærliggende fuglebeskyttelsesområder således ikke benytter markerne i projektområdet i nævneværdig udstrækning. Kommunen har endvidere vurderet, at trækkende fugle, som passerer henover området, typisk flyver i stor højde og derfor har meget lille risiko for at kollidere med møllerne.

Det fremgår herefter af VVM-redegørelsen, at der ikke er registreret betydelige rastefugleforekomster af nogen art inden for projektområdet, også selvom der i det omkringliggende landskab og i det nærtliggende fuglebeskyttelsesområde F1, Ulvedybet og Nibe Bredning, er store forekomster af rastefugle, såsom svaner, gæs og hjejler. Området ligger ifølge redegørelsen heller ikke i nogen kendte betydende trækkorridorer for øvrige fuglearter.

Af VVM-redegørelsen fremgår, at antallet af kollisioner per mølle stiger ved udskiftning af mindre møller med større møller, men at antallet af kollisioner dog falder betragteligt per installeret MW. Udskiftningen af eksisterende møller med nye, større møller vurderes derfor kun i ubetydeligt omfang at give flere kollisioner, end der forekommer i området allerede. Projektet vurderes derfor ikke at medføre negative påvirkninger af raste- eller trækfugle i området, og projektet vurderes ligeledes ikke at ville påvirke bevaringsstatus for fuglearter på udpegningsgrundlaget for nærliggende fuglebeskyttelsesområder. Det vurderes endvidere, at vindmøllerne i driftsfasen ikke vil forstyrre eller fortrænge områdets ynglefugle.

2.2.10 Flagermus

I VVM-redegørelsens afsnit 5 beskrives projektets påvirkning af natur, herunder flagermus, som er beskrevet i afsnit 5.5.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 5, at projektområdet er et fladt og åbent landskab med intensiv landbrugsdrift, hvor der kun er få levende hegn og anden beplantning. Det fremgår endvidere, at der kun er enkelte mindre områder med naturindhold, og at de

planlagte møller alle skal placeres på dyrkede arealer. I den nordlige og sydlige del af området findes en samling mindre søer og vandhuller, og området gennemskæres desuden af store og små afvandingskanaler.

Det fremgår af VVM-redegørelsens afsnit 5.5, at der i forbindelse med projektet er gennemført feltundersøgelser til vurdering af vindmøllernes effekt på flagermus i perioderne fra den 19. juli til den 26. juli 2016 og fra den 16. august til den 23. august 2016. Der blev anvendt fire stationære flagermusdetektorer, som automatisk registrerede og optog kaldende flagermus fra solnedgang til solopgang. Detektorerne var placeret i åbent agerland i den nordlige del af området og nær Vilsbæksminde Kanal, langs et levende hegn og ved vandhullerne i den nordøstlige del af området. Det fremgår af VVM-redegørelsens tekst, at der ved undersøgelserne blev registreret seks flagermusarter i området, nemlig vandflagermus, dværgflagermus, pipistrelflagermus, brunflagermus, sydflagermus og skimmelflagermus.

Det fremgår endvidere, at der i begge perioder blev registreret flest flagermus langs levende hegn, mens de to detektorer i det åbne land registrerede forholdsvis få flagermus. Langt hovedparten af flagermusregistreringerne blev foretaget ved søerne i den nordlige del af området, hvor de mange søer omkranset af frodig vegetation ifølge redegørelsen har været gode jagtmarker for flagermusene.

Der er desuden lavet en registrering med håndholdt detektor omkring de fleste ejendomme inden for projektområdet den 26. juli 2016. Der blev lyttet efter flagermus i 15 minutter ved hver bygning, og der blev ikke registreret flagermus ved bygningerne med den håndholdte detektor.

Derudover fremgår det af afsnit 5.5, at risikoen for kollisioner med vindmøller særligt har relevans for arter af flagermus, der fouragerer i store højder og/eller trækker over store afstande, og at det i den aktuelle undersøgelse især drejer sig om arterne dværg-, pipistrel-brun-, syd- og skimmelflagermus, der alle har en øget risiko for at kollidere med vindmøllers rotorblade. Videre fremgår det, at forekomsten af de kritiske arter var størst langs levende hegn og ved vandhuller, mens der var langt færre registreringer i det åbne agerland. Den største kollisionsrisiko for flagermus i området ser således ud til at være, hvor der opsættes vindmøller nær levende hegn og vandhuller.

Det fremgår endvidere, at der ikke blev registreret flagermus nær ejendommene i området, og at der ikke var egnede yngle- eller rasteområder for flagermus i det åbne agerland, hvor møllerne planlægges opstillet.

Det fremgår af VVM-redegørelsen, at de fleste af vindmøllerne opstilles i det åbne agerland, hvor forekomsten af flagermus er relativt lav, og at det på den baggrund vurderes, at møllerne ikke vil resultere i betydelige flagermuskollisioner. Derimod vil de tre vindmøller, der opstilles nær levende hegn, potentielt kunne påvirke områdets flagermus negativt. Det gælder især bestandene af dværg- og sydflagermus. Det anbefales derfor, at de levende hegn, der kan virke som ledelinje, i nærheden af disse møller fjernes, hvorefter der ikke forventes at være en øget risiko for flagermuskollision. Som kompensation bør der genplantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne, således at områdets flagermus stadig har det samme fourageringsområde. Derudover anbefales det at lave en monitering af flagermusaktiviteten omkring møllerne M4, M5, M12 og M15 i det første driftsår for bl.a. at klarlægge, om fjernelsen af de levende hegn har resulteret i en lavere flagermusaktivitet.

Det fremgår, at en sådan monitering vil klarlægge, om møllerne M4, M5, M12 og M15 kan udgøre en risiko for flagermusene i området, selv om der er foretaget passende afværgeforanstaltninger. Såfremt dette er tilfældet, vil moniteringen kunne danne grundlag for et driftsstop i kritiske perioder, hvor der er mange flagermus omkring møllerne. Det vil ifølge VVM-redegørelsen reducere risikoen for flagermuskollisioner til et acceptabelt niveau, hvis kollisioner viser sig at være et reelt problem for områdets flagermus.

Der er i forbindelse med flagermusundersøgelserne udarbejdet et notat om flagermusforekomster ved Nørre Økse Sø dateret november 2016, som ligger til grund for vurderingerne i VVM-redegørelsens afsnit 5.5.

Det fremgår af notatet, at der blev opsat stationære flagermusdetektorer på fire lokaliteter i juli og i august. Vejrforholdene var ifølge notatet velegnede til flagermusenes fouragering, hvilket sikrede, at der kunne opnås et reelt billede af, i hvor stor udstrækning området blev benyttet af flagermus. Detektor 1 blev placeret i åbent agerland, detektor 2 ved et levende hegn, detektor 3 i åbent agerland nær det § 3-beskyttede vandløb Vilsbæksminde Kanal og detektor 4 ved vandhullerne i den nordøstlige del af området. Placeringen af stationære detektorer og observationsruterne med håndholdt detektor fremgår af notatets figur 1. Registreringerne fra de stationære detektorer fremgår af notatets figur 2, 3 og 4.

Ved undersøgelsen i juli blev der registreret 1.909 flagermuskald, og i august blev der registreret 1.549 flagermuskald, hvoraf der blev registreret henholdsvis 1.448 og 874 flagermuskald ved naturområdet nord for projektområdet. Der blev i begge perioder registreret seks flagermusarter. I juli var flagermusene i området mest aktive i perioden fra kl. 23:00 til 02:00, mens de i august var mest aktive fra kl. 22:00 til 00:00. Der blev registreret flest flagermus ved levende hegn og vandhuller, mens der var meget lavere flagermusaktivitet i det åbne agerland.

Det fremgår af notatet, at der ikke blev ikke registreret flagermus under den aktive eftersøgning med håndholdt flagermusdetektor i juli, og at der således ikke blev fundet nogen tegn på kolonier inden for projektområdet. Det fremgår dog, at mulige (sommer)kvarterer i de omkringliggende ejendomme/gårde for de arter, der holder til i bygninger, ikke kan udelukkes.

2.3 De påklagede afgørelser

2.3.1 VVM-tilladelsen

Jammerbugt Kommune har den 4. oktober 2018 truffet afgørelse om VVM-tilladelse til opstilling af 11 vindmøller ved Nørre Økse Sø. Det fremgår af afgørelsen, at VVM-tilladelsen er udarbejdet på baggrund af Helhedsplan 17 og lokalplan nr. 16-001 for et område til opstilling af 11 vindmøller ved Nørre Økse Sø med tilhørende miljørapport.

Det fremgår endvidere af afgørelsen, at projektet oprindeligt har omhandlet opstilling af 15 vindmøller, og at der er udarbejdet VVM-redegørelse og forslag til lokalplan for det samlede projekt på 15 møller. I forbindelse med den endelige vedtagelse af plangrundlaget er der udtaget fire møller af projektet (møllerne nr. 2, 8, 12 og 13).

Det fremgår endvidere, at der står 23 eksisterende vindmøller, der skal nedtages i forbindelse med projektets realisering.

I VVM-tilladelsen er bl.a. fastsat følgende vilkår:

”1) Opstilling, drift og nedtagning af vindmøllerne samt retablering af arealer skal foregå som beskrevet i Lokalplan 16-001, og den tilhørende miljørapport, idet 4 møller dog udgår af projektet (tidligere møller nr. 2, 8, 12 og 13).

2) Der skal installeres software i de relevante møller, således at møllerne overholder den anbefalede grænseværdi ved nabobeboelser på maksimalt 10 timers reelt skyggekast om året (beregnet som reel tid, der udregnes vha. WindPRO, Shadow-programmet eller et tilsvarende program).

[...]

4) Der skal udføres støjmålinger efter de almindelige regler i bekendtgørelsen om støj fra vindmøller (bekendtgørelse nr. 1736 af 21. december 2015 eller de til enhver tid gældende regler herfor). Senest 3 måneder efter at samtlige vindmøller er fuldt nettilsluttede skal der udføres en støjmåling. Resultaterne indsendes til Jammerbugt Kommune, og såfremt en eller flere af møllerne ikke overholder vindmøllebekendtgørelsens krav, skal der foretages en støjdæmpning. Kan støjdæmpning ikke gennemføres, skal driften indstilles. Støjmålinger og beregninger skal udføres i overensstemmelse med bekendtgørelsens bestemmelser.

5) Såfremt der indkommer klager over støjgener fra vindmøllerne, eller hvis Jammerbugt Kommune af en anden grund finder det nødvendigt, skal mølleejeren på kommunens forlangende lade udføre målinger eller beregninger af støjniveauet efter retningslinjer i de til enhver tid gældende lovgivning med tilhørende vejledninger. Målinger eller beregninger skal udføres af akkrediteret firma.

6) Der skal fjernes levende hegn omkring mølle 3, 4 og 11, som en afværgeforanstaltning for flagermuskollisoner. Som kompensation skal der plantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne.

> 7) Der skal gennemføres en monitering af flagermusaktiviteten omkring mølle 3, 4 og 11 i det første driftsår for bl.a. at klarlægge betydningen af fjernelse af levende hegn samt fourageringsmønster. Såfremt moniteringen viser, at møllerne generelt udgør en risiko for flagermus i området, vil der kunne pålægges et driftsstop af møllerne i kritiske perioder med mange flagermus omkring møllerne.”

2.3.2 Screeningsafgørelsen

Jammerbugt Kommune har den 10. september 2019 i medfør af miljøvurderingslovens § 21 truffet afgørelse om, at etablering af en transformerstation på matr.nr. [F1], ikke er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse.

Det fremgår af afgørelsen, at transformerstationen skal anvendes til at dirigere den elektriske strøm fra den kommende vindmøllepark i Nr. Økse Sø videre ud i el-nettet. Endvidere fremgår det, at der i lokalplan nr. 16-001 er skabt planmæssige rammer for etablering af en transformerstation i tilknytning til vindmølleparken, hvor byggefeltet ligger ca. 400 m vest for den nu ansøgte placering. Bygherre ønsker imidlertid ikke at anvende lokalplanens placering, fordi den nye placering er tættere på vindmølleparken, hvilket medfører et lavere tab i el-nettet i form af bedre ydeevne samt et reduceret materialeforbrug til vejnet og transformerstationen.

Af afgørelsen fremgår det endvidere, at det bebyggede areal maksimalt udgør 60 m x 100 m, og at anlæggets maksimale byggehøjde er 7 m. En eventuel lynafledningsmast vil være maksimalt 12 m høj.

På baggrund af de indkomne oplysninger har Jammerbugt Kommune vurderet, at en flytning af transformerstation fra en udlagt placering i lokalplan nr. 16-001 til en placering uden for lokalplanområdet, men nærmere den fremtidige møllepark, ikke vil påvirke miljøet i væsentlig grad. Kommunen har endvidere vurderet, at transformatorstationen vil fremtræde med en mere naturlig tilknytning til det kommende mølleprojekt. Det fremgår desuden af afgørelsen, at få personer forventes at blive berørt af miljøpåvirkningen, da transformerstationen rykkes længere væk fra de nærmeste naboer i forhold til placeringen udpeget i lokalplanen.

Jammerbugt Kommune har i afgørelsen lagt til grund, at etablering af en transformerstation på matr.nr. [F1] er omfattet af miljøvurderingslovens bilag 2, punkt 3, litra c, om transport af elektricitet gennem luftledninger, jordkabler dimensioneret til spændinger over 100 kV, samt tilhørende stationsanlæg, dog undtaget elkabler på søterritoriet (projekter, som ikke er omfattet af bilag 1). Kommunen har herefter på baggrund af screeningen vurderet, at det ansøgte projekt ikke kan forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet, og at det derfor ikke er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse.

2.4 Klagernes indhold

2.4.1 VVM-redegørelsen generelt

Indledningsvis har klager 1 anført, at VVM-redegørelsen er mangelfuld, og at der således ikke lovligt kan udstedes en VVM-tilladelse. Sammenholdes karakter og omfang af miljøvurderingens fejl og mangler, medfører det efter klagers opfattelse, at udstedelsen af VVM-tilladelse på det foreliggende grundlag utvivlsomt er ulovlig og ugyldig, navnlig set i lyset af, at alle mangler ifølge klager peger i en for projektet gunstig retning.

2.4.2 Uklarhed om projektet

Klager 1 har anført, at der er en række uklarheder om projektets endelige udformning, der gør, at miljøvurderingen ikke har kunnet udarbejdes tilstrækkeligt detaljeret. Hvad der konkret skal ske i vindmølleprojektets anlægsfase, er ifølge klager vurderet på et meget ufuldstændigt grundlag, hvilket medfører, at VVM-tilladelsen er udstedt på et ufuldstændigt grundlag.

Klager 1 har bemærket, at det hverken er besluttet, hvilken mølletype eller hvilket fundament der skal anvendes. Særligt valget af fundament vil ifølge klager potentielt have stor betydning for graden og karakteren af projektets miljøpåvirkning. Klager har anført, at et dybt pælefundament vil medføre, at vibrationer fra vindmøllerne forplantes gennem dybe jordlag, hvilket vil påvirke miljøet. Tilsvarende vil valg af mølletype ifølge klager helt åbenlyst have betydning for både visuelle påvirkninger og graden af emissioner. At hverken fundament eller mølletype er valgt før endelig udstedelse af VVM-tilladelse, medfører, at der er foretaget en miljøvurdering af et projekt, hvor væsentlige forudsætninger ikke er kendt. Det er ifølge klager to meget væsentlige forhold, der har betydning for projektets miljøpåvirkning, og miljøvurderingen burde derfor ikke være udarbejdet endeligt, før disse forhold var afklaret.

Videre har klager 1 anført, at der ikke er taget stilling til, hvorvidt der skal foretages grundvandssænkning, hvilket er et meget væsentligt forhold henset til områdets særlige karakter som drænet lavbundsområde.

Endeligt har klager 1 anført, at støjberegningerne af 5. oktober 2020, som Jammerbugt Kommune har sendt til Miljø- og Fødevareklagenævnet, må anses for en slags helgardering, da det endnu ikke er klarlagt, hvilken vindmølletype, der skal opstilles. Klager har anført, at VVM-redegørelsen skal afspejle de faktiske forhold, men at dette ikke er muligt, når vindmølletypen ikke er fastlagt. Klager mener derfor, at de fremsendte støjberegninger må betragtes som irrelevante.

2.4.3 Støj

Støjbekendtgørelsens gyldighed

Klager 1 har anført, at den tidligere vindmøllebekendtgørelse[13] på baggrund af nyere praksis fra EU-Domstolen må anses for ugyldig.[14] Den danske vindmøllebekendtgørelse regulerer lignende forhold, som der er taget stilling til i EU-Domstolens praksis, og er tilsvarende ikke blevet miljøvurderet efter SMV-direktivet og den danske implementering i miljøvurderingsloven. Videre har klager anført, at eftersom der i tilfældet med den danske vindmøllebekendtgørelse ikke er grundlag for undtagelsesvist at opretholde bekendtgørelsen, må det konkluderes, at bekendtgørelsen er ugyldig.

Klager 1 har desuden henvist til Miljøstyrelsens notat om miljøvurdering af vindmøllebekendtgørelsen.[15] Klager har hertil anført, at der ved et projekt, hvor der skal udstedes en VVM-tilladelse, er rig mulighed for at fastsætte et passende beskyttelsesniveau gennem vilkår i VVM-tilladelsen eller ved helt at undlade opstillingen af vindmøller. Det fører efter klagers opfattelse til, at vindmøllebekendtgørelsen ikke kan opretholdes, og at Jammerbugt Kommune ikke lovligt har kunnet anvende støjgrænserne i bekendtgørelsen i det konkrete vindmølleprojekt. Følgelig skulle der ifølge klager have været udarbejdet en ny VVM-redegørelse for projektet, der ikke lægger vindmøllebekendtgørelsens grænseværdier til grund, men reelt forholder sig til den støj, som vindmøllerne medfører.

Vurdering af støjpåvirkningen

Klager 1 har anført, at der ikke er foretaget en vurdering af, hvordan støjen fra vindmøllerne påvirker miljøet, men kun af om vindmøllerne overholder grænseværdierne i vindmøllebekendtgørelsen. Klager har videre anført, at vindmøllebekendtgørelsen fastsætter generelle grænseværdier, der begrænser vindmøllers maksimale støjbidrag, men som ikke i miljøvurderingsregi kan erstatte en konkret vurdering af støjens påvirkninger.

I forlængelse heraf har klager 1 anført, at når VVM-redegørelsen alene belyser, om anlægget overholder vindmøllebekendtgørelsen, opfyldes kravet i VVM-bekendtgørelsens § 5, stk. 2, om, at projektets indvirkninger skal påvises, beskrives og vurderes, ikke. Dette er ifølge klager en væsentlig mangel, der i sig selv må føre til, at udstedelsen af VVM-tilladelsen er ulovlig og ugyldig.

Derudover har klager 1 anført, at VVM-redegørelsens konklusion, hvorefter det maksimalt tilladte støjniveau er overholdt ved alle naboer, alene forholder sig til boliger og støjfølsom arealanvendelse, idet der kun for disse er fastsat grænseværdier for støj. VVM-redegørelsen forholder sig derved ikke til andre typer af naboer, herunder særligt dyrehold og erhvervsvirksomheder, hvilket ifølge klager er en væsentlig mangel.

Herefter har klager 1 bemærket, at idet VVM-redegørelsen blot lægger vindmøllebekendtgørelsen til grund, påviser og beskriver vurderingen alene støjpåvirkninger ved vindhastigheder på 6 m/s og 8 m/s. I forlængelse heraf har klager anført, at selvom det ikke kan forlanges, at der foretages vurderinger af støjpåvirkninger ved alle vindhastigheder, bør vurderingen foretages på baggrund af saglige, konkrete kriterier, så som statistiske data om vindhastigheder i området. Disse må ifølge klager være let tilgængelige, da der på nuværende tidspunkt findes vindmøller i området, som det må antages, at der foretages en vis løbende analyse af.

På den baggrund har klager 1 anført, at VVM-redegørelsens afsnit om støjpåvirkninger samlet set er så mangelfuldt og fejlbehæftet, at udstedelsen af VVM-tilladelse på det foreliggende grundlag utvivlsomt er både ulovlig og ugyldig.

Klager 1 finder det desuden problematisk, at der er divergens mellem de indsendte støjberegninger ved lavfrekvent støj af 5. oktober 2020, herunder at ejendommene på [A3] og [A5] er medtaget i beregningerne, hvorimod ejendommene på [A1] og [A2] ikke er medtaget, på trods af, at alle har opsat husstandsvindmøller. Dette kan ifølge klager være en indikation på, at støjniveauet er for højt ved ejendommene på [A1] og [A2], og at man derfor har undladt at medtage disse i beregningerne.

2.4.4 Sundhedsmæssige påvirkninger

Klager 1 har anført, at VVM-redegørelsens gennemgang af sundhedsmæssige påvirkninger er yderst overfladisk. Klager har bemærket, at særligt store vindmøller i stigende grad bliver mistænkt for at medføre betydelige sundhedsmæssige påvirkninger af omkringboende. Det er klagers opfattelse, at denne øgede mistanke i lyset af det miljøretlige forsigtighedsprincip stiller et skærpet krav til miljøvurderingens afsnit om sundhedsmæssige påvirkninger.

Klager 1 har endvidere anført, at miljøvurderingen må betegnes som mangelfuld, fordi den kun omtaler støj og skyggekast. Påvirkninger fra andre emissioner, særligt vibrationer, ikke-hørbare lydtryk og infralyd er ikke omtalt, selv om disse formentlig også kan have sundhedsmæssige konsekvenser. Yderligere har klager 1 bemærket, at det i forhold til skyggekast blot er angivet, at det kan sikres, at der ikke forekommer mere end 10 timers skyggekast årligt. Hvorvidt dette vil være problematisk, er ikke overvejet.

Derudover har klager 1 anført, at afsnittet om støjpåvirkninger både er mangelfuldt og misvisende, da der opstilles et decideret forkert billede af, at kontinuerlig støj fra vindmøller kan sidestilles med støj fra virksomheder og i arbejdsmiljøsammenhænge. Vindmøllestøj er ifølge klager væsensforskellig fra sådan støj, og er ikke problematisk som følge af sin styrke, men som følge af kontinuiteten.

Klager 1 har i forlængelse heraf anført, at VVM-redegørelsens angivelse af, at støj opleves som generende, i bedste fald er en forvanskning af de faktiske forhold, idet støj mistænkes for at medføre betydelige sundhedsmæssige konsekvenser. Det er ifølge klager en klar vildledning at

reducere problemerne til, at støjen er generende.

Endvidere har klager 1 anført, at VVM-redegørelsen kun indeholder ganske få referencer til støtte for antagelserne om de sundhedsmæssige konsekvenser af vindmøllestøj. En af disse referencer vedrører et litteraturstudie udført af virksomheden [V3], hvis kompetencer ifølge klager ikke er inden for lægevidenskaben, men en række tekniske discipliner. Klager har desuden påpeget, at studiet er udført på ganske kort tid, og at afgørende materiale derfor ikke var tilgængeligt. Klager mener derfor, at referencen bør afvises som uvidenskabelig.

Klager 1 har desuden anført, at virksomheden [V3] er nært forbundet med vindmølleindustrien, og at næstformanden i virksomhedens bestyrelse også er bestyrelsesformand i virksomheden [V1] og administrerende direktør i [V2], der er en dattervirksomhed til [V1]. Klager mener på denne baggrund, at kilden ikke er valid i miljøvurderingssammenhæng.

Derudover har VVM-redegørelsen ifølge klager 1 kun anvendt én videnskabelig undersøgelse til støtte for konklusionen af, at vindmøllestøj ikke har sundhedsmæssige konsekvenser. Klager har hertil bemærket, at der ikke henvises til selve undersøgelsen, men alene til en pressemeddelelse herom, hvilket ikke er tilstrækkeligt som kildemateriale. Klager har desuden påpeget, at undersøgelsen indeholder et forbehold for at drage konklusioner om kausalitet mellem helbredsvirkninger og vindmøllepåvirkningen. Undersøgelsen kan efter klagers opfattelse derfor ikke anvendes som belæg for en konklusion, hvorefter vindmøllestøj ikke medfører sundhedsmæssige problemer.

Samlet set medfører dette ifølge klager 1, at de mulige helbredsmæssige påvirkninger fra vindmøllerne hverken er påvist, beskrevet eller vurderet, hvilket er en meget væsentlig mangel, der i sig selv utvivlsomt vil gøre udstedelsen af VVM-tilladelsen på det foreliggende grundlag ulovlig og ugyldig.

2.4.5 Materielle goder

Klager 1 har anført, at VVM-redegørelsens afsnit 8.7 om materielle goder er yderst mangelfuldt, og at gennemgangen af de sandsynlige påvirkninger af materielle goder er yderst kortfattet og undlader en lang række forhold.

Klager 1 har herefter anført, at der i forhold til reelle miljøpåvirkninger alene omtales værditab på boligejendomme omfattet af værditabsordningen. Det er dog klagers opfattelse, at det er forkert, når det af VVM-redegørelsen fremgår, at der ingen begrænsninger er for, hvilke ejendomme der kan gøre krav på erstatning i forbindelse med værditab. Klager har hertil bemærket, at værditabsordningen kun gælder for boligejendomme, jf. VE-lovens § 6, stk. 1, og at påvirkningerne, som tab af ejendomsværdi vil medføre, bør beskrives.

Det er desuden klager 1's opfattelse, at selvom man får værditab erstattet, afhjælper det ikke den påvirkning, der ligger i ejendommens reducerede værdi og dermed det ændrede købergrundlag. Opstillingen af vindmøller vil utvivlsomt medføre, at området bliver mindre attraktivt, og at færre vil ønske at erhverve fast ejendom i området. På sigt er det ifølge klager nærliggende at antage, at dette vil medføre en ændring i områdets socioøkonomiske sammensætning, idet ressourcestærke personer alt andet lige vil fravælge at bosætte sig i

området. Påvirkningen af ejendomsværdierne i området rækker således ud over den aktuelle ejers værditab. Klager har anført, at disse betragtninger burde have været omtalt i VVM-redegørelsen, og at VVM-tilladelsen således er udstedt på et uoplyst grundlag.

Derudover har klager 1 anført, at miljøvurderingens beskrivelser af dyrehold er så mangelfuld, at udstedelsen af VVM-tilladelsen er ulovlig og ugyldig. Klager mener, at Jammerbugt Kommune som minimum burde have forholdt sig til støjpåvirkningen af 14 dyrehold, herunder flere minkfarme, som ligger i umiddelbar nærhed af projektet. Klager har i den forbindelse vedlagt et kort med tilhørende forklaringer. Klager har herefter anført, at Jammerbugt Kommune anvender de angivne notater forkert, når det konkluderes, at der ikke med den nuværende viden således er grund til at antage, at en eventuel effekt af vindmøllestøj vil være så stor, at det har betydning for minkvelfærden og -produktionen. Videre har klager anført, at notater fra 2011 næppe kan hævdes at være udtryk for nuværende viden, ligesom notaterne ikke konkluderer, at der ikke er grund til at antage, at støjeffekten ikke vil have betydning. Et notat anfører dette, men med den meget væsentlige tilføjelse, at der ikke er videnskabelig dokumentation for antagelsen. Klager mener derfor, at kommunens konklusion i bedste fald er udokumenteret, og at den i værste fald er et forsøg på vildledning.

Klager 1 har anført, at fordi der er rejst en begrundet usikkerhed om, hvorvidt vindmøller påvirker mink, vil Jammerbugt Kommune som følge af forsigtighedsprincippet og de grundlæggende principper i VVM-reglerne være forpligtet til at undersøge spørgsmålet nærmere og eventuelt frembringe nødvendig videnskabelig dokumentation. Klager har herom henvist til Dansk Pelsdyravlerforenings brev til Folketingets Udvalg for Landdistrikter og Øer af 7. januar 2015.

Derudover har klager 1 påpeget, at det ikke fremgår af sagens oplysninger, hvorfor vindmølle nr. 2, der var placeret nærmest en minkfarm, blev udtaget af projektet, men at der forud for den endelige vedtagelse har være betydelige undersøgelser omkring forholdene for minkfarmene i området. Klager mener, at det derfor må kunne lægges til grund, at vindmøllen blev fjernet af hensyn til netop den nærliggende minkfarm, og at Jammerbugt Kommune derved har anerkendt, at vindmøllernes naboskab til minkfarme er problematisk.

For så vidt angår heste har klager 1 anført, at et portugisisk studie har påvist en mulig sammenhæng mellem lavfrekvent støj og vibrationer fra vindmøller og deformiteter i hestes hove. Det er klagers opfattelse, at denne mulige sammenhæng som minimum skal behandles i VVM-redegørelsen, og som følge af forsigtighedsprincippet skal afkræftes, før der planlægges for vindmøller. Dette er imidlertid ikke sket. Klager har videre bemærket, at det er almindelig kendt, at heste reagerer på udefrakommende støj og skygge ved at flygte. Disse flugtreaktioner medfører store risici for ryttere, der risikerer at blive kastet af hesten. Klager har vedlagt en udtalelse fra Aarhus Universitet vedrørende et vindmølleprojekt i Viborg Kommune, hvor der udtrykkes bekymring om placeringen af vindmøller nær et stutteri. Klager har påpeget, at uanset at der i Viborg var tale om et større stutteri, end der findes ved Nørre Økse Sø, er hestenes reaktioner de samme, og forholdene skal derfor belyses i forbindelse med miljøvurderingen. At dette ikke er sket, er ifølge klager en meget væsentlig mangel.

Endeligt har klager 1 anført, at de øvrige dyrehold i området heller ikke er belyst i miljøvurderingen, hvilket er en tilsvarende væsentlig mangel. Videre har klager anført, at det er yderst nærliggende at antage, at alle dyrearter påvirkes forskelligt af vindmøllernes emissioner, hvilket derfor skal belyses.

2.4.6 Opstillingsmønster og visualisering

Klager 1 har anført, at det er tydeligt, at opstillingsmønsteret ikke er blevet genovervejet, efter at kommunen har valgt at udtage møllerne nr. 2, 8, 12 og 13. Dette må ifølge klager anses som en væsentlig mangel ved miljøvurderingen, der også i sig selv kan føre til VVM-tilladelsens ugyldighed, idet anlæggets visuelle udtryk er blandt de væsentligste miljøpåvirkninger.

Klager har desuden anført, at det er en markant fejl, at VVM-redegørelsens visualiseringer af mølletypen Siemens SWT-130 viser en rotorstørrelse på 126 m frem for 130 m.

Klager 1 har yderligere anført, at der siden sagens start er påvist adskillige misvisende visualiseringer i VVM-redegørelsen, der netop dannede baggrund for [V4]s indsigelse mod projektet, og derefter medførte en reduktion i antallet af vindmøller. Klager har videre anført, at opstillingsmønsteret, der henvises til i rapporten, som følge af reduktionen ikke længere er gældende for projektet, og at det aktuelle mønster hverken kan beskrives som værende ”på linje” eller ”i gridmønster”. Klager mener derfor, at det reducerede projekt er blevet en sporadisk opstilling af vindmøller, der ikke syner homogent i naturbilledet.

Derudover har klager 1 anført en række betragtninger om møllernes opstillingsmønster set i forhold til landskabet med henvisning til § 2, stk. 5 i den dagældende bekendtgørelse om planlægning for og tilladelse til opstilling af vindmøller.

2.4.7 Isnedfald

Klager 1 har anført, at der ved overisning af vindmøllerne er risiko for, at isklumper kan falde ned fra møllerne. Ved kraftig blæst er der yderligere risiko for, at den nedfaldne is kan blive spredt fra vindmøllen. Isnedfald fra vindmøller udgør derfor ifølge klager en risiko for fare på nærliggende veje.

Vindmølle 1, der er den vindmølle, der er nærmest en vej, er placeret 75 m fra den offentlige vej ”Over Søen.” Det anføres i miljørapporten, at dette svarer til møllens vingeoverslag plus godt 15 m, samt at afstanden på 75 m til vejen, vurderes at føre til, at vejen er uden for nedfaldszonen for eventuelt isnedfald.

Klager 1 har henvist til en rapport om vindmøllers afstande til jernbaner og overordnede veje, som er udarbejdet af en statslig arbejdsgruppe i 2011. Af rapporten fremgår det, at der er en risiko for isnedfald inden for en afstand op til 1,7 gange vindmøllehøjden. Det er således ifølge klager åbenbart forkert, når det i miljørapporten vurderes, at vindmølle 1 er uden for nedfaldszonen for eventuelt isnedfald. Det er desuden klagers opfattelse, at det ikke kan bestrides, at der er en risiko for isnedfald inden for en afstand på 1,7 gange møllens højde, uanset om rapporten ikke omhandler mindre veje som den offentlige vej ”Over Søen”. Klager har anført, at det derfor er en væsentlig fejl, at det modsatte hævdes i miljøvurderingen. Navnlig når der henses til, at der er tale om sikkerhedsrisici for mennesker er der ifølge klager tale om en så væsentlig fejl, at vedtagelsen af lokalplanen på det foreliggende grundlag må anses for ulovlig og ugyldig.

2.4.8 Manglende miljøvurdering af naboejendomme

Klager 1 har bemærket, at det lægges til grund i miljøvurderingen, at der er lavet købsaftaler med de i alt otte naboejendomme, der ligger inden for mølleområdet. Klager har anført, at idet ejendommene var planlagt nedrevet, er der for så vidt angår disse ejendomme ikke foretaget vurderinger af projektets miljømæssige konsekvenser og mulige gener.

Klager har herefter oplyst, at ejerne af ejendommene beliggende på [A6] og [A7], 9460 Brovst, oprindeligt havde indgået en købsaftale med bygherre, hvorefter bygherre skulle købe ejendommene. Efter at det ved vedtagelsen af lokalplanen er blevet besluttet, at møllene nr. 8, 12 og 13 skal udtages af projektet, ønsker bygherre efter det oplyste ikke længere at købe ejendommene, idet der ikke længere er behov for, at ejendommene nedlægges. Købsaftalerne er derfor blevet annulleret. Tilsvarende gør sig gældende, for så vidt angår en tredje ejendom, [A8], der dog ikke er en del af klagen. Klager har anført, at der således ikke er foretaget en belysning af de miljømæssige konsekvenser og mulige gener, for så vidt angår disse naboer. Dette gælder alle punkterne i miljøvurderingen.

Klager 1 har videre oplyst, at ejendommene på [A6] og [A7], som vindmølleprojektet fremstår nu, er nogle af de nærmeste naboer til vindmøllerne, og at det derfor er en væsentlig mangel, at miljøvurderingen ikke omfatter disse ejendomme. Videre har klager anført, at selvom ejerne af de ovenstående ejendomme ligesom alle andre har haft mulighed for at komme med indsigelser mod vindmølleprojektet ved den offentlige høring, har fjernelsen af møllerne medført, at det nuværende vindmølleprojekt, for disse ejere, er et fuldstændigt andet projekt end det oprindelige. Klager har vedlagt en mailkorrespondance mellem bygherre og Jammerbugt Kommune, hvori bygherre vurderer, at der skal foretages en ny høring over det reviderede projekt.

Klager 1 har bemærket, at Jammerbugt Kommune ikke har foretaget en ny høring af de berørte parter ved udtagelse af vindmøllerne nr. 2, 8, 12 og 13. For så vidt angår ejerne af ejendommene [A6] og [A7] betyder dette, at ejerne reelt set ikke har haft mulighed for at komme med indsigelser mod det vedtagne projekt. Klager mener derfor, at udstedelsen af VVM-tilladelsen er ugyldig.

Endeligt har klager 1 anført, at selvom Jammerbugt Kommune har indsendt nye støjberegninger, er klager stadig blevet afskåret fra at indgive indsigelser i forbindelse med høringsfasen og VVM-redegørelsen, ligesom klager er blevet afholdt fra at søge om erstatning ved taksationsmyndighederne.

2.4.9 Ressourceforbrug

Klager 1 har anført, at VVM-redegørelsen indeholder fejlagtig information om ressourceforbrug og dermed ikke udgør et korrekt grundlag for en vurdering af de relevante miljøforhold og indflydelse på omgivelserne. Klager har påpeget, at der i redegørelsens afsnit 2.3 er angivet et behov for 9.000 m3 grus til etablering af vej og arbejdsarealer. Herudover fremgår det af VVM-redegørelsen, at det forventes, at yderligere overskudsjord fra f.eks. fundamenter vil kunne anvendes i anlægsområdet.

Klager 1 har herefter henvist til, at det fremgår af udbudsmaterialet fra udbudsstiller,[16] at der er behov for 25.000 m3 sand og 43.000 m3 grus/knust beton. Klager mener derfor, at der tale om en decideret fejlagtig information i miljørapporten, da de i udbuddet nævnte ressourcemængder markant overstiger det beskrevne i VVM-redegørelsen.

Klager mener endvidere, at en så graverende fejl indikerer, at VVM-redegørelsen er markant fejlbehæftet, og at der derfor bør udarbejdes en ny VVM-redegørelse, hvor de korrekte ressourcemængder er beskrevet.

2.4.10 Flagermus

Klager 1 har anført, at antallet af flagermus ifølge beboere i området er steget betydeligt de senere år, og at der derfor bør foretages nye undersøgelser, inden projektet igangsættes. Klager har videre anført, at nye undersøgelser bør iværksættes ud fra anvisninger i notat fra DCE National Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet af 4. september 2020 (herefter DCE-notatet).

Derudover har klager 1 påpeget, at der ikke er nogen tidsplan for fjernelse af gamle læbælter og plantning af nye. Klager har hertil oplyst, at Jammerbugt Kommunes borgmester på et kommunalbestyrelsesmøde den 12. december 2019 har oplyst, at det først vil blive bestemt, når projektet er sat i gang.

Klager 1 har endvidere anført, at Jammerbugt Kommunes informationer om levende hegn er problematiske at forholde sig til, da de er baseret på kortoptegnelser fra 2017. Klager har videre anført, at kortudsnittet hverken er tidssvarende eller et korrekt billede af området, som det ser ud i dag. Klager mener, at det fremsendte kort ikke længere kan antages at være korrekt for den aktuelle situation omkring ledelinjer og fourageringsområder. Klager har hertil vedlagt et kort over området fra 2021 sammenholdt med kommunens kortoptegnelser. I forlængelse heraf har klager anført, at idet der ved flagermusundersøgelsen fra 2019 er fundet to flagermusarter, der ikke blev fundet ved flagermusundersøgelsen i 2016, må det formodes, at der efterfølgende er sket yderligere ændringer i bestanden af flagermus samt i flagermusenes flyveforhold og fourageringsområder.

Klager 1 har endvidere anført, at der er påvist stor diskrepans imellem de oprindelige flagermusundersøgelser fra 2016/2017 og de nyeste rapporter fra 2019/2020. Derfor kan det ifølge klager konkluderes, at der er stor afvigelse i forhold til VVM-redegørelsen, de nyeste undersøgelser og de faktiske forhold i dag.

2.4.11 Øvrige klagepunkter vedrørende VVM-tilladelsen og VVM-redegørelsen

Klager 1 har anført, at informationerne, som Jammerbugt Kommune fremsender til Miljø- og Fødevareklagenævnet, er forældede. Klager mener derfor, at der bør udarbejdes en ny VVM-tilladelse, således at opdaterede og korrekte undersøgelser af fugle og natur kan danne baggrund for en reel vurdering. Klager har endvidere anført, at der er påvist stor diskrepans imellem de oprindelige fugleundersøgelser fra 2016/2017 og de nyeste rapporter fra 2019/2020. Derfor kan det ifølge klager konkluderes, at der er stor afvigelse i forhold til VVM-redegørelsen, de nyeste undersøgelser og de faktiske forhold i dag.

Klager 1 har oplyst, at Jammerbugt Kommune har truffet afgørelse om forlængelse af VVM-tilladelse til opstilling af vindmøller ved Nørre Økse Sø. Klager har i den sammenhæng anført, at VVM-tilladelsen bortfalder, fordi den ikke er blevet udnyttet inden tre år efter, at tilladelsen er meddelt, jf. miljøvurderingslovens § 39. Yderligere har klager anført, at der ligger flere klager vedrørende det samme projekt hos både Miljø- og Fødevareklagenævnet og

Planklagenævnet, der afventer afgørelse. I respekt for disse klagenævn bør forlængelsen derfor hjemvises med krav om fornyet VVM-anmeldelse og ny VVM-redegørelse, såfremt projektet fortsat ønskes realiseret.

Derudover har klager 1 anført en række forhold vedrørende efterfølgende projektændringer, herunder Jammerbugt Kommunes screeningsafgørelser af 20. marts 2019 og 30. april 2019 om ændring af mølletype.

Klager 1 har yderligere anført, at bygherre har tilkendegivet, at bygherre ikke længere ønsker at opstille de pågældende vindmøller, men i stedet vil forsøge at afsætte projektet til alternativ opstiller. Det er således efter klagers opfattelse blevet et økonomisk projekt og ikke længere en hensyntagen til den grønne omstilling.

Klager 1 har derudover anført en række betragtninger vedrørende miljøvurderingen af lokalplanen og den sammenfattende redegørelse.

2.4.12 Ændret placering af transformerstation

Klager 2 har anført, at transformerstationen flyttes ca. 600 m fra den oprindelige placering, hvilket må anses som værende en markant ændring af projektet, og dermed ikke i overensstemmelse med VVM-redegørelsen.

Derudover har klager 2 anført, der er ikke foretaget visualiseringer af den nye opstilling af transformatorstationen, hvilket må anses som et minimumskrav, da den pågældende transformatorstation er omfattet af VVM-redegørelsen. Ved en så markant ændring af placeringen bør det ifølge klager som minimum udløse en ny VVM-redegørelse, hvor projektet beskrives i detaljer og synliggøres i sammenhæng med det omkringliggende miljø.

Klager 2 har videre bemærket, at der ikke er foretaget en høring i forbindelse med den ændrede placering af transformerstationen, således at de nærmest beliggende boliger og ejere har haft mulighed for at gøre indsigelser mod flytningen. Klager har oplyst, at det ved en gennemgang af Jammerbugt Kommunes sagsakter ses, at en borgerhøring oprindeligt var påtænkt, men at denne aldrig blev gennemført.

Endeligt har klager 2 anført, at det er problematisk, at Jammerbugt Kommune giver tilladelse til ændring af et projekt, uden at de enkelte klagenævn har haft tid og mulighed for at behandle de allerede indgivne klager over VVM-redegørelsen. Det må efter klagers opfattelse anses som et forsøg på at negligere de enkelte klagenævns værdi og afgørelser, da der tillades markante ændringer af et allerede påklaget projekt.

Klager 2 har derudover anført en række betragtninger om transformerstationens mål og det tilhørende byggeareal samt om en eventuel grundvandssænkning og risiko for oversvømmelse på lavvandsområdet i forbindelse med landzonetilladelsen af 10. september 2019.

2.5 Jammerbugt Kommunes bemærkninger til klagerne

Jammerbugt Kommune er den 29. januar 2019 og den 30. oktober 2019 fremkommet med bemærkninger til klagen over henholdsvis VVM-tilladelsen af 4. oktober 2018 og screeningsafgørelsen af 10. september 2019.

Indledningsvis har Jammerbugt Kommune oplyst, at der blev afholdt en fordebat vedrørende projektet i 2016, hvor det blev foreslået at udvide området, efter at aftaler om opkøb af boliger blev præsenteret på foroffentlighedsmødet. VVM-redegørelsen og planforslaget blev offentliggjort i januar 2017, men på grund af usikkerheden omkring vindmøllebekendtgørelsens gyldighed blev projektprocessen forsinket fra marts 2017.

Det fremgår endvidere, at der i forbindelse med offentliggørelsen indkom flere indsigelser, der navnlig rettede sig mod lavfrekvent støj og generel modstand mod projektet. Derudover indkom en indsigelse fra [V4], hvorefter der afholdtes møder med stiftet i sommeren 2018. Dette veto er bl.a. baggrunden for, at nogle af vindmøllerne er udtaget i forhold til det oprindelige forslag.

Jammerbugt Kommune har hertil bemærket, at der således gentagne gange har været mulighed for at ændre planerne, ligesom der løbende har været mulighed for at komme med indsigelser dertil.

2.5.1 Uklarhed om projektet

Jammerbugt Kommune har påpeget, at VVM-redegørelsen omhandler og bearbejder en konkret vindmølletype, hvorfor der ikke hersker nogen tvivl om projektgrundlaget. Såfremt bygherren ønsker at ændre mølletypen, skal der ske en screening af, om det medfører væsentlige ændringer til projektet, herunder om den udarbejdede VVM-redegørelse er fyldestgørende som grundlag for afgørelsen.

Det er Jammerbugt Kommunes vurdering, at grundlaget, som VVM-redegørelsen er udarbejdet på, herunder også afsnittet omkring grundvandsinteresser og grundvandssænkning, er belyst tilstrækkeligt.

2.5.2 Støjbekendtgørelsens gyldighed

Vedrørende klagepunktet om vindmøllebekendtgørelsens gyldighed har Jammerbugt Kommune påpeget, at Miljø- og Fødevareklagenævnet har taget stilling til problemstillingen i forbindelse med en række vindmøllesager. Kommunen har herom henvist til nævnets afgørelse af 22. november 2017.[17] Det er kommunens forventning, at det fortsat er nævnets vurdering, at det forhold, at vindmøllebekendtgørelsen ikke er miljøvurderet, ikke medfører, at konkrete vindmølleafgørelser bliver ugyldige.

2.5.3 Vurdering af støjpåvirkningen

I forhold til det af klager 1 anførte om støj bemærker Jammerbugt Kommune, at kommunen i forhold til det konkrete projekt har beskrevet, hvilken støj projektet kan risikere at medføre. Der findes ikke at være et krav om, at der skal foretages sundhedsmæssige studier omkring skadevirkninger på områder, hvor grænseværdierne i vindmøllebekendtgørelsen vil være overholdt. Kommunen har i den sammenhæng henvist til Natur- og Miljøklagenævnets praksis, [18] der er refereret i afgørelsesdatabasen Miljøretlige Afgørelser og Domme.[19] Det fremgår heraf, at de fastsatte støjgrænser i lovgivningen er et resultat af en afvejning af hensynet til at

opstille vindmøller over for hensynet til at beskytte borgere mod støjgener. Det fremgår ikke af VVM-reglerne, at der skal foretages en særlig vurdering af lavfrekvent støj i forbindelse med redegørelsen for støj og beskrivelsen af menneskers sundhed.

Jammerbugt Kommune har videre bemærket, at det vedrørende støj og gener fra vindmøllerne i forhold til husdyrbrug og virksomheder er undersøgt, om der konkret findes sådanne typer ejendomme i området. Inden for projektområdet findes 21 husdyrbrug og 10 virksomheder, som vindmøllebekendtgørelsen ikke nødvendigvis regulerer særskilt. Hertil har kommunen bemærket, at grupperingerne aktivt ikke er indskrevet i reguleringen. Kommunen har anført, at der for husdyrbrugs vedkommende hermed er taget stilling til, at disse ikke behøver en støjmæssig beskyttelse, og at der ikke sker en særskilt beskyttelse af virksomheder, fordi vindmøller opstilles i det åbne land. Uanset årsagen til, at de pågældende typer ikke er støjbeskyttet, mener kommunen, at den intensitet, hvormed den støjmæssige berøring af de pågældende grupper skal beskrives i miljøkonsekvensrapporten, er begrænset. Det er derfor kommunens vurdering, at kravene hertil er opfyldt med indholdet af VVM-redegørelsens afsnit 3.2.

2.5.4 Sundhedsmæssige påvirkninger

Jammerbug Kommune har påpeget, at projektets sundhedsmæssige betydning er beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 7. Kommunen har, med henvisning til Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 14. november 2017,[20] vurderet, at kravene til beskrivelsen af den sundhedsmæssige betydning af projektet er opfyldt.

2.5.5 Materielle goder

Ejendomsværdi

Jammerbugt Kommune har bemærket, at det ikke er et krav, at der sker en belysning af eventuelle konkrete værditab. Kommunen har herom henvist til Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 26. september 2014.[21] Kommunen har påpeget, at retstilstanden i forhold til mulighederne for erstatning som kompensation til eventuelle værditab generelt dog er forsøgt beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 8.7.

Husdyr

Jammerbugt Kommune har oplyst, at dyrehold og husdyrbrug er omtalt i VVM-redegørelsen, og at kommunen fortsat mener, at konklusionen heri er retvisende. Kommunen har videre påpeget, at såfremt der skulle redegøres yderligere herfor, ville det kræve en grundforskning, som ikke findes at være indeholdt i kravene til en VVM-redegørelse, og som heller ikke er blevet krævet i tilsvarende sager.

Jammerbugt Kommune har hertil anført, at der synes at være enighed om, at der ikke er grundlag for at hævde, at der skulle være en sammenhæng mellem minks dårlige levevilkår og vindmøller, jf. klager 1's bilag 2.

Jammerbugt Kommune har desuden oplyst, at det forhold, at vindmølle nr. 2 udgik i forbindelse med den endelige vedtagelse af projektet, ikke er udtryk for en opfattelse af, at der var en forpligtelse til at udtage vindmøllen af hensyn til en nærliggende minkfarm.

Vedrørende det af klager 1 anførte om projektets påvirkning af heste bemærker Jammerbugt Kommune, at yderligere viden om en sådan mulig påvirkning af heste vil kræve en grundforskning, som kommunen ikke er underlagt krav om. Kommunen har bemærket, at klager 1 i forhold til påvirkningen af heste har henvist til klagens bilag 3, men at bilaget intet nævner om heste.

2.5.6 Opstillingsmønster og visualiseringer

I forhold til det af klager 1 anførte om, at der ikke er sket screening af et ændret opstillingsmønster for vindmøllerne, har Jammerbugt Kommune anført, at der ikke er tale om en væsentlig ændring, jf. miljøvurderingslovens bilag 2, pkt. 13, litra a. Kommunen har vurderet, at der er tale om en uproblematisk placering af møllerne, at projektet ikke landskabeligt er ændret til det værre, samt at mønstret, set i forhold til grid og visualisering, er fornuftigt.

2.5.7 Isnedfald

Jammerbugt Kommune har bemærket, at problemstillingen vedrørende vingestørrelse, afstand til vej og risiko for isnedfald er belyst i VVM-redegørelsen. I forhold til den nævnte vej er der ifølge kommunen tale om en mindre vej, hvor der forventeligt er tale om en lille mængde trafik. Kommunen har vurderet, at forholdene vedrørende risiko for isnedfald fortsat er fyldestgørende beskrevet i VVM-redegørelsens afsnit 2.6.

2.5.8 Privatretlige forhold

Jammerbugt Kommune har oplyst, at høringer mv. er forløbet som forventet, og at alle berørte efter kommunens skøn er blevet hørt. Kommunen har videre oplyst, at ændringen af projektet, hvorefter der udtages fire vindmøller, har medført et ændret fuldmagtsforhold mellem bygherre og de af klager 1 omtalte lodsejere.

Jammerbugt Kommune har anført, at lodsejerne, der har indgået aftale med bygherre, har haft samme mulighed for at gøre indsigelser, som øvrige lodsejere. Kommunen har vurderet, at hvorvidt aftalen og de forventninger, som parterne havde til den privatretlige aftale, ændrer sig i forbindelse med, at nogle vindmøller udgår af projektet, afhænger af en fortolkning af et aftalegrundlag, som kommunen ikke er en del af.

Det forhold, at nogle vindmøller tæt på de pågældende lodsejere udgår i forbindelse med den endelige VVM-tilladelse, stiller ifølge Jammerbugt Kommune ikke de pågældende miljømæssigt dårligere i forhold til de påklagede afgørelser.

Endelig har Jammerbugt Kommune vurderet, at alle gældende regler er overholdt i forbindelse med miljøvurderingen, herunder støjgrænser. Kommunen har bemærket, at støjkravene ifølge VVM-redegørelsen kan overholdes for samtlige omboende, herunder også de tre i klagen

nævnte ejendomme. På den baggrund har kommunen afvist, at der skulle være en mangel i denne henseende.

2.5.9 Ændret placering af transformerstation (screeningsafgørelse)

Jammerbugt Kommune har indledningsvis oplyst, at kommunen ikke forsøger at negligere det enkelte klagenævns værdi og afgørelser. Kommunen har i den sammenhæng henvist til, at Miljø- og Fødevareklagenævnet den 20. september 2019 har truffet afgørelse om, at klagen over VVM-tilladelsen ikke tillægges opsættende virkning.

Jammerbugt Kommune har videre oplyst, at der i lokalplan nr. 16-001 er angivet et byggefelt til en transformatorstation, men at bygherre, i stedet for at udnytte muligheden i lokalplanen, ønsker at placere transformatorstationen tættere ved vindmølleparken, men uden for lokalplanområdet, hvorfor der kræves landzonetilladelse. Det er kommunens vurdering, at der ikke er tale om en markant ændring af den gældende lokalplan, og at den nye placering vurderes at være i bedre tilknytning til vindmølleparken og længere væk fra de omboende.

Derudover har Jammerbugt Kommune bemærket, at der efter kommunens opfattelse ikke kræves visualiseringer af den ændrede lokalitet for transformatorstationen. Kommunen har hertil oplyst, at transformatorstationen som minimum vil overholde de bestemmelser, som er gældende på den oprindelige placering, som er omfattet af lokalplan 16-001. Kommunen har videre oplyst, at transformerstationen ikke fremgår af visualiseringerne i VVM-redegørelsen, idet den er omgivet af beplantning. Dette vil ifølge kommunen også være tilfældet i forhold til den nye placering.

Endelig har Jammerbugt Kommune oplyst, at kommunen har orienteret en tilgrænsende lodsejer mod syd samt foreninger og myndigheder om den ændrede placering af transformerstationen forud for afgørelsen om landzonetilladelse.

2.6 Andre bemærkninger til klagen

Bygherre har ved mail af 10. januar 2022 oplyst over for Miljø- og Fødevareklagenævnet, at aftalerne om at nedlægge de i klagen nævnte ejendomme på [A4] er opsagt, efter at Jammerbugt Kommune har udtaget fire møller fra projektet. Bygherre har i den sammenhæng henvist til en mailkorrespondance fra september og oktober 2020 med kommunen, hvor kommunen bekræfter, at der efter projekttilpasningen ikke længere er behov for at nedrive ejendommene på [A8], [A6] og [A7], idet det med nye støjberegninger kan dokumenteres, at vindmøllebekendtgørelsens støjgrænser kan overholdes med margin i forhold til disse ejendomme.

2.7 Nye oplysninger under sagens behandling

2.7.1 Forlængelse af VVM-tilladelse

Jammerbugt Kommune har den 4. oktober 2021 truffet afgørelse om forlængelse af VVM-tilladelse til opstilling af vindmøller ved Nørre Økse Sø.

Det fremgår af afgørelsen, at projektet og dets forudsætninger ikke er ændret væsentligt i forhold til VVM-tilladelsen af 4. oktober 2018. Det vurderes, at der ikke er nye forhold, der medfører væsentlige ændringer af miljøforholdene eller påvirkninger af disse, herunder beskyttet natur eller beskyttede arter. Det fremgår endvidere, at vilkårene i VVM-tilladelsen vedrørende flagermus stadig er dækkende i forhold til at mindske kollisionsrisiko. I forlængelse heraf fremgår det, at bygherre i forbindelse med ansøgning om forlængelse af VVM-tilladelse har fremsendt notat vedrørende bl.a. flagermus.

2.7.2 Naturforhold ved Nørre Økse Sø 2021

Bygherre har i forbindelse med ansøgning om forlængelse af VVM-tilladelsen fået udarbejdet et notat om naturforhold ved Nørre Økse Sø dateret oktober 2021.

Det fremgår af notatet, at undersøgelsen har til formål at klarlægge, hvorvidt projektet fortsat kan betragtes som værende uden væsentlig indvirkning på naturbeskyttelsesmæssige interesser, og at disse ikke i væsentlighed adskiller sig fra de forhold, der ligger til grund for den oprindelige VVM-tilladelse.

Det fremgår endvidere, at der den 30. september 2021 er foretaget en besigtigelse af Nørre Økse Sø med henblik på at kortlægge og dokumentere eventuelle habitatændringer i området. Forinden var de seneste ortofotos sammenlignet med ortofotos fra 2016. Den eneste åbenlyse ændring i områdets levesteder for dyr og planter er, at to læhegn er blevet fældet i den nordlige del af projektområdet. Områdets habitater fremstår dermed stort set identiske i forhold til de naturundersøgelser, der blev foretaget i 2014, 2015 og 2016.

Det fremgår endvidere, at Nørre Økse Sø ikke er en egentlig fuglelokalitet, og at området kun undtagelsesvist opsøges af fugleinteresserede, hvorfor datarundlaget i DOF-basen er yderst begrænset. Det oplyses, at der blot foreligger fem observationer i databasen siden fugleundersøgelserne.

Det konkluderes i notatet, at ingen af de foreslåede naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for det nærliggende Natura 2000-område vurderes at blive væsentligt påvirket af vindmølleprojektet, og at konklusionerne i VVM-redegørelsen kan fastholdes.

2.7.3 Flagermusundersøgelse 2019

Bygherre har på baggrund af anbefalingerne om efterfølgende monitering i flagermusundersøgelsen fra 2016 udarbejdet et notat om flagermusforekomster ved Nørre Økse Sø dateret oktober 2019. Det fremgår af notatet, at notatet skal fungere som referencemateriale til den efterfølgende monitering ved møllerne nr. 3, 4 og 11.

Det fremgår endvidere, at der blev opstillet en stationær flagermusdetektor ved hver af de aktuelle mølleplaceringer. For at få en bedre forståelse af, hvordan det levende hegn ved mølle nr. 11 fungerede som ledelinje og fourageringsområde for flagermus, blev der ligeledes opstillet en detektor ved mølle nr. 10. I yngleperioden blev der i 2019 registreret flagermusaktivitet i perioden 22. juni til 26. juni samt i perioden 2. august til 6. august. I unge- og træktiden 2019 blev der registreret flagermusaktivitet i perioden 22. august til 26. august samt i perioden 13. september til 17. september. Der blev desuden gennemført registrering med håndholdt detektor i forbindelse med opsætning og nedtagning af de stationære

detektorer. Derudover blev det levende hegn ved mølle nr. 11 gennemgået med håndholdt detektor den 2. august 2019 i tidsrummet fra kl. 22.30 til 23.30, hvor der blev foretaget 74 flagermusregistreringer, herunder 12 af myotis-arter. Placeringen af detektorer og observationsruterne med håndholdt detektor fremgår af notatets figur 1.

Ved undersøgelserne i yngleperioden blev der registreret ni forskellige flagermusarter: vandflagermus, damflagermus, dværgflagermus, pipistrelflagermus, troldflagermus, brunflagermus, sydflagermus, skimmelflagermus og langøret flagermus. I unge- og træktiden blev der registreret otte forskellige flagermusarter: vandflagermus, damflagermus, dværgflagermus, pipistrelflagermus, troldflagermus, brunflagermus, sydflagermus og skimmelflagermus. Den højeste aktivitet blev registreret først i yngleperioden ved møllerne nr. 10 og 11, hvor begge detektorer stod nær de levende hegn. Det fremgår endvidere, at flagermusene i begyndelsen af unge- og træktiden var mest aktive i de første timer efter solnedgang.

Det fremgår endvidere, at den laveste aktivitet blev fundet ved mølle nr. 4, og at det levende hegn, der tidligere stod i nærheden, var fældet inden undersøgelsen blev udført. Det er på den baggrund vurderet, at fjernelse af levende hegn vil reducere flagermusaktiviteten nær de planlagte møller betydeligt.

2.7.4 Høring af Jammerbugt Kommune

Vurdering af støj

Jammerbugt Kommune har den 23. november 2021 på baggrund af Miljø- og Fødevareklagenævnets høring oplyst, at støjberegningerne for ejendommene på [A8], [A6] og [A7] ikke fremgår af VVM-redegørelsen. Dette skyldes, at det er en forudsætning for VVM-redegørelsen, at beboelsen på ejendommene nedrives, da de var beliggende for tæt på vindmøllerne i forhold til kravene i bekendtgørelse om planlægning for og opstilling af vindmøller.

Jammerbugt Kommune har i forlængelse heraf påpeget, at der i forbindelse med den endelige vedtagelse af planforslaget blev besluttet, at der skulle udtages fire møller af projektet, herunder tre vindmøller i det nordøstlige hjørne, hvilket betyder, at støjberegningerne i VVM-redegørelsen er baseret på et projekt med 15 vindmøller. Kommunen har i forlængelse heraf oplyst, at der efterfølgende er fremsendt støjberegninger for et projekt med 11 vindmøller, som viser, at støjkravene er overholdt ved de af klager anførte ejendomme. Kommunen har vedlagt støjberegninger dateret 5. oktober 2020, og har hertil oplyst, at de af klager nævnte ejendomme henholdsvis er benævnt CA, CC og BJ i støjberegningerne.

Støjberegningerne omfatter beregninger for normalstøj og lavfrekvent støj og tager udgangspunkt i to vindmølletyper.

Det fremgår af beregningerne, at støjbelastningen ved ejendommene på [A8], [A6] og [A7] er på henholdsvis 39,0 dB(A), 37,2 dB(A) og 36,2 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 40,6 dB(A), 38,8 dB(A), og 37,8 dB(A) ved 8 m/s ved opstilling af vindmølletypen Vestas V126. Ved opstilling af vindmølletypen Siemens SWT-130 er støjbelastningen ved ejendommene henholdsvis 40,1 dB(A), 38,2 dB(A) og 37,1 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 41,0 dB(A), 39,1 dB(A) og 38,0 dB(A) ved 8 m/s.

Det fremgår af endvidere, at det højest beregnede støjniveau er er 45,1 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 47,0 dB(A) ved 8 m/s opstilling af Siemens SWT-130 vindmøller ved ejendommen på [A2], der står angivet som "mølleejer". Ved opstilling af Vestas V126 vindmøller er støjniveauet ved ejendommen 44,9 dB(A) ved 6 m/s og 47,0 dB(A) ved 8 m/s.

Derudover fremgår det af beregningerne, at det højest beregnede støjniveau ved en ejendom, der ikke er angivet som "mølleejer" er er 40,9 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 41,8 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s ved vindmølletypen Siemens SWT-130.

Videre fremgår det, at det højest beregnede støjniveau for lavfrekvent støj er 15,7 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s for en Siemens SWT 130 vindmølle. Støjbelastningen fra lavfrekvent støj ved ejendommene på [A1] og [A2], der i støjrapporten er angivet som "mølleejer", fremgår ikke af beregningerne.

Jammerbugt Kommune har den 3. januar 2022 præciseret over for Miljø- og Fødevareklagenævnet, at betegnelsen "mølleejer" og "ejer af husstandsmølle" i støjberegningerne dateret 5. oktober 2020 begge betyder, at vedkommende ejer en husstandsmølle.

Jammerbugt Kommune har desuden indsendt de beregninger af normal og lavfrekvent støj, der ligger til grund for VVM-redegørelsens vurdering af støj. Beregningerne er dateret 13. september 2016, 26. oktober 2016 og 28. oktober 2016. Det fremgår heraf, at husstandsvindmøllerne, der er placeret nord for planprojektområdet, ikke er medtaget i beregningerne af den samlede støjpåvirkning fra vindmøller. Støjbelastningen ved ejendommene på [A8], [A6] og [A7] fremgår ikke af beregningerne.

Derudover har Jammerbugt Kommune indsendt beregninger af normal og lavfrekvent støj for ejendommene på [A5], [A1], [A2] og [A3], som er dateret 23. december 2021. Beregningerne er foretaget for mølletyperne Vestas V126 og Siemens SWT-130. Det ses, at beregningerne for de enkelte ejendomme ikke omfatter ejendommens egen husstandsmølle.

Det fremgår af beregningerne, at det højest beregnede støjniveau er 39,7 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s og 38,8 dB(A) ved 6 m/s ved ejendommen på [A2] ved opstilling af mølletypen Siemens SWT-130. Ved opstilling af mølletypen Vestas V126 er det højest beregnede støjniveau 39,3 dB(A) ved 8 m/s og 37,8 dB(A) ved 6 m/s.

I forhold til lavfrekvent støj fremgår det, at det højest beregnede støjniveau ved ejendommen på [A1] ved opstilling af mølletypen Siemens SWT-130 er 12,4 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s. Ved opstilling af mølletypen Vestas V126 er det højest beregnede støjniveau ved ejendommen 10,1 dB(A) ved 8 m/s.

Ved ejendommen på [A2] er det højest beregnede støjniveau for lavfrekvent støj 14,2 dB(A) ved opstilling af mølletypen Siemens SWT-130 ved en vindhastighed på 8 m/s. Ved opstilling af mølletypen Vestas V126 er det højest beregnede støjniveau ved ejendommen 11,9 dB(A) ved 8 m/s.

Jammerbugt Kommune har ved e-mail af 11. januar 2022 oplyst Miljø- og Fødevareklagenævnet om, at kommunen den 2. oktober 2018 har orienteret sagens parter, herunder også ejerne af [A8], [A6] og [A7], om, at der ved den endelige vedtagelse af lokalplanen er taget fire møller ud af projektet, og at der samtidig er givet VVM-tilladelse til opstilling af 11 vindmøller. Kommunen har vedlagt udsendelsesbrevet af 2. oktober 2018.

Derudover har Jammerbugt Kommune på vegne af bygherre oplyst, at bygherre den 10. oktober 2018 har orienteret ejerne af ejendommene på [A8], [A6] og [A7] om, at bygherre på grund af det reducerede projekt opsiger købsoptionerne for ejendommene. Kommunen har vedlagt eksempel på et brev af 10. oktober 2018, hvor bygherre opsiger købsoptionen over for en ejer med henvisning til den endeligt vedtagne lokalplan, som ifølge bygherre desværre resulterede i et reduceret vindmølleprojekt.

Flagermus

Jammerbugt Kommune har i høringssvaret endvidere oplyst, at vilkåret om afværgeforanstaltninger i forhold til flagermus ikke har til formål af forhindre beskadigelse eller forstyrrelse af yngle- eller rasteområder, idet møllerne ifølge VVM-redegørelsen opstilles i det åbne landbrugsland, som ikke er kendt yngle- eller rastelokalitet for flagermus. Der er desuden ikke forhold i hverken kortlagte landskabselementer eller detektorundersøgelser, der tyder på, at der findes væsentlige yngle- eller rasteområder i området, hvorfor kommunen har vurderet, at disse ikke bliver påvirket negativt ved projektet. Kommunen har videre oplyst, at baggrunden for vilkåret om fjernelse af levende hegn omkring tre møller er at minimere kollisionsrisikoen for flagermus, så bestandenes bevaringsstatus i området ikke påvirkes negativt. Ved at fjerne dele af levende hegn hen mod vindmøllerne nr. 3, 4 og 11, der kan fungere som ledelinjer for flagermus, forventes der ikke at være øget kollisionsrisiko ved disse møller.

I forlængelse heraf har Jammerbugt Kommune oplyst, at dele af læhegnene omkring vindmølle nr. 11 mangler at blive fjernet. Læhegnet ved vindmøllerne nr. 3 og 4 er fjernet i 2018. Kommunen har oplyst, at læhegnene ryddes ud til en afstand af 50 m fra møllen for at minimere risikoen for, at flagermus ledes direkte hen til møllen via læhegnene. Kommunen har påpeget, at der i VVM-redegørelsens vilkår 7 er fastsat vilkår om monitering af flagermusaktiviteten omkring møllerne nr. 3, 4 og 11 i det første driftsår for at klarlægge, hvorvidt fjernelse og genplantning af omtalte læhegn har haft den ønskede effekt, og om der skal pålægges driftsstop, såfremt moniteringen viser, at møllerne trods rydningerne fortsat udgør en risiko for flagermus. Kommunen har videre oplyst, at der senest ved meddelelse af byggetilladelse vil blive stillet vilkår om, at læhegn i nærheden af mølle nr. 11 skal fjernes ud til en afstand på 50 m fra møllen.

Derudover har Jammerbugt Kommune oplyst, at vilkåret om genplantning af læhegn er stillet, så områdets flagermus stadig har det samme tilgængelige fourageringsområde. Genplantning vil primært ske omkring et vandhul nordøst for mølleområdet, hvor flest flagermus har været observeret. Kommunen har oplyst, at erstatningslæhegn for alle fjernede læhegn skal være plantet inden idriftsætning af den første mølle, og at plantningen skal godkendes af kommunen.

Jammerbugt Kommune har vedlagt et luftfoto fra 2017, hvoraf det fremgår, hvilke læhegn, der skal fjernes, og hvor der skal plantes nye.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har på baggrund heraf den 1. december 2021 bedt Jammerbugt Kommune om at redegøre for en række yderligere forhold vedrørende flagermus.

Jammerbugt Kommune har den 8. december 2021 oplyst, at der med de i flagermusundersøgelsen anvendte formuleringer ikke sigtes til specifikke forekomster af mulige ynglepladser eller sommerkvarterer for flagermus. De skal i stedet ses som en generel

bemærkning om, at det trods diverse undersøgelser aldrig vil kunne udelukkes, at enkelte flagermus kan opholde sig på ejendomme i området. Kommunen har i forlængelse heraf anført, at dette dog ikke ændrer på det faktum, at undersøgelser med detektorer, rundspørge blandt beboere i området og de landskabelige forhold peger på, at der ikke forekommer flagermus på ejendomme i området.

Jammerbugt Kommune har endvidere oplyst, at projektet grundet bestemmelserne i habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, tilpasses, så der undgås drab af flagermus. I det konkrete projekt betyder dette, at læhegn, som kan lede flagermus hen til vindmøllerne, fjernes i nødvendigt omfang suppleret af implementering af driftsstop på potentielt kritiske møller. I forlængelse heraf har kommunen påpeget, at det skal sikres, at områdets økologiske funktionalitet for de forekommende arter opretholdes, hvilket betyder, at læhegn, der kan være centrale for arternes forekomst, ikke påvirkes i større omfang end nødvendigt. Der kan således være modstridende interesser i beskyttelseskravene i habitatdirektivets artikel 12 i forhold til hensynet til at reducere kollisionsrisikoen og at minimere indgreb i landskabet. Kommunen har i forlængelse heraf bemærket, der i litteraturen er stor variation i anbefalinger til afstande fra vindmøller til læhegn, herunder at Eurobats anbefaler en afstand på 200 m, forvaltningsplanen for flagermus indikerer 100 m, og britiske anbefalinger siger 50 m fra møllernes vingespids. Kommunen har anført, at der for de potentielt berørte arter (vandflagermus, dværgflagermus, pipistrelflagermus, brunflagermus, sydflagermus og skimmelflagermus) er evidens for, at de arter som følger vegetationen (primær pipistrel og myotis-arterne), har meget lavt aktivitetsniveau ud over 50 m fra læhegn, hvorfor denne afstand ligger til grund for kommunens vurdering.

Videre har Jammerbugt Kommune oplyst, at læhegnene udgør funktionelle fourageringsområder og ledelinjer for områdets flagermus, og at de levende hegn, som fældes i forbindelse med projektet, derfor vil kunne reducere flagermusenes sprednings- og fourageringsmuligheder i området. Kommunen har oplyst, at der som kompensation for det potentielle tab af fourageringsområder bliver etableret et område med vedvarende græs, buske og træer samt yderligere vandhuller i området ved søerne nordøst for vindmølleområdet. Områderne med vedvarende græs og vandhuller vil ifølge kommunen være velegnede og funktionelle fourageringsområder umiddelbart kort tid efter etableringen, mens plantede buske og træer først skal vokse til for at blive insektrige og dermed gode fourageringsområder for flagermus.

Jammerbugt Kommune har endvidere oplyst, at en eventuel beslutning om omfanget af fældning af læhegn skal fastlægges i dialog med kommunen med baggrund i moniteringen af flagermus i det første driftsår. Kommunen har oplyst, at der med baggrund i ovenstående vil blive stillet krav om, at erstatningsbiotoper i form af vandhuller, græs, træer og buske, skal være etableret inden fældning af eksisterende læhegn.

Jammerbugt Kommune har tillige oplyst, at bygherre frivilligt har valgt at indføre funktionelt driftsstop på vindmøllerne nr. 3, 10 og 11, som placeres nær ved levende hegn. Driftsstoppet indføres fra starten af projektet i henhold til forvaltningsplanen for flagermus, hvorefter effekten og nødvendigheden af driftsstoppet løbende vil blive moniteret. Kommunen har videre oplyst, at der i henhold til VVM-tilladelsen ligeledes er krav om monitering af vindmølle nr. 4, selv om denne ikke er omfattet af det frivillige driftsstop, henset til, at det levende hegn ved mølle nr. 4 blev fjernet i 2019, og at der derfor ikke vurderes at være en problemstilling i forhold til flagermus på denne placering.

Endeligt har Jammerbugt Kommune oplyst, at det efter kommunens opfattelse er vigtigt, at der opretholdes en ledelinje fra nord til syd for områdets økologiske funktionalitet. Kommunen har i forlængelse heraf vurderet, at fjernelse af de relevante levende hegn i kombination med driftstop kan minimere kollisionsrisikoen for flagermus væsentligt. Kommunen har på den baggrund vurderet, at undersøgelsesgrundlaget og de angivne afværgeforanstaltninger er tilstrækkelige til at sikre, at flagermusbestandenes bevaringsstatus i området ikke påvirkes negativt.

Jammerbugt Kommune har desuden på vegne af bygherre vedlagt en plan for overvågning af flagermus og et notat om eftersøgning af ynglepladser for fugle og flagermus ved ejendommen på [A9].

3. Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger og afgørelse

3.1 Miljø- og Fødevareklagenævnets prøvelse

Det fremgår af § 11, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet, at nævnet kan begrænse sin prøvelse af en afgørelse til de forhold, der er klaget over.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i denne klagesag fundet anledning til at behandle følgende forhold:

1. Manglende høring mv. i forbindelse med projektændringen.
2. Støj.
3. Projektets udformning.
4. Grundvandssænkning.
5. Visuelle forhold.
6. Sundhed.
7. Isnedfald.
8. Materielle goder.
9. Ressourceforbrug.
10. Påvirkning af fugle.
11. Påvirkning af bilag IV-arter (flagermus).
12. Screeningsafgørelsen.

Efter nævnets vurdering er der ikke med klagen i øvrigt fremkommet forhold, der kan føre til ændringer af førsteinstansens afgørelse.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at nævnet ikke har kompetence til at behandle klagepunkter, som vedrører plangrundlaget. Denne kompetence tilfalder Planklagenævnet.

Endelig bemærker Miljø- og Fødevareklagenævnet, at klager 1 den 19. november 2021 er oplyst om, at klager over afgørelser efter miljøvurderingslovens § 21 om senere ændringer til projektet samt afgørelsen af 4. oktober 2021 om forlængelse af VVM-tilladelsen skal indgives særskilt til nævnet. Nævnet ses ikke at have modtaget sådanne klager, bortset fra klagen over screeningsafgørelsen af 10. september 2019.

3.2 Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger

3.2.1 Den retlige ramme

Overgangsregler

Planlovens regler om VVM er med ikrafttrædelse af miljøvurderingsloven den 16. maj 2017 ophævet, hvorefter VVM-tilladelser efter planloven i den ny miljøvurderingslov er afløst af tilladelser efter lovens § 25. Det følger dog af miljøvurderingslovens § 57, stk. 8, at de hidtil gældende regler i §§ 11 g-1 i lov om planlægning og i bekendtgørelse nr. 1832 af 16. december 2015 fortsat finder anvendelse på konkrete projekter omfattet af denne lov, hvis den kompetente VVM-myndighed inden ikrafttrædelsestidspunktet for loven har truffet enten screeningsafgørelse eller har offentliggjort en kort beskrivelse af hovedtrækkene af det påtænkte anlæg med henblik på at indkalde ideer og forslag fra offentligheden og berørte myndigheder til brug for afgrænsningen af VVM-redegørelsens indhold. Af forarbejderne til bestemmelsen[22] fremgår det, at bestemmelsen skal sikre, at ansøgninger, der er indgivet før lovens ikrafttræden og ikke er færdigbehandlede på tidspunktet for lovens ikrafttræden, fortsat kan behandles i henhold til de hidtidige gældende regler.

Inden den nye miljøvurderingslovs ikrafttrædelse var VVM-bekendtgørelse nr. 1440 af 23. november 2016 om vurdering af visse offentlige og private anlægs virkning på miljøet (VVM) gældende. Af bekendtgørelsens § 17, stk. 2, fremgår det, at denne ikke finder anvendelse for skriftlige anmeldelser af projekter indgivet før den 1. januar 2017. For sådanne anmeldelser finder reglerne i bekendtgørelse nr. 957 af 27. juni 2016 om vurdering af visse offentlige og private anlægs virkning på miljøet (VVM) anvendelse.

Jammerbugt Kommune har i perioden februar til marts 2016 foretaget indkaldelse af ideer og forslag for at fastlægge indholdet i VVM-redegørelsen. VVM-redegørelsen er udarbejdet i november 2016. Denne sag behandles derfor efter det dagældende regelsæt. Henvisninger til loven og VVM-bekendtgørelsen vil derfor fremefter være til reglerne i den dagældende planlov og bekendtgørelse nr. 957 af 27. juni 2016. Henvisninger til VVM-direktivet vil ligeledes være til den dagældende udgave af VVM-direktivet fra 2011, som der henvises til i VVM-bekendtgørelsens fodnote.[23]

Prøvelsens omfang

Miljø- og Fødevareklagenævnet forstår klagen som en klage over VVM-tilladelsen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at miljøvurderingslovens § 57, stk. 8, henset til bestemmelsens formål, også må gælde for nævnets prøvelse i klagesager, hvor ansøgningen er indgivet før lovens ikrafttræden, og der er truffet screeningsafgørelse eller foretaget en scoping, men hvor ansøgningen ikke er færdigbehandlet på tidspunktet for lovens ikrafttræden.

Efter den dagældende bestemmelse i planlovens § 58, stk. 1, nr. 3, kan Miljø- og Fødevareklagenævnet tage stilling til retlige såvel som skønsmæssige spørgsmål i forbindelse med afgørelser om tilladelser efter regler fastsat af miljøministeren i henhold til planlovens § 11 g, stk. 3. Nævnet kan således foretage en fuld prøvelse af VVM-tilladelsen.

Efter den dagældende bestemmelse i planlovens § 58, stk. 1, nr. 4, kan Miljø-og Fødevareklagenævnet alene tage stilling til retlige spørgsmål i forbindelse med kommunens afgørelser om andre forhold, der er omfattet af planlovens § 11 g om VVM og regler fastsat i

henhold til §§ 11 g og 11 h. Nævnet kan i forbindelse med en klage over VVM-tilladelsen således alene foretage en retlig efterprøvelse af VVM-redegørelsen.

Retlige spørgsmål omfatter alle spørgsmål om lovligheden eller gyldigheden af trufne afgørelser, herunder fortolkning eller forståelse af lovbestemmelser samt overholdelse af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om saglige hensyn, lighed og proportionalitet. Det er således et retligt spørgsmål, om VVM-bekendtgørelsens bestemmelser er overholdt, herunder om mindstekravene til en VVM-redegørelse er opfyldt, som bl.a. fastlagt ved EU-Domstolens praksis. Det er ligeledes et retligt spørgsmål, om der er sket overholdelse af EU's habitatdirektiv og fuglebeskyttelsesdirektiv og den af EU-Domstolen fastlagte praksis for administrationen heraf.

Klage over retlige spørgsmål skal ses i modsætning til klage over skønsmæssige spørgsmål, som omfatter myndighedernes konkrete vurdering og afvejning af hensyn ved behandling af en VVM-sag. Miljø- og Fødevareklagenævnet kan dermed ikke ved en retlige vurdering tage stilling til, om en afgørelse er hensigtsmæssig eller rimelig i forhold til f.eks. omboendes interesser.

Endvidere fastlægger VVM-reglerne ikke i sig selv grænser for, hvad myndighederne kan beslutte af politiske, økonomiske eller andre grunde, men stiller alene krav til grundlaget for beslutningerne og til procedurerne herfor. Begrænsninger i niveauet for tilladelige miljøpåvirkninger følger af anden lovgivning.

Særligt vedrørende prøvelsen af screeningsafgørelsen

Der er efterfølgende truffet en ny screeningsafgørelse for samme projekt.

Idet Jammerbugt Kommune har truffet screeningsafgørelsen den 10. september 2019, og nævnet lægger til grund, at projektet for den ændrede placering af transformerstationen er anmeldt til kommunen efter miljøvurderingslovens ikrafttræden, skal Miljø- og Fødevareklagenævnet behandle screeningsafgørelsen efter det nugældende regelsæt.

Henvisning til loven vil derfor i forhold til screeningsafgørelsen være til reglerne i den nugældende miljøvurderingslov.

Efter miljøvurderingslovens § 49, stk. 1, kan Miljø- og Fødevareklage-nævnet behandle klager over screeningsafgørelser efter lovens § 21, for så vidt angår retlige spørgsmål.

VVM-reglerne

Formålet med VVM-reglerne er at sikre, at der gennemføres en vurdering af virkningerne på miljøet som grundlag for beslutningen om at give eller afslå tilladelse til projekttyper, der kan påvirke miljøet væsentligt. Inddragelse af offentligheden er en vigtig del af beslutningsprocessen. På den måde sikres, at myndigheden har et godt grundlag for at træffe miljømæssigt bedre beslutninger.[24]

Det fremgår af VVM-direktivets artikel 2, stk. 1, at medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger med henblik på, at projekter, der bl.a. på grund af deres art, dimensioner eller placering kan få væsentlig indvirkning på miljøet, undergives et krav om tilladelse og en vurdering af denne indvirkning, inden der gives tilladelse.

Miljøkonsekvensvurderingen skal efter VVM-direktivets artikel 3 bestå i på passende måde at påvise, beskrive og vurdere et projekts direkte og indirekte virkninger på (a) mennesker, fauna og flora, (b) jordbund, vand, luft, klima og landskab, (c) materielle goder og kulturarv og (d) samspillet mellem disse faktor.

VVM-direktivet er i relation til den aktuelle sag gennemført i dansk ret ved planlovens VVM-regler og VVM-bekendtgørelsen.

Det fremgår af planlovens § 11 g, at enkeltanlæg, der må antages at påvirke miljøet væsentligt, ikke må påbegyndes, før der er udarbejdet en redegørelse for anlæggets miljømæssige konsekvenser (VVM-pligt). De nærmere regler om, hvilke anlæg der er omfattet af VVM-pligten, fremgår i medfør af planlovens § 11 h, stk. 1.

Før etablering, udvidelse eller ændring af anlæg opført på VVM-bekendtgørelsens bilag 1 eller 2 skal bygherre indgive skriftlig anmeldelse til kommunalbestyrelsen, jf. bekendtgørelsens § 2, stk. 1.

Et VVM-pligtigt anlæg må efter VVM-bekendtgørelsens § 2, stk. 8, nr. 2, ikke påbegyndes, før den kompetente myndighed skriftligt har meddelt tilladelse (VVM-tilladelse) til at påbegynde anlægget efter en vurdering af anlæggets virkning på miljøet (VVM-procedure) i henhold til bestemmelserne i § 7.

Forud for igangsættelsen af arbejdet med VVM-redegørelsen for anlæggets forventede væsentlige virkninger på miljøet, offentliggør den kompetente myndighed VVM-bekendtgørelsens § 4, stk. 1, en kort beskrivelse af hovedtrækkene af det påtænkte anlæg med henblik på at indkalde ideer og forslag fra offentligheden og berørte myndigheder til brug for fastlæggelsen af VVM-redegørelsens indhold (scoping).

VVM-bekendtgørelsens § 5, stk. 1 fastsætter, at den kompetente myndighed udarbejder en VVM-redegørelse, der indeholder en vurdering af anlæggets virkning på miljøet. Redegørelsen udarbejdes på grundlag af den i § 4, stk. 1, foretagne scoping.

Efter VVM-bekendtgørelsens § 5, stk. 2, skal VVM-redegørelsen påvise, beskrive og vurdere anlæggets direkte og indirekte virkninger på følgende faktorer: 1) mennesker, fauna og flora, 2) jordbund, vand, luft, klima og landskab, 3) materielle goder og kulturarv, samt 4) samspillet mellem disse faktorer.

Om projektbeskrivelsen fremgår det af VVM-vejledningen, at bygherren heri bør tage højde for den drift, der påregnes for anlægget, således at der er rummelighed til almindelig løbende tilpasning og udvikling af driften af det pågældende anlæg inden for en overskuelig tidshorisont. Det er dog altid en betingelse, at projektets virkninger på miljøet skal kunne identificeres, beskrives og vurderes i VVM-redegørelsen. En projektbeskrivelse, der rummer alle tænkelige ændringer og udvidelser, betyder, at miljøpåvirkningerne tilsvarende vurderes som mere omfattende. Som følge heraf kan afværgeforanstaltningerne i VVM-tilladelsens vilkår blive mere omfattende. I yderste konsekvens vil det måske slet ikke være muligt at placere et anlæg, der er meget bredt beskrevet. I den anden ende af skalaen kan et projekt ifølge vejledningen dog også beskrives så snævert, at enhver ændring vil medføre overvejelser om VVM-pligt.[25]

Når den kompetente myndighed har udarbejdet VVM-redegørelsen, offentliggør myndigheden denne med henblik på høring af offentligheden og berørte myndigheder, jf. VVM-bekendtgørelsens § 6, stk. 1. Redegørelsen skal sendes i høring i mindst 8 uger, jf. stk. 2.

VVM-bekendtgørelsens bestemmelser om offentlig høring skal ses i forhold til VVM-direktivets artikel 6, stk. 4, som fastslår, at den berørte offentlighed tidligt og effektivt skal have mulighed for at deltage i de beslutningsprocedurer på miljøområdet, som miljøkonsekvensvurderingen indgår i, og med henblik herpå skal have ret til at fremsætte kommentarer og udtalelser, mens alle muligheder stadig står åbne, over for den eller de kompetente myndighed(er), inden der træffes afgørelse vedrørende tilladelsen. Det følger således også af EU-Domstolens praksis, at den berørte offentligheds mulighed for tidligt at deltage i beslutningsprocedurerne på miljøområdet i henhold til VVM-direktivets artikel 6, stk. 4, skal være effektiv.[26] Direktivets artikel 8 præciserer, at de foretagne høringer og indhentede oplysninger skal tages i betragtning i forbindelse med tilladelsesproceduren.

På grundlag af den foretagne høring efter VVM-bekendtgørelsens § 6, træffer den kompetente myndighed efter § 7, stk. 1, afgørelse om, hvorvidt anlægget kan tillades. I forbindelse med VVM-tilladelsen skal der stilles de vilkår, som er nødvendige for at fjerne eller reducere de væsentlige virkninger på miljøet, som anlægget giver anledning til, og som er påvist i VVM-redegørelsen.[27]

VVM-bekendtgørelsens § 7, stk. 1, skal ses i sammenhæng med VVM-direktivets artikel 3, som fastslår, at vurderingen af indvirkningen på miljøet, afhængigt af hvert enkelt tilfælde og i overensstemmelse med artikel 4 til 11, skal bestå i på passende måde at påvise, beskrive og vurdere et projekts direkte og indirekte virkninger på de miljømæssige faktorer, bestemmelsen opregner, herunder mennesker, fauna og flora, og samspillet herimellem.

EU-Domstolen har fastslået, at artikel 3 pålægger den kompetente myndighed en forpligtelse til selv at foretage både et undersøgelses- og analysearbejde med henblik på at komme frem til en så fuldstændig vurdering som muligt af et projekts direkte og indirekte virkninger på de faktorer, som bestemmelsen nævner.[28] Forpligtelsen efter artikel 3 betyder, at den kompetente myndighed ikke kan begrænse sig til at påvise og beskrive et projekts direkte og indirekte virkninger på visse faktorer, men afhængigt af hvert tilfælde endvidere skal vurdere disse på passende måde. Herved adskiller den sig fra forpligtelserne i bl.a. artikel 6 og artikel 8, der omhandler indsamling og udveksling af oplysninger, om høring, om offentlighed og om garantien for domstolskontrol, idet der er tale om procedurebestemmelser, som kun tjener til opfyldelse af den væsentlige forpligtelse i direktivets artikel 3. Vurderingen efter artikel 3 indebærer dermed en realitetsprøvelse af de indsamlede oplysninger og en overvejelse af, hvorvidt disse om nødvendigt bør suppleres med yderligere informationer. Den kompetente miljømyndighed skal således foretage både et undersøgelses- og analysearbejde med henblik på at komme frem til en så fuldstændig vurdering af et projekts direkte og indirekte virkninger som muligt.[29]

Habitatreglerne og samspillet med VVM-reglerne

Habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, pålægger medlemsstaterne at indføre en streng beskyttelsesordning i det naturlige udbredelsesområde for de dyrearter, der er nævnt i direktivets bilag IV. Ordningen skal efter bestemmelsens litra (d) blandt andet omfatte et forbud mod beskadigelse eller ødelæggelse af yngle- eller rasteområder.

Habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra d, er i dansk lovgivning navnlig implementeret ved reglerne i habitatbekendtgørelsen. Efter habitatbekendtgørelsen, som den var affattet før miljøvurderingslovens ikrafttræden,[30] kan der ikke gives VVM-tilladelse efter planloven til et

projekt, hvis det ansøgte kan beskadige eller ødelægge yngle- eller rasteområder for bilag IV-arter, jf. bekendtgørelsens § 10, stk. 1, nr. 1, jf. § 7, stk. 1, nr. 1. Vurderingen skal fremgå af afgørelsen, jf. 10, stk. 2.

3.2.2 Ad 1) Manglende høring mv. i forbindelse med projektændringen

Klager 1 har anført, at det udgør en væsentlig mangel ved VVM-tilladelsen, at Jammerbugt Kommune ikke har foretaget en høring af de berørte parter på ny, efter at kommunen i forbindelse med den endelige planvedtagelse besluttede at udtage fire af projektets oprindeligt 15 vindmøller, herunder vindmøllerne nr. 8, 12 og 13 i projektområdets nordøstlige hjørne. Bygherre har efterfølgende annulleret de købsaftaler, som bygherre har indgået med ejerne af ejendommene på [A6] og [A7], da der efter udtagningen af de tre nordøstlige vindmøller ikke længere er behov for, at ejendommene nedlægges. Tilsvarende gør sig gældende, for så vidt angår ejendommen på [A8], som dog ikke er en del af klagen. Ejerne af de tre ejendomme er nu nogle af de nærmeste naboer til vindmøllerne, og projektet er i forhold til dem blevet et fuldstændigt andet, som de reelt ikke har haft mulighed for at komme med indsigelser mod.

Jammerbugt Kommune har heroverfor i sine bemærkninger til klagen anført, at ændringen af projektet har medført et ændret aftaleforhold mellem bygherre og de omtalte lodsejere. De lodsejere, der har indgået aftale med bygherre, har haft samme mulighed for indsigelser, som øvrige lodsejere. Hvorvidt den privatretlige aftale og parternes forventninger hertil ændrer sig i forbindelse med, at et antal vindmøller udgår af projektet, afhænger ifølge kommunen af en fortolkning af et aftalegrundlag, som kommunen ikke er en del af.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at det af VVM-redegørelsen fra november 2016 for projektet med de oprindeligt 15 vindmøller fremgår, at beboelserne på i alt otte ejendomme inden for støjgrænsen på 42 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s vil blive nedlagt som bolig, og at det maksimalt tilladte støjniveau med relativt god margin herefter vil være overholdt ved alle naboer. Det fremgår endvidere, at der med de otte ejendomme i forbindelse med projektet er indgået købsaftaler. Jammerbugt Kommune har bekræftet over for nævnet, at de otte ejendomme bl.a. omfatter de af klager nævnte ejendomme på [A8], [A6] og [A7].

På den baggrund finder Miljø- og Fødevareklagenævnet, at nedlæggelsen af beboelserne på de i alt otte ejendomme inklusive dem på [A8], [A6] og [A7] må anses for at udgøre en integreret del af det oprindeligt anmeldte projekt, som VVM-redegørelsen omhandler. Nævnet har lagt særlig vægt på, at nedlæggelsen af beboelserne ifølge VVM-redegørelsen er en forudsætning for, at støjgrænserne overholdes.

Bygherre har ved e-mail af 17. september 2018, der er fremlagt som bilag til klagen, oplyst bl.a. Jammerbugt Kommune om, at i et scenarie, hvor vindmøllerne nr. 8, 12 og 13 udtages af projektet, vil tre ejendomme ikke blive opkøbt alligevel. Af redegørelsesdelen til den endeligt vedtagne lokalplan, som er offentliggjort den 4. oktober 2018, fremgår det, at projektforslaget forudsætter, at fire ejendomme i og omkring mølleparken opkøbes og nedlægges som boligejendomme. Den endeligt vedtagne lokalplan er herved ændret i forhold til lokalplanforslaget, hvor antallet af ejendomme, der forudsættes nedlagt, er angivet til otte.[31] VVM-tilladelsen af 4. oktober 2018 er bl.a. givet på vilkår om, at opstilling, drift og nedtagning af vindmøllerne samt retablering af arealer foregår som beskrevet i lokalplanen og den tilhørende miljørapport, idet fire møller dog udgår af projektet.[32] Det fremgår endvidere af sagens oplysninger, at bygherre ved breve af 10. oktober 2018 har opsagt købsoptionerne

over for ejerne af de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7]. Bygherre har knap to år senere ved mail af 11. september 2020 over for Jammerbugt Kommune fremsat ønske om, at få præciseret for VVM-tilladelsen, at nedtagningen af de tre ejendomme ikke længere er nødvendig. Bygherre har i den forbindelse fremsendt supplerende støjberegninger til kommunen som dokumentation for, at vindmøllebekendtgørelsens støjgrænser i forhold til de tre ejendomme med god margin nu kan overholdes. Endvidere har bygherre tilkendegivet, at regler om skyggekast for de tre ejendomme vil blive overholdt. Kommunen har med henvisning hertil ved mail af 6. oktober 2020 bekræftet over for bygherre, at der ikke længere er behov for at nedrive de tre ejendomme af støjmæssige hensyn, og taget det oplyste om skyggekast til efterretning.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på den baggrund, at projektet allerede forud for VVM-tilladelsens meddelelse den 4. oktober 2018 må anses for ændret i forhold til det oprindeligt anmeldte projekt som beskrevet i VVM-redegørelsen, og at ændringerne ikke alene omfatter udtagningen af de fire vindmøller, men også at boligerne på de i alt fire ejendomme, herunder dem på [A8], [A6] og [A7], ikke nedlægges alligevel. Det gælder, selvom opkøbet af de pågældende ejendomme som anført af Jammerbugt Kommune beror på bygherres privatretlige aftaler med ejerne, og at bygherre først knap to år senere har fremsat ønske over for kommunen om at få præciseret for VVM-tilladelsen, at nedtagningen af de tre ejendomme ikke længere er nødvendig. Nævnet har herved lagt vægt på, at bygherre allerede i e-mail af 17. september 2018 har oplyst kommunen om, at i et scenarie, hvor vindmøllerne nr. 8, 12 og 13 udtages af projektet, vil tre ejendomme ikke blive opkøbt alligevel, og at ændringen forud for VVM-tilladelsens meddelelse således er indarbejdet i den endeligt vedtagne lokalplan.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at VVM-reglerne principielt ikke udelukker, at det anmeldte projekt undervejs i VVM-processen ændres i forhold til det oprindeligt anmeldte projekt. Det skal ses i forhold til, at bygherre som anført i VVM-vejledningen inden for rammerne af en tilpas rummelig projektbeskrivelse ligeledes selv vil kunne foretage visse tilpasninger af et allerede udført projektet, uden at en fornyet VVM-tilladelse eller screeningsafgørelse bliver nødvendig af den grund.

Virkningerne af det ændrede projekt skal dog i al væsentlighed fortsat kunne identificeres, beskrives og vurderes på baggrund af den oprindelige VVM-redegørelse. Hvis det ikke er tilfældet, skal ændringernes konsekvenser for vurderingen af det endelige projekt belyses ved udarbejdelsen af en supplerende VVM-redegørelse, der sendes i offentlig høring.[33] Det skal ses i lyset af, at den berørte offentligheds mulighed for tidligt at deltage i beslutningsprocedurerne på miljøområdet i henhold til VVM-direktivets artikel 6, stk. 4, skal være effektiv.

Ved mindre væsentlige projektændringer vil myndigheden derimod selv kunne foretage de supplerende undersøgelser, som er nødvendige for at kunne vurdere, om projektet kan tillades efter VVM-bekendtgørelsens § 7, stk. 1, sammenholdt med VVM-direktivets artikel 3. Sådanne supplerende undersøgelser falder således inden for rammerne af myndighedens forpligtelse efter VVM-direktivets artikel 3 til selv at foretage en realitetsprøvelse af de indsamlede oplysninger og en overvejelse af, hvorvidt disse om nødvendigt bør suppleres med yderligere informationer.

I forbindelse med sådanne supplerende undersøgelser finder de almindelige forvaltningsretlige regler og principper om bl.a. partshøring og sagsoplysning anvendelse. Hvis en part i en sag ikke kan antages at være bekendt med, at myndigheden er i besiddelse af bestemte oplysninger vedrørende sagens faktiske omstændigheder, må der således ikke

træffes afgørelse, før myndigheden har gjort parten bekendt med oplysningerne og givet parten lejlighed til at komme med en udtalelse. Det følger af forvaltningslovens § 19, stk. 1.[34] Pligten gælder dog kun, hvis oplysningerne er til ugunst for den pågældende part og er af væsentlig betydning for sagens afgørelse.

Spørgsmålet i den konkrete sag er herefter indledningsvis, om ændringerne i forhold til det oprindeligt anmeldte projekt i al væsentlighed fortsat kan identificeres, beskrives og vurderes på baggrund af den VVM-redegørelse, som har været i offentlig høring.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker i den forbindelse, at VVM-redegørelsen på den ene side utvivlsomt ikke udgør et tilstrækkelig grundlag for at vurdere projektets støjmæssige konsekvenser i forhold til boligerne på de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7], der som følge af projektændringen ikke nedlægges alligevel. Nævnet har herved lagt vægt på, at det af VVM-redegørelsens støjkort kan aflæses, at de tre ejendomme ved det oprindelige projekt med 15 vindmøller vil opnå en støjbelastning på mere end 42 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s. Nævnet har dernæst lagt vægt på, at VVM-redegørelsens oversigter over det beregnede støjniveau ved naboer ikke omfatter boligerne på de tre ejendomme, da de netop forudsættes at skulle nedlægges.

Imidlertid finder Miljø- og Fødevareklagenævnet, at ændringen vedrørende de tre ejendomme ikke kan anses for så væsentlig, at konsekvenserne heraf for vurderingen af det endelige projekt skulle have været belyst ved udarbejdelsen af en supplerende VVM-redegørelse. Nævnet har herved lagt vægt på, at ændringen i sig selv er en afledt konsekvens af udtagningen af de tre nordøstlige vindmøller fra selve vindmølleprojektet, og at den samlede miljømæssige påvirkning i forhold til det oprindeligt anmeldte projekt alt andet lige herved reduceres.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endvidere ikke grundlag for at antage, at den berørte offentligheds mulighed for tidligt at deltage i beslutningsprocessen som følge heraf ikke har været tilstrækkeligt effektiv, jf. VVM-direktivets artikel 6, stk. 4. Det gælder, selvom projektændringen i forhold til ejerne af de tre ejendomme isoleret set betyder, at de tre ejendomme ikke nedlægges alligevel.

Selvom ændringerne ikke har krævet en supplerende VVM-redegørelse, er det imidlertid fortsat et krav, at Jammerbugt Kommune selv har foretaget de nødvendige supplerende undersøgelser for at kunne vurdere, om det ændrede projekt kan tillades efter VVM-bekendtgørelsens § 7, stk. 1.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at Jammerbugt Kommune inden VVM-tilladelsens meddelelse burde have foretaget partshøring af ejerne af de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7] vedrørende det forhold, at boligerne på de pågældende ejendomme som følge af projektændringen ikke nedlægges alligevel. Nævnet har lagt vægt på, at ændringen i sagens natur må antages at berøre de pågældende parter væsentligt.

Endvidere finder Miljø- og Fødevareklagenævnet, at Jammerbugt Kommunen på tidspunktet for VVM-tilladelsens meddelelse navnlig ikke havde det fornødne grundlag for at vurdere, om støjgrænsen på 42 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s også ville være overholdt for boligerne på de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7]. Nævnet har herved lagt til grund, at de beregninger, som viser støjpåvirkningen for de tre ejendomme, først har foreligget for kommunen i forbindelse med bygherres henvendelse af 11. september 2020.

Efter en samlet vurdering finder Miljø- og Fødevareklagenævnet imidlertid, at Jammerbugt Kommunes manglende partshøring og utilstrækkelige sagsoplysning må anses for en konkret uvæsentlig mangel ved VVM-tilladelsen, som ikke kan medføre afgørelsens ugyldighed. Nævnet har lagt vægt på, at projektet med VVM-redegørelsen har været i offentlig høring, at ejerne af de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7] inden for fristen for klage over VVM-tilladelsen er blevet gjort bekendt med opsigelsen af købsoptionerne, og at klager 1 som repræsentant for ejerne af [A6] og [A7] har klaget og dermed haft mulighed for at fremføre sine bemærkninger ved klagen, som derved vil indgå og blive behandlet i forbindelse med klagesagen. Ejerne af de tre ejendomme på [A4] har endvidere efterfølgende haft mulighed for at fremsætte bemærkninger i forbindelse med nævnets høring af 25. november 2021 og 4. januar 2022, som ligeledes vil indgå i klagesagsbehandlingen. Nævnet har desuden lagt vægt på, at kommunen under sagens behandling for nævnet har fremsendt yderligere beregninger som dokumentation for, at støjkravene for boligerne på de tre ejendomme er overholdt.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder i den forbindelse at kunne inddrage de nye oplysninger under behandlingen af klagens punkter vedrørende støj, jf. straks nedenfor. Nævnet har lagt vægt på, at nævnet som administrativ rekursinstans ligesom myndigheden selv er forpligtet at foretage en realitetsprøvelse af de indsamlede oplysninger og en overvejelse af, hvorvidt disse om nødvendigt bør suppleres med yderligere informationer, jf. VVM-bekendtgørelens § 7, stk. 1, sammenholdt med VVM-direktivets artikel 3.

3.2.3 Ad 2) Støj

Særligt om støjpåvirkningen af de tre naboejendomme

Klager 1 har anført, at ejendommene på [A8], [A6] og [A7], 9460 Brovst, ikke har været en del af miljøvurderingen, og at ejendommene ikke længere skal nedlægges, efter der i forbindelse med den endelige vedtagelse af plangrundlaget er udtaget fire møller af projektet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at bygherre efterfølgende har fået udarbejdet nye støjberegninger for normal og lavfrekvent støj, som er dateret 5. oktober 2020. Beregningerne tager udgangspunkt i opstilling af 11 vindmøller og omfatter støjbelastningen ved de ejendomme på [A8], [A6] og [A7].

På den baggrund finder Miljø- og Fødevareklagenævnet, at støjpåvirkningen ved ejendommene på [A8], [A6] og [A7] er tilstrækkeligt beskrevet som grundlag for VVM-tilladelsen af 4. oktober 2018. Nævnet har lagt vægt på, at, at grænseværdierne for normal støj ifølge beregningerne kan overholdes med en margin på 3,0-5,8 dB ved vindhastigheder på 6 m/s og 3,4-6,2 dB ved 8 m/s ved opstilling af Vestas V126 vindmøller. Ved opstilling af Siemens SWT-130 vindmøller kan grænseværdierne for støj overholdes med en margin på 0,9-4,9 dB ved vindhastigheder på 6 m/s og med en margin på 3,0-6,0 dB ved en vindhastighed på 8 m/s.

Vedrørende lavfrekvent støj har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at grænseværdierne ifølge beregningerne kan overholdes ved de tre ejendomme, som klagen omhandler, både ved opstilling af vindmølletypen Vestas V126 og Siemens SWT-130.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker i den forbindelse, at nævnet som anført ikke er afskåret fra at inddrage nye oplysninger, der fremkommer i forbindelse med klagesagen. Endvidere bemærker nævnet, at klager 1 har fået de supplerende oplysninger forelagt i

forbindelse med klagesagen og ikke er fremkommet med indsigelser eller andet, som for nævnet rejser tvivl om beregningernes anvendelighed.

Støjbidrag fra eksisterende vindmøller

Klager 1 har anført, at Jammerbugt Kommune ved en fejl har glemt at medtage støjberegninger fra omkringliggende husstandsvindmøller i miljørapporten, og at miljørapporten derfor ikke kan godtages som beslutningsgrundlag.

Klager 1 har anført, at den manglende vurdering af lavfrekvent støj ved ejendommene på [A1] og [A2] i støjberegningerne af 5. oktober 2020, hvor der er opstillet husstandsvindmøller, kan indikere, at støjniveauet er for højt.

Det følger af vindmøllebekendtgørelsens § 4, stk. 1, nr. 1, at den samlede støjbelastning fra vindmøller ikke må overstige 44 dB(A) ved en vindhastighed på 8 m/s og 42 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s i det mest støjbelastede punkt ved udendørs opholdsarealer højst 15 m fra beboelse i det åbne land.

Det fremgår endvidere af bekendtgørelsens § 4, stk. 2, at den samlede lavfrekvente støj fra vindmøller indendørs i beboelse i det åbne land eller indendørs i områder til støjfølsom arealanvendelse ikke må overstige 20 dB ved en vindhastighed på 8 m/s og 6 m/s.

Det følger endvidere af bekendtgørelsens § 4, stk. 3, at grænseværdierne i stk. 1, og stk. 2 ikke gælder for vindmølleejerens beboelse. Det fremgår således også af vejledningen til vindmøllebekendtgørelsen, at man i praksis ved beregning af den samlede støj fra vindmøller ved en bolig kan udelade støjbidragene fra de vindmøller, som beboeren ejer eller er medejer af.[35]

Miljø- og Fødevareklagenævnet lægger til grund, at der inden de første støjberegninger blev foretaget i september 2016, var placeret fire husstandsvindmøller ved ejendomme nord for projektområdet.[36] Nævnet konstaterer endvidere, at de fire hustandsmøller ikke er medtaget i de støjberegninger, som ligger til grund for VVM-redegørelsen, i beregningerne af den samlede støjpåvirkning fra vindmøller.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder derfor, at reglerne for vurdering af støj i situationer, hvor der i forvejen findes vindmøller i området, ikke er overholdt, hvorfor VVM-redegørelsens vurdering i forhold til den samlede støj fra nye og eksisterende vindmøller heller ikke er baseret på et tilstrækkeligt grundlag, jf. vindmøllebekendtgørelsens § 4, stk. 1.

Bygherre har efter VVM-tilladelsens meddelelse fået udarbejdet nye støjberegninger for normal støj og lavfrekvent støj, som er dateret 5. oktober 2020. Beregningerne tager udgangspunkt i opstilling af i alt 11 vindmøller og er foretaget for vindmøllemodellerne Vestas V126 og Siemens SWT-130. Miljø- og Fødevareklagenævnet kan konstatere, at der i beregningerne af den samlede støjpåvirkning fra vindmøller i området er medtaget fem husstandsvindmøller beliggende nord for projektområdet, herunder husstandsvindmøllerne ved [A1] og [A2].

I forhold til normal støj fremgår det af beregningerne, at grænseværdierne ved ejendommen på [A2] overskrides med 2,9 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 3 dB(A) ved 8 m/s for en Vestas V126 vindmølle. Ved en Siemens SWT-130 vindmølle overskrides grænseværdierne med

3,1 dB(A) ved en vindhastighed på 6 m/s og 3 dB(A) ved 8 m/s. Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker dog, at grænseværdierne ifølge beregningerne kan overholdes ved de øvrige naboejendomme.

I forhold til lavfrekvent støj fremgår det af beregningerne, at grænseværdierne er overholdt ved alle naboer. Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker dog, at støjbelastningen fra lavfrekvent støj ved ejendommene på [A1] og [A2] ikke fremgår af beregningerne.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på den baggrund, at støjberegningerne dateret 5. oktober 2020 heller ikke opfylder kravene i vindmøllebekendtgørelsens § 4, stk. 1, og stk. 2.

Jammerbugt Kommune har imidlertid i forbindelse med klagesagen indsendt supplerende støjberegninger dateret 23. december 2021, som omfatter ejendommene på [A1], [A2] og [A3] og ejendommen på [A5], ved hvilke der er opstillet husstandsvindmøller. Beregningerne er foretaget med udgangspunkt i samme datasæt, som beregningerne dateret 5. oktober 2020, dog således at støjbidrag fra ejendommens egen husstandsmølle er udeladt i beregningerne af den samlede støj for de enkelte ejendomme. Miljø- og Fødevareklagenævnet kan konstatere, at grænseværdierne ifølge beregningerne således kan overholdes ved ejendommene.

Miljø- og Fødevareklagenævnet lægger på baggrund af de seneste støjberegninger herefter til grund, at vindmøllebekendtgørelsens grænseværdier for normal støj og lavfrekvent støj er overholdt ved samtlige ejendomme, herunder også [A2], når støjbidraget fra ejendommens egen husstandsmølle udelades, jf. vindmøllebekendtgørelsens § 4, stk. 3. På den baggrund finder nævnet, at VVM-tilladelsen og den tilhørende VVM-redegørelse ikke lider af væsentlige mangler som følge af den manglende inddragelse af støjbidraget fra husstandsmøllerne nord for projektområdet.

Metodemæssige forhold samt påvirkning af virksomheder og dyrehold

Klager 1 har videre anført, at det er en væsentlig mangel, at VVM-redegørelsen alene påviser og beskriver støjpåvirkninger ved vindhastigheder på 6 m/s og 8 m/s. Klager mener, at vurderingen bør foretages på baggrund af statistiske data om vindhastigheder i området. Klager har anført, at der således ikke er foretaget en vurdering af, hvordan støjen påvirker miljøet.

Derudover har klager 1 anført, at det er en væsentlig mangel, at VVM-redegørelsen ikke forholder sig til andre typer af naboer, herunder særligt dyrehold og erhvervsvirksomheder.

Efter VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, skal en VVM-redegørelse bl.a. indeholde oplysninger om anlæggets såvel kortsigtede som langsigtede virkninger på miljøet, som følge af bl.a. støjbelastning, samt et skøn efter type og mængde over forventede emissioner, herunder støj, i forbindelse med driften af det foreslåede projekt. Derudover skal der være en beskrivelse af, hvilke metoder, der er anvendt til forudberegningen af virkningerne på miljøet.

Vedrørende metode fremgår det af VVM-vejledningen, at sigtet er at give læseren mulighed for at vurdere, om de valgte beregningsmetoder er dækkende og tilstrækkeligt anerkendte til at være hensigtsmæssige ved vurderingen af miljøpåvirkningerne fra projektet.[37]

Der er således ikke noget krav efter VVM-reglerne til en bestemt beskyttelse af miljøet eller naturen, herunder at bestemte grænseværdier skal overholdes, eller at der skal benyttes bestemte metoder for beregningen. Regler herom følger af særlovgivningen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsen på de af klager 1 anførte punkter i tilstrækkeligt omfang redegør for forhold i relation til støj.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved vurderingen lagt vægt på, at det fremgår af beregningerne af 5. oktober 2020 og 23. december 2021, at beregningerne er udarbejdet i programmet WindPRO efter de beregningsmetoder, som er fastsat i vindmøllebekendtgørelsen. Nævnet har endvidere lagt vægt på, at Jammerbugt Kommune har vurderet støjpåvirkningen for de nærmeste boliger efter de beregningsmetoder m.v., som fremgår af vindmøllebekendtgørelsen, herunder at støjen skal beregnes ud fra vindhastigheder på henholdsvis 6 og 8 m/s. Der er endvidere udarbejdet tabeller og kort, som illustrerer støjbelastningen fra projektet, og hvor det er muligt at se og bedømme udstrækningen af den støjmæssige påvirkning.

Dernæst har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at projektet ifølge støjberegningerne vil overholde støjgrænseværdierne for normal og lavfrekvent støj. Det er nævnets vurdering, at der ikke kan stilles krav om, at der skal udarbejdes støjberegninger ved andre vindhastigheder end de angivne i vindmøllebekendtgørelsen, ligesom der ikke efter miljøvurderingsloven er krav om, at støjpåvirkningen skal vurderes ud fra en løbende analyse af de statistiske data om vindhastigheder i området.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at områder, der anvendes til erhvervsvirksomhed, ikke betragtes som støjfølsom anvendelse efter vindmøllebekendtgørelsen.

Derudover har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at VVM-redegørelsen indeholder en vurdering af de støjmæssige påvirkninger for nærliggende minkfarme. Nævnet har tillige lagt vægt på, at der i forhold til støjmæssige påvirkninger af husdyr ikke er fastsat særlige grænseværdier for støj fra vindmøller. Nævnet bemærker i forlængelse heraf, at VVM-reglerne alene indeholder krav om, at oplysningsgrundlaget skal være tilstrækkeligt til, at der kan foretages en skønsmæssig vurdering af de miljømæssige indvirkninger. Nævnet bemærker videre, at en VVM-redegørelse efter reglerne kun skal indeholde de oplysninger, som med rimelighed kan forlanges med hensyntagen til den aktuelle viden.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder endeligt, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Jammerbugt Kommunes vurdering af, at der ikke med den nuværende viden er grundlag for at antage, at en eventuel effekt af vindmøllestøj vil være så stor, at det har betydning for velfærden hos og produktionen af mink.

Strategisk miljøvurdering af vindmøllebekendtgørelsen

Klager 1 har anført, at den tidligere vindmøllebekendtgørelse[38] på baggrund af nyere praksis fra EU-domstolen må anses for ugyldig.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder ikke grundlag for at tilsidesætte VVM-redegørelsens vurderinger af støjpåvirkningen som følge af, at den tidligere vindmøllebekendtgørelsen ikke har været miljøvurderet efter reglerne om miljøvurdering af planer og programmer. Nævnet har lagt vægt på, at Jammerbugt Kommune har foretaget en miljøvurdering af det planlægningsmæssige grundlag for vindmøllerne og desuden har foretaget en miljøvurdering

(VVM) af det konkrete vindmølleprojekt. Nævnet har endvidere lagt vægt på, at den nugældende vindmøllebekendtgørelse[39] har været undergivet strategisk miljøvurdering. Det bemærkes i den forbindelse, at grænseværdierne for støjbelastning er uændrede i den nugældende vindmøllebekendtgørelse i forhold til den tidligere bekendtgørelse.

3.2.4 Ad 3) Projektets udformning

Klager 1 har anført, at det forhold, at hverken fundament eller mølletype er valgt før endelig udstedelse af VVM-tilladelse, medfører, at der er foretaget en miljøvurdering af et projekt, hvor væsentlige forudsætninger er ukendte.

Efter VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, skal en VVM-redegørelse indeholde en beskrivelse af det påtænkte anlæg, herunder navnlig en beskrivelse af anlæggets fysiske udformning og karakteristika.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at Jammerbugt Kommune i tilstrækkeligt omfang har beskrevet projektet, herunder forhold omkring valg af mølletype og fundamenter.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved vurderingen lagt vægt på, at det af VVM-redegørelsen fremgår, at beskrivelsen af vindmøllerne i projektforslaget tager udgangspunkt i en 3,6 MW vindmølle med en rotordiameter på 117 m og en navhøjde på 91,5 m. Nævnet har endvidere lagt vægt på, at VVM-redegørelsen ud over projektforslaget også beskriver de miljømæssige påvirkninger i form af støj, skyggekast og visuelle påvirkninger for to alternative vindmøllemodeller.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har desuden lagt vægt på, at det i VVM-redegørelsen er beskrevet, at fundamenterne enten forventes at blive udført som armerede betondæk eller som monopælfundamenter, og at de miljømæssige påvirkninger ved disse er beskrevet i VVM-redegørelsen.

3.2.5 Ad 4) Grundvandssænkning

Klager 1 har anført, at der ikke er taget stilling til, hvorvidt der skal foretages grundvandssænkning, hvilket, henset til områdets særlige karakter som drænet lavbundsområde, er et meget væsentligt forhold.

VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, fastslår, at en VVM-redegørelse bl.a. indeholde en beskrivelse af anlæggets såvel kortsigtede som langsigtede virkninger på miljøet, som følge af påvirkning af overflade og grundvandssystemer. VVM-redegørelsen skal desuden indeholde en beskrivelse af de foranstaltninger, der tænkes anvendt med henblik på at undgå, nedbringe og om muligt neutralisere de skadelige virkninger på miljøet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsen opfylder minimumskravene i forhold til beskrivelsen af den miljømæssige påvirkning i forbindelse med en eventuel grundvandssænkning og de påtænkte afværgeforanstaltninger i den forbindelse.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har lagt vægt på, at der i VVM-redegørelsen er redegjort for, at en endelig projektering af anlægget først sker i et senere projektstadie, og der på dette projektstadie endnu ikke er gennemført geotekniske undersøgelser i anlægsområdet, hvorfor der heller ikke foreligger præcise informationer om niveauet for grundvandsspejlet og

eventuelt behov for grundvandssænkninger under anlægsfasen. Nævnet har videre lagt vægt på, at det fremgår af VVM-redegørelsen, at det især med en løsning med fundamenter af betondæk ikke kan afvises, at det ved nogle vindmølleplaceringer vil være nødvendigt at pumpe vand væk under anlægsfasen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har herefter yderligere lagt vægt på, at det fremgår af VVM-redegørelsen, at der forud for anlægsarbejdet skal gennemføres geotekniske undersøgelser af jordbundsforholdene i anlægsområdet, og at der i den forbindelse vil blive gennemført prøveboringer omkring hver vindmølle, som vil bidrage med viden om de forholdsregler, der vil være nødvendige i forhold til beskyttelse af grundvandet. Nævnet har desuden lagt vægt på, at det i VVM-redegørelsen er vurderet, at et eventuelt behov for grundvandssænkning under anlægsfasen, med passende foranstaltninger, ikke vil medføre risiko for det omgivende miljø. Nævnet har i forlængelse heraf lagt vægt på, at det fremgår af VVM-redegørelsen, at udledninger fra eventuelle grundvandssænkninger ikke vil nå de våde naturtyper i det nærmeste habitatområde, da dette håndteres i anlægsfasen så stoffer som f.eks. okker ikke udledes i grøftesystemerne. Nævnet bemærker i øvrigt, at såfremt der skal foretages en grundvandssænkning, skal der ansøges om afledning af vandet ved en nedsivnings- eller udledningstilladelse. Der vil således ved særskilt tilladelse efter anden lovgivning blive stillet vilkår, så eventuel forurening forhindres.

3.2.6 Ad 5) Visuelle forhold

Klager 1 har anført, at det er en væsentlig mangel, at opstillingsmønstret ikke er blevet genovervejet, efter at vindmøllerne nr. 2, 8, 12 og 13 er udgået.

VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, fastslår, at det i en VVM-redegørelse skal beskrives, hvilke betydelige virkninger et planlagt anlæg kan få på omgivelserne, herunder navnlig virkningerne på landskabet.

VVM-bekendtgørelsen indeholder ikke et krav om visualiseringer, men forudsætter en beskrivelse og vurdering af landskabet. Der er således ikke særlige krav til indholdet eller omfanget af visualiseringer. Selvom der ikke er et lovkrav om visualiseringer, bliver visualisering ofte brugt i forbindelse med en VVM-redegørelse. En visualisering kan beskrives som en afbildning af et påtænkt anlæg, der skal skabe overblik, forståelse og en – så realistisk som muligt – oplevelse af anlæggets påvirkning af omgivelserne. Visualiseringer er et nyttigt værktøj til at give beslutningstagere og borgere oplysninger om, hvordan man må forestille sig, at projektet vil se ud.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at den visuelle påvirkning fra vindmøllerne er beskrevet tilstrækkeligt i VVM-redegørelsen. Nævnet finder ligeledes, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Jammerbugt Kommunes faglige vurdering af vindmøllernes visuelle påvirkning af omgivelserne.

Ved vurderingen har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at det i VVM-redegørelsen er vurderet, at der vil være en visuel påvirkning fra projektet, og at denne er konkret beskrevet ved brug af de foretagne visualiseringer. Nævnet har videre lagt vægt på, at det i VVM-redegørelsen er vurderet, at de nærmeste naboer i større eller mindre grad vil kunne se vindmøller på eller omkring deres ejendom. Nævnet bemærker hertil, at de konkret foretagne visualiseringer illustrerer vindmøllernes markante visuelle påvirkning af området og landskabet.

Vedrørende det af klagerne anførte om, at der ikke er lavet en vurdering af de miljømæssige konsekvenser og mulige gener for ejendommene på [A8], [A6] og [A7], bemærker Miljø- og Fødevareklagenævnet, at det fremgår af VVM-redegørelsen, at visualisering nr. 1 og nr. 3 viser synsvinklen til vindmøllerne fra Melkær og Koldmose ved [A4] i en afstand af henholdsvis 1.130 m og 1.030 m fra nærmeste vindmølle. Nævnet bemærker endvidere, at de i klagen nævnte ejendomme, efter udtagningen af fire møller fra projektet, vil ligge i en afstand af ca. 800-1.100 m fra nærmeste vindmølletårn. Nævnet bemærker hertil, at det af VVM-redegørelsen under alle omstændigheder fremgår, at vindmøllerne vil påvirke området ved [A4] visuelt. Nævnet finder på den baggrund, at de foretagne visualiseringer fortsat i tilstrækkelig grad sikrer, at man kan danne sig et indtryk af vindmøllernes visuelle påvirkning.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker i øvrigt, at nævnet ikke finder grundlag for at tilsidesætte Jammerbugt Kommunes vurdering af, at visualiseringerne af mølletypen Siemens SWT 130 er tilstrækkelige til, at man kan danne sig et indtryk af den visuelle påvirkning.

3.2.7 Ad 6) Sundhed

Klager 1 har anført, at påvirkninger fra andre emissioner end støj og skyggekast, særligt vibrationer, ikke-hørbare lydtryk og infralyd, ikke er vurderet i VVM-redegørelsen, uanset at disse formentlig også kan have sundhedsmæssige konsekvenser.

VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, fastslår, at det i en VVM-redegørelse skal beskrives, hvilke betydelige virkninger et planlagt anlæg kan få på omgivelserne, herunder virkningerne på befolkningen.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsen i tilstrækkeligt omfang redegør for og beskriver de sundhedsmæssige påvirkninger. Nævnet har navnlig lagt vægt på, at VVM-redegørelsens afsnit 7 omhandler sundhed, og at afsnittet indeholder en redegørelse for den støj- og skyggepåvirkning, som vindmøller medfører, og en beskrivelse af betydningen heraf for menneskers sundhed. Der er desuden redegjort for relevante studier på området.

For så vidt angår den sundhedsmæssige påvirkning fra skyggekast, har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at flere naboboliger vil opleve mere end 10 timers skyggekast om året, og at Jammerbugt Kommune derfor har indført vilkår om skyggestop for den eller de vindmøller, der påfører skyggekastet, således at møllerne overholder den anbefalede grænseværdi ved nabobeboelser på maksimalt 10 timers reelt skyggekast om året.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har endvidere lagt vægt på, at der i den sammenhæng skal udføres en stedsspecifik beregning for de ejendomme, der ifølge VVM-redegørelsen kan opnå mere end 10 timers reel skyggekast om året.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at der ikke i VVM-redegørelsen indgår en beskrivelse af projektets skyggemæssige påvirkninger, for så vidt angår de ejendomme, der som følge af projektændringen ikke forudsættes nedlagt alligevel, herunder de tre ejendomme på [A8], [A6] og [A7]. Nævnet bemærker dog endvidere, at de tre ejendomme på VVM-redegørelsens kort over beregnet skyggekast ses at opnå en årlig skyggepåvirkning på op til 25 timer, ligesom det i øvrigt er tilfældet for enkelte andre ejendomme. Nævnet lægger herefter til grund, at skyggepåvirkningen af de tre ejendomme reguleres af VVM-tilladelsens vilkår, således at den anbefalede grænseværdi ved nabobeboelser på maksimalt 10 timers reelt skyggekast om året også overholdes i forhold til disse ejendomme.

Efter Miljø- og Fødevareklagenævnet opfattelse er der endvidere ikke grundlag for at tilsidesætte Jammerbugt Kommunes valg af det i VVM-redegørelsen anvendte kildemateriale. Nævnet bemærker i den forbindelse, at undersøgelsen fra virksomheden [V3] er udført for Sundhedsstyrelsen.

3.2.8 Ad 7) Isnedfald

Klager 1 har anført, at isnedfald fra vindmøllerne udgør en risiko for fare på nærliggende veje.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsens beskrivelse og vurdering af risikoen for isnedfald må anses for tilstrækkelig.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har ved sin vurdering lagt vægt på, at VVM-redegørelsen indeholder en vurdering af isafkast, hvortil det er lagt til grund, at nærmeste vindmølle skal placeres ca. 75 m fra en vej. Nævnet har desuden lagt vægt på, at det fremgår af VVM-redegørelsen, at sikkerhedsfunktioner sikrer, at vindmøllen stoppes, før der dannes is på vingerne, som kan medføre risici for isafkast under drift.

3.2.9 Ad 8) Materielle goder

Klager 1 har bestridt det i VVM-redegørelsen angivne om, at der ingen begrænsninger er for, hvilke ejendomme der kan gøre krav på erstatning i forbindelse med værditab. Det er desuden klagers opfattelse, at erstatning af værditab ikke afhjælper den påvirkning, at området bliver mindre attraktivt, og at færre vil ønske at erhverve fast ejendom i området.

Det følger af VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, at det i en VVM-redegørelse skal beskrives, hvilke betydelige virkninger et planlagt anlæg kan få, herunder skal navnlig virkningerne på bl.a. materielle goder beskrives, ligesom der skal være en beskrivelse af de som en mulig følge af miljøpåvirkningerne afledte socioøkonomiske forhold.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsens beskrivelse og vurdering af projektets socioøkonomiske påvirkninger må anses for tilstrækkelig. Nævnet har lagt vægt på, at navnlig VVM-redegørelsens afsnit 8.7 indeholder en vurdering af materielle goder, hvoraf det fremgår, hvorledes værditab kompenseres. Nævnet finder på den baggrund, at det faktisk tilkendegives, at projektet kan medføre afledte negative socioøkonomiske påvirkninger i området. Videre fremgår det af miljørapporten, at værditab vil blive behandlet efter værditabsordningen som fastlagt i lov om fremme af vedvarende energi.

3.2.10 Ad 9) Ressourceforbrug

Klager 1 har anført, VVM-redegørelsen indeholder fejlagtig information om ressourceforbrug og dermed ikke udgør et korrekt grundlag for en vurdering af de relevante miljøforhold og indflydelse på omgivelserne.

Det følger af VVM-bekendtgørelsens 4, jf. § 5, stk. 3, at VVM-redegørelsen bl.a. skal indeholde en beskrivelse af anlæggets såvel kortsigtede som langsigtede virkninger på miljøet som følge af anvendelsen af naturlige råstoffer.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at VVM-redegørelsens beskrivelse og vurdering af projektets ressourceforbrug må anses for tilstrækkelig. Nævnet har lagt vægt på, at navnlig VVM-redegørelsens afsnit 2.3 indeholder en vurdering af det anslåede ressourceforbrug.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker desuden, at en nærmere afklaring af, hvorvidt Jammerbugt Kommune bevidst har angivet forkerte oplysninger om ressourceforbrug i VVM-redegørelsen for at opnå tilladelse, forudsætter en egentlig bevisførelse med vidneafhøringer, hvilket nævnet ikke kan foretage. En sådan bevisførelse må i givet fald ske i forbindelse med et søgsmål ved domstolene.

3.2.11 Ad 10) Påvirkning af fugle

Klager 1 har anført, at der bør udarbejdes en ny VVM-tilladelse, så opdaterede og korrekte undersøgelser af fugle og natur kan danne grundlag for en reel vurdering.

Miljø- og Fødevareklagenævnet forstår klagen således, at klager mener, at VVM-redegørelsens vurdering af projektets påvirkning af fugle er forældet og utilstrækkelig.

Efter VVM-bekendtgørelsens bilag 4, jf. § 5, stk. 3, skal en VVM-redegørelse indeholde en beskrivelse af anlæggets betydelige virkninger på omgivelserne, herunder navnlig virkningerne på fauna og flora, herunder virkningerne på akut truede, sårbare, sjældne eller fredede plante- og dyrearter eller arter som Danmark i international sammenhæng har et særligt ansvar for.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at der ikke er grundlag for at anse VVM-redegørelsens beskrivelse og vurdering af vindmøllernes påvirkning af fugle for mangelfuld eller uaktuel. Nævnet har lagt vægt på, at det af VVM-redegørelsen fremgår, at der ikke er registreret betydelige rastefugleforekomster af nogen art inden for projektområdet, også selv om der i det nærtliggende fuglebeskyttelsesområde er store forekomster af bl.a. rastende svaner, gæs og hjejler. Nævnet har videre lagt vægt på Jammerbugt Kommunes vurdering af, at der ikke ligger nogle væsentlige trækkorridorer i nærheden af projektområdet, og at projektet ikke vil forstyrre eller fortrænge områdets ynglefugle. Nævnet har endvidere lagt vægt på, at der ikke med klagen er fremkommet konkrete oplysninger, der understøtter, at grundlaget for VVM-redegørelsen skulle være uaktuelt.

3.2.12 Ad 11) Påvirkning af bilag IV-arter (flagermus)

EU-Kommissionen har offentliggjort en vejledning om beskyttelse af bilag IV-arter.[40] Bestemmelsen i habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra d, skal ifølge vejledningen forstås som en målsætning om, at yngle- og rasteområders økologiske funktion bevares. Yngleområder defineres i vejledningen som de områder, der skal bruges til parring og fødsel, og endvidere dækker det området i nærheden af rede- eller fødselsstedet, hvis afkommet er afhængigt af sådanne områder. Rasteområder defineres som de områder, der benyttes af et dyr eller en gruppe af dyr, når de ikke er aktive. Rasteområder omfatter strukturer, som dyr etablerer som rasteområder, f.eks. reder, huler eller skjulesteder.[41]

Ved et yngle- eller rasteområde i habitatdirektivets og habitatbekendtgørelsens forstand forstås en samling (”netværk”) af lokaliteter, hvor en bestand af en art yngler eller raster. Betydningen af de enkelte lokaliteter i netværket kan afhænge af bestandens tæthed og

spredningsmuligheder. Ved vurderingen af om et yngle- eller rasteområde beskadiges eller ødelægges, er det afgørende, om den økologiske funktionalitet af netværket af lokaliteter kan opretholdes på mindst samme niveau som hidtil.[42]

I forhold til aktiviteter, der kan påvirke yngle- eller rasteområder, skal der ifølge EU-Kommissionens vejledning sondres mellem aktiviteter, der kan rummes inden for habitatdirektivets artikel 12 og aktiviteter, der kræver fravigelse i medfør af direktivets artikel 16. Hvor der er tale om en fravigelse efter artikel 16, vil kompensationsforanstaltninger have til formål at kompensere for specifikke negative virkninger på en art og indebærer således, at der sker eller er sket en beskadigelse eller ødelæggelse af yngle- eller rasteområdet. Dette er ikke tilfældet for foranstaltninger til sikring af økologisk funktionalitet, som sikrer, at yngle- eller rasteområdets økologiske funktionalitet forbliver fuldstændig intakt (kvantitativt og kvalitativt), når aktiviteten har fundet sted. Hvis der er tale om beskadigelse eller ødelæggelse af et yngle- eller rasteområde, er der altid behov for en fravigelse i henhold til artikel 16, når de deri fastsatte betingelser er opfyldt.[43]

Det fremgår endvidere af EU-Kommissionens vejledning, at forsigtighedsprincippet er styrende for, om afværgeforanstaltninger kan anses for tilstrækkelige i forhold til at opretholde den fortsatte økologiske funktionalitet. I overensstemmelse med forsigtighedsprincippet bør foranstaltningerne således ikke anses for at være i overensstemmelse med artikel 12, stk. 1, litra d, hvis de ikke garanterer et områdes fortsatte økologiske funktionalitet. For at artikel 12, stk. 1, litra d, er overholdt, skal der være en høj grad af sikkerhed for, at foranstaltningerne er tilstrækkelige til at undgå enhver beskadigelse eller ødelæggelse, og foranstaltningerne bør være indført i rette tid og i passende form for at undgå enhver beskadigelse eller ødelæggelse. Vurderingen af sandsynligheden for succes skal foretages på grundlag af objektive oplysninger og i lyset af det pågældende områdes karakteristika og specifikke miljøforhold.[44]

Endvidere fremgår det af EU-Kommissionens vejledning, at afværgeforanstaltninger kan være en mulighed, når en aktivitet kun kan berøre dele af et yngle- eller rasteområde. Hvis yngle- eller rasteområdet som følge af afværgeforanstaltninger mindst bevarer den samme størrelse (eller udvides) og bevarer den samme (eller bedre) kvalitet for de pågældende arter, vil der ikke ske nogen forringelse af områdets funktion, kvalitet eller integritet. Det er afgørende, at områdets fortsatte økologiske funktionalitet bevares eller forbedres. Det er derfor vigtigt at overvåge effektiviteten af foranstaltningerne til sikring af økologisk funktionalitet.[45]

Anvendelse af afværgeforanstaltninger kan ifølge Miljøstyrelsens habitatvejledning være vanskeligere i forhold til nogle arter end for andre. Det kan f.eks. være vanskeligt at opretholde den vedvarende økologiske funktionalitet, hvis der forsvinder lokaliteter med lang kontinuitet eller særlige fysiske og kemiske forhold, som ikke umiddelbart kan genskabes. Det kan være svært at skabe en velfungerende erstatning for f.eks. et gammelt egetræ med hulheder og de rigtige mikroklimatiske forhold til gavn for flagermus.[46]

Generelt bør man ifølge Miljøstyrelsens habitatvejledning først søge at tilpasse et projekt, så man i videst muligt omfang undgår at skade den økologiske funktionalitet, før man søger at afværge skader gennem afværgeforanstaltninger. Det kan f.eks. dreje sig om, at man justerer et vejtracés forløb så meget som overhovedet muligt under hensyntagen til andre interesser, før man indbygger afværgeforanstaltninger.

Det fremgår endvidere af Miljøstyrelsens habitatvejledning, at der i givet fald skal være en høj grad af sikkerhed for, at afværgeforanstaltninger virker i tilstrækkeligt omfang. Jo større usikkerhed i kendskabet til arternes konkrete forekomst i et område, des større behov for afværgeforanstaltninger i form af at sikre mulige nye yngle- eller rasteområder.

Hvor afværgeforanstaltninger er påkrævede, skal der ifølge Miljøstyrelsens habitatvejledning fastsættes klare vilkår herom i de konkrete sager. Vilkåret skal være udformet sådan, at det kan håndhæves.[47]

Også af EU-Kommissionens vejledning fremgår det, at afværgeforanstaltninger kun kan anvendes i situationer, hvor der findes en tilladelses- eller planlægningsordning med formelle procedurer, og hvor de kompetente myndigheder kan vurdere, om de foranstaltninger, der træffes for at bevare et områdes "ynglefunktion" eller "rastefunktion", er tilstrækkelige.[48]

EU-Domstolen har i dommen Grand hamster II (bl.a. med henvisning til EU-Kommissionens vejledning) fastslået, at netop graden af påvirkning af yngle- eller rasteområdets økologiske funktionalitet, uanset om den er forsætlig eller ej, udgør det afgørende kriterium for sondringen mellem på den ene side en handling, der forårsager en beskadigelse af dette yngle- eller rasteområde, og på den anden side en handling, der forårsager en ødelæggelse heraf.[49] Det skal navnlig sikres, at en beskyttet dyrearts yngle- og rasteområder ikke beskadiges eller ødelægges af menneskelige aktiviteter, således at disse områder fortsat frembyder de vilkår, der er nødvendige for, at denne dyreart inden for dette område kan raste eller yngle med succes. Ved en sådan vurdering skal der tages hensyn til de økologiske krav, der gælder for hver enkelt af de berørte dyrearter, som det pågældende individ tilhører, samt til situationen på individniveau for denne dyreart, som benytter det pågældende yngle- eller rasteområde.[50] De skadelige foranstaltninger i sagen omfattede fjernelse af plantedækket fra omgivelserne omkring indgangen til hulerne for den europæiske hamster, rydning af byggeplads, anlæggelse af en tilkørselsvej til byggeplads og etablering af parkeringsområde i umiddelbar nærhed af indgangene til hulerne. EU-Domstolen fastslog i den forbindelse, at beskyttelsen af et yngleområde for en beskyttet dyreart efter habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra d, vil miste sin effektive virkning, hvis menneskelige aktiviteter, der gennemføres i omgivelserne omkring dette område, har til formål eller til følge, at denne dyreart ikke længere vil besøge det pågældende yngleområde, og at bestemmelsen herefter skal fortolkes således, at begrebet "yngleområde" ligeledes omfatter omgivelserne omkring dette område, når disse omgivelser er nødvendige for, at bilag IV-arter kan yngle med succes. [51]

Af forvaltningsplanen for flagermus fremgår det,[52] at en undersøgelse af ynglesteder, flyveruter og jagtområder i yngletiden (i perioden 20. juni til. 7. august) og en undersøgelse af rastesteder, flyveruter og jagtområder i eftersommeren og det tidligere efterår (i perioden ca. 16. august til 15. september) er uundværlig i forbindelse med ethvert projekt, hvor en afklaring af flagermusforekomsten i et område ønskes. Hver af disse undersøgelser skal indbefatte detektorbaseret kortlægning af fourageringsområder og flyveruter samt kortlægning af mulige dagkvarterer (yngle- og rastesteder). Det fremgår desuden, at ledelinjer, som anvendes af flagermus på deres jagt, ikke er yngle- eller rasteområder for flagermus.

Videre fremgår det, at erstatningshabitater bør ligge tættest muligt på det sted, hvor man vil fjerne vigtige jagthabitater eller formindske deres udstrækning, dog mindst 100 m fra et anlægsprojekt.

Det fremgår endvidere af forvaltningsplanen, at vindmøllernes tårne og blade tiltrækker store mængder af insekter, således at der på visse årstider kan forekomme store ansamlinger af insekter på og omkring vindmøllerne. Insekterne sidder på eller flyver omkring møllerne hele vejen op.

Ifølge forvaltningsplanen er den eneste sikre metode til at undgå drab af flagermus at slukke for vindmøllerne ved vindmøllehastigheder under ca. 5-6 m/s i de perioder, hvor store insektansamlinger forekommer (dvs. om natten i perioden ca. 15. juli til ca. 15. oktober).

Efter naturbeskyttelseslovens § 29 b, stk. 1, kan miljø- og fødevareministeren udfærdige forvaltningsplaner og iværksætte andre tiltag, herunder yde tilskud, med henblik på bevaring af bl.a. bilag IV-arter. Ministeren har i medfør af denne bestemmelse udarbejdet forvaltningsplanen for flagermus.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at Jammerbugt Kommune i VVM-tilladelsen har fastsat vilkår om afværgeforanstaltninger af hensyn til flagermus. Vilkåret omfatter, at der fjernes læhegn ved vindmøllerne nr. 3, 4 og 11, og at der som kompensation skal plantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne, samt at flagermusforekomsten ved møllerne skal overvåges det første driftsår. Nævnet forstår, at grunden til, at vilkåret ikke også omfatter vindmølle nr. 10, er, at afstanden fra mølletårnet til nærmeste læhegn er større end 50 m. I tilknytning hertil bemærker nævnet, at kommunen efterfølgende har oplyst, at der planlægges, at læhegn skal fjernes i en afstand af 50 m fra vindmølle nr. 11, men at der først stilles vilkår herom ved meddelelse af byggetilladelse til projektet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at Jammerbugt Kommune ikke herved i tilstrækkeligt omfang har sikret sig, at projektet ikke vil beskadige eller ødelægge yngle- og rasteområder for flagermus, når vindmøllerne nr. 10 og 11 er i drift. Nævnet konstaterer, at alle flagermusarter, der findes i Danmark, er oplistet på bilag IV i habitatdirektivet.

Ved vurderingen har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at der ved flagermusundersøgelsen fra 2016 er registreret seks forskellige flagermusarter i nærhed af projektområdet i yngleperioden og i efteråret. Nævnet har lagt til grund, at der ved undersøgelsen var opstillet en detektor ved naturområdet nord for projektområdet, en detektor ved læhegn og to detektorer på åben mark.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har yderligere lagt vægt på, at der af hensyn til VVM-tilladelsens vilkår om monitering er foretaget endnu en flagermusundersøgelse i 2019, som har til formål at klarlægge forekomsten af flagermus i forhold til levende hegn og danne grundlag for den fremtidige monitering. Der er ved undersøgelsen registreret ni forskellige flagermusarter i yngleperioden og otte arter i unge- og træktiden.

I forlængelse heraf har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på vindmøllernes placeringer i forhold til områdets karakter. Nævnet har i den sammenhæng lagt vægt på, at vindmøllerne er opstillet i nærheden af områder med flere søer og mindre skovområder samt ejendomme og gårde med bevoksning, som ligger nordøst og sydøst for projektområdet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet lægger i øvrigt vægt på, at flagermusene ifølge undersøgelsen fra 2019 både i yngle- og rasteperioden var mest aktive i de første timer efter solnedgang, hvilket indikerer, at flagermusene opholder sig inden for en relativt kort afstand fra projektområdet.

På den baggrund vurderer Miljø- og Fødevareklagenævnet, at Jammerbugt Kommune ikke har oplyst sagen tilstrækkeligt til med den fornødne sikkerhed at udelukke, at områderne nord og syd for projektområdet udgør faktiske yngle- eller rasteområde for flagermus.

I forlængelse heraf har Miljø- og Fødevareklagenævnet lagt vægt på, at vindmøllerne nr. 10 og 11 er placeret tæt på et læhegn, som efter nævnets vurdering kan tjene som en yderst central ledelinje for flagermus mellem de to potentielle yngle- og rasteområder nord og syd for projektområdet og ud til egnede fourageringsområder. At læhegnet ved vindmøllerne nr. 10 og 11 faktisk benyttes som ledelinje, bekræftes af flagermusundersøgelsen fra 2019.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder i den forbindelse, at den efter VVM-tilladelsen forudsatte afstand fra vindmøllerne nr. 10 og 11 til nærmeste læhegn på mindst 50 m ikke er tilstrækkelig til at forhindre flagermus i at fourage ved møllerne og derved risikere kollision. Nævnet henviser til, at flagermus ifølge forvaltningsplanen tiltrækkes af insekter ved møllerne og derfor kan jage insekter op ad mølletårne. Det fremgår endvidere af forvaltningsplanen, at erstatningsnatur skal etableres mindst 100 m fra et anlægsprojekt.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at ledelinjer ikke anses som yngle- og rasteområder for flagermus, men at yngle- og rasteområder kan blive negativt påvirket, hvis der sker en forstyrrelse af de tilknyttede ledelinjer. Der henvises til EU-Domstolens praksis vedrørende habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra d, hvorefter beskyttelsen af yngleområder for bilag IV-arter også gælder aktiviteter omkring yngleområdet, hvis aktiviteterne medfører, at bilag IV-arter ikke vil besøge yngleområdet længere, og begrebet ”yngleområde” derfor også omfatter områdets omgivelser, når omgivelserne er nødvendige for, at bilag IV-arter kan yngle med succes.

På den baggrund vurderer Miljø- og Fødevareklagenævnet ligeledes, at vilkåret om fjernelse af læhegn ikke er tilstrækkeligt til at udelukke muligheden for drab af flagermus.

Derudover finder Miljø- og Fødevareklagenævnet, at Jammerbugt Kommune uden fyldestgørende oplysninger om potentielle yngle- eller rasteområde for flagermus ikke med tilstrækkelig sikkerhed kan udelukke, at fjernelse af større dele af læhegnet ved vindmøllerne nr. 10 og 11 (f.eks. op til den i forvaltningsplanen generelt anbefalede afstand på 100 m) vil beskadige den økologiske funktionalitet af det formodede yngle- eller rasteområde for flagermus nordøst for projektområdet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder desuden, at der ved udfærdigelsen af undersøgelser og fastsættelsen af de fornødne afværgeforanstaltninger af hensyn til flagermus fortsat bør tages udgangspunkt i forvaltningsplanen for flagermus, uanset at der som anført af klager er foreslået andre undersøgelsesmetoder og afværgeforanstaltninger i rapporten fra DCE.

For med den fornødne sikkerhed at begrænse de skadelige virkninger af anlægget finder Miljø- og Fødevareklagenævnet med udgangspunkt i forvaltningsplanen herefter, at vilkårene 6 og 7 i VVM-tilladelsen om afværgeforanstaltninger skal ændres til følgende, idet det bortfaldne er ~~gennemstreget~~, og det tilføjede er anført med *kursiv*:

Vilkår 6 ændres til:

> 6) Der skal fjernes levende hegn omkring *vind*mølle*rne* 3~~,~~ *og* 4 ~~og 11~~, som en afværgeforanstaltning for flagermuskollisoner. Som kompensation skal der plantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne.

Vilkår 7 ændres til:

7) ~~Der skal gennemføres en monitering af flagermusaktiviteten omkring mølle 3, 4 og 11 i det første driftsår for bl.a. at klarlægge betydningen af fjernelse af levende hegn samt fourageringsmønster. Såfremt moniteringen viser, at møllerne generelt udgør en risiko for flagermus i området, vil der kunne pålægges et driftsstop af møllerne i kritiske perioder med mange flagermus omkring møllerne~~ *Vindmøllerne 10 og 11 omfattes af vilkår om driftsstop. Vindmøllerne skal slukkes ved lave vindhastigheder (under 6 m/s målt i møllehusets højde) i perioder, hvor store insektsamlinger forekommer ved vindmøllerne (dvs. fra solnedgang til solopgang i perioden fra 15. juli til 15. oktober)*.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i den forbindelse noteret sig bygherres erklæring om, at der til sikring af områdets eventuelle flagermusbestande vil blive gennemført driftsstop på bl.a. vindmøllerne nr. 10 og 11.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker desuden, at driftsstop, som fastsættes efter retningslinjerne i forvaltningsplan for flagermus, efter nævnets opfattelse er egnet til at afværge drab af flagermus samt beskadigelse og ødelæggelse af yngle- og rasteområder i relation til habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra a og d. Nævnet bemærker endvidere, at vilkåret om driftsstop medfører, at der ikke er behov for at fjerne dele af den yderst centrale ledelinje ved vindmøllerne nr. 10 og 11, hvorved det ligeledes sikres, at områdets økologiske funktionalitet ikke beskadiges.

3.2.13 Ad 12) Screeningsafgørelsen

Høring og indsigelser

Klager 2 har anført, at der ikke er foretaget en borgerhøring i forbindelse med den ændrede placering af transformerstationen, hvorved nærliggende naboer ikke har haft mulighed for at gøre indsigelse.

Miljøvurderingslovens § 35 indeholder regler for høring af offentligheden. I forbindelse med en afgørelse efter miljøvurderingslovens § 21 skal den kompetente myndighed foretage en høring af berørte myndigheder, før der træffes afgørelse, jf. § 35, stk. 1, nr. 1.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at Jammerbugt Kommunes høring i den konkrete sag er foretaget i tilstrækkeligt omfang. Nævnet bemærker i den sammenhæng, at der efter miljøvurderingsloven ikke er krav om offentlige høringer i forbindelse med en screeningsafgørelse. Nævnet har derudover lagt vægt på, at kommunen ifølge sagens oplysninger har orienteret foreninger og myndigheder samt en tilgrænsende lodsejer mod syd.

Screeningsafgørelsen

Det følger af miljøvurderingslovens § 15, stk. 1, at projekter, der på grund af deres art, dimensioner eller placering kan forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet, ikke må påbegyndes, før myndigheden skriftligt har meddelt tilladelse til at påbegynde projektet efter en miljøvurdering af projektets indvirkning på miljøet.

Projekter omfattet af miljøvurderingslovens bilag 1 er altid omfattet af krav om tilladelse med tilhørende miljøvurdering, før de må påbegyndes, jf. § 15, stk. 1, nr. 1.

Projekter omfattet af miljøvurderingslovens bilag 2 er omfattet af krav om miljøvurdering og tilladelse, når der er truffet afgørelse efter lovens § 21 (screeningsafgørelse) om, at det konkrete projektet må antages at kunne få væsentlig indvirkning på miljøet, jf. § 15, stk. 1, nr. 2.

Det følger af miljøvurderingslovens § 21, at myndigheden på grundlag af bygherrens ansøgning skal foretage en vurdering af og træffe afgørelse om, hvorvidt et projekt omfattet af lovens bilag 2 på grund af dets art, dimensioner eller placering er omfattet af krav om miljøvurdering og tilladelse. Ved vurderingen skal myndigheden tage hensyn til kriterierne i lovens bilag 6, herunder projektets karakteristika, placering og arten og kendetegn ved den potentielle indvirkning på miljøet. Afgørelsen skal endvidere tage hensyn til resultaterne af foreløbig kontrol eller vurderinger af indvirkningen på miljøet, der er foretaget i medfør af EU-lovgivningen.

Grundlaget for screeningen er bygherrens oplysninger, allerede foreliggende viden og almene erfaringer om det pågældende sagsområde.[53] En screening anses for at være en foreløbig vurdering af det ansøgte projekt, og en screeningsafgørelse skal kunne træffes ret hurtigt.[54] Det indebærer, at der må accepteres et vist spillerum for vurderingen. Er der behov for mere indgående undersøgelser for at foretage den nødvendige vurdering, taler det for miljøvurderingspligt.

Jammerbugt Kommune har foretaget en screening af det ansøgte projekt i form af en ændret placering af transformerstationen og har vurderet, at projektet ikke kan forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet, hvorfor kommunen har truffet afgørelse om, at det ikke er miljøvurderingspligtigt.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder efter en samlet vurdering af sagens oplysninger ikke grundlag for at tilsidesætte Jammerbugt Kommunes vurdering af, at den ændrede placering af transformerstationen ikke kan forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet og dermed ikke udløser krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse. Nævnet har i sin vurdering lagt vægt på, at en screening er en foreløbig vurdering af, hvorvidt en *væsentlig* indvirkning på miljøet kan *forventes*, og at kommunen har foretaget en vurdering af det konkret ansøgte projekts indvirkning på miljøet.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har desuden lagt vægt på, at Jammerbugt Kommune har foretaget en vurdering af den visuelle påvirkning fra anlægget, herunder i tilknytning til vindmøllerne i området, og at kommunen på den baggrund har vurderet, at idet transformerstationen placeres længere væk fra nabobebyggelse end oprindeligt, vil den fremstå med en mere naturlig tilknytning til vindmølleparken.

Endeligt bemærker Miljø- og Fødevareklagenævnet, at en screeningsafgørelse ikke er en tilladelse eller en godkendelse, men en forudsætning for at det anmeldte projekt lovligt kan påbegyndes. Afgørelsen erstatter således ikke en eventuel byggetilladelse, miljøgodkendelse eller anden tilladelse, der giver ansøger ret til at påbegynde projektet.

3.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets øvrige bemærkninger

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker i øvrigt, at eventuelle senere ændringer af tilladelsens vilkår efter omstændighederne vil kunne være omfattet af screeningspligt efter miljøvurderingsloven, jf. lovens § 18, stk. 1, jf. bilag 2, punkt 13, litra a.

3.4 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Jammerbugt Kommunes afgørelse af 4. oktober 2018 om VVM-tilladelse til opstilling af 11 vindmøller med tilhørende adgangsveje ved Nørre Økse Sø med følgende ændringer, idet det bortfaldne er ~~gennemstreget~~, og det tilføjede er anført med *kursiv*:

Vilkår 6 ændres til:

> 6) Der skal fjernes levende hegn omkring *vind*mølle*rne* 3~~,~~ *og* 4 ~~og 11~~, som en afværgeforanstaltning for flagermuskollisoner. Som kompensation skal der plantes nye hegn i en passende afstand fra møllerne.

Vilkår 7 ændres til:

> 7) ~~Der skal gennemføres en monitering af flagermusaktiviteten omkring mølle 3, 4 og 11 i det første driftsår for bl.a. at klarlægge betydningen af fjernelse af levende hegn samt fourageringsmønster. Såfremt moniteringen viser, at møllerne generelt udgør en risiko for flagermus i området, vil der kunne pålægges et driftsstop af møllerne i kritiske perioder med mange flagermus omkring møllerne~~ *Vindmøllerne 10 og 11 omfattes af vilkår om driftsstop. Vindmøllerne skal slukkes ved lave vindhastigheder (under 6 m/s målt i møllehusets højde) i perioder, hvor store insektsamlinger forekommer ved vindmøllerne (dvs. fra solnedgang til solopgang i perioden fra 15. juli til 15. oktober)*.

Det indbetalte klagegebyr over VVM-tilladelsen tilbagebetales.

Miljø- og Fødevareklagenævnet giver ikke medhold i klage over Jammerbugt Kommunes afgørelse af 10. september 2019 om, at en ændret placering for en transformerstation ikke er omfattet af krav om miljøvurdering og § 25-tilladelse.

Det indbetalte klagegebyr over screeningsafgørelsen tilbagebetales ikke.

---

[1] Bekendtgørelse nr. 957 af 27. juni 2016 om vurdering af visse offentlige og private anlægs virkning på miljøet (VVM) i medfør af lov om planlægning.

[2] Lovbekendtgørelse nr. 1976 af 27. oktober 2021 om miljøvurdering af planer og programmer og

af konkrete projekter (VVM).

[3] Lov nr. 1715 af 27. december 2016 om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

[4] Bekendtgørelse nr. 132 af 30. januar 2017 om gebyr for indbringelse af klager for Miljø- og Fødevareklagenævnet mv.

[5] Bekendtgørelse nr. 1736 af 21. december 2015 om støj fra vindmøller.

[6] Sagsnr. 19/00749.

[7] Sagsnr. 19/07984.

[8] Baseret på oplysninger fra Miljø- og Fødevareklagenævnets GIS-system (Geografisk InformattonsSystem).

[9] VVM-redegørelsen henviser til den dagældende bekendtgørelse nr. 1284 af 15. december 2011.

[10] Delta, 2011, Sammenhæng mellem vindmøllestøj og helbredseffekter. Rapport udført for

Sundhedsstyrelsen.

[11] Health Canada, 2014. Findings From Wind Turbine Noise and Health Study. Pressemeddelelse på www.news.gc.ca (http://www.news.gc.ca).

[12] Lovbekendtgørelse nr. 1791 af 2. september 2021 om fremme af vedvarende energi.

[13] Bekendtgørelse nr. 1736 af 21. december 2015 om støj fra vindmøller.

[14] Klager har henvist til EU-domstolens dom i sag C-290/15, sag C-201/02, præmis 56, og sag C-1/11, præmis 46.

[15] https://mst.dk/media/141389/notat-om-miljoevurdering-af-vindmoellebekendtgoerelsen-3.pdf (https://mst.dk/media/141389/notat-om-miljoevurdering-af-vindmoellebekendtgoerelsen-3.pdf).

[16] Vattenfall - Denmark-Esbjerg: Road construction works 2019/S 130-317961.

[17] Sagsnr. NMK-34-00616.

[18] Sagsnr. NMK-33- 01485 og NMK 34-00269.

[19] MAD2014.366.

[20] Sagsnr. NMK-34-00575.

[21] Sagsnr. NMK-33-01845.

[22] Jf. bemærkningerne til § 57 i forslag L147 til Lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (FT 2015/1).

[23] Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2011/92/EU af 13. december 2011 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet.

[24] By- og Landsskabsstyrelsens vejledning af 12. marts 2009 om VVM i planloven, s. 4.

[25] By- og Landsskabsstyrelsens vejledning af 12. marts 2009 om VVM i planloven, s. 24 f.

[26] EU-Domstolens dom af 7. november 2019 i sag C-280/18, *Alain Flausch m.fl.*

[27] Vejledning om VVM i planloven af 12. marts 2009, s. 14.

[28] EU-Domstolens dom af 3. marts 2011 i sag C-50/09, Kommissionen mod Irland, præmis 44.

[29] EU-Domstolens dom af 3. marts 2011 i sag C-50/09, Kommissionen mod Irland, præmis 36-40.

[30] Bekendtgørelse nr. 188 af 26. februar 2016 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

[31] Miljø- og Fødevareklagenævnet antager, at den fjerde ejendom, som i den endeligt vedtagne lokalplan ikke forudsættes nedlagt som boligejendom alligevel, er ejendommen "Søgårdsminde" umiddelbart syd for vindmølle nr. 12.

[32] Vindmøllerne nr. 8, 12 og 13 i projektområdets nordøstlige hjørne samt vindmølle 2 [som var den midterste af de vestligste møller] i projektområdets [vestlige] side.

[33] Se til sammenligning Østre Landsrets dom af 15. februar 2021 (MAD 2012.394).

[34] Lovbekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014.

[35] Miljøstyrelsen, 2021, Vejledning om støj fra vindmøller, s. 29.

[36] Baseret på oplysninger fra Miljø- og Fødevareklagenævnets GIS-system (Geografisk InformationsSystem).

[37] Vejledning nr. 9339 af 12. marts 2009 om VVM i planloven, pkt. 5.

[38] Bekendtgørelse nr. 1736 af 21. december 2015 om støj fra vindmøller.

[39] Bekendtgørelse nr. 135 af 7. februar 2019 om støj fra vindmøller.

[40] Vejledning om streng beskyttelse af dyrearter af fællesskabsbetydning i henhold til

Habitatdirektivet, Kommissionens meddelelse af 12. oktober 2021, C(2021) 7301 (herefter EU-Kommissionens vejledning).

[41] EU-Kommissionens vejledning, pkt. 2.52-2.57.

[42] Miljøstyrelsens habitatvejledning, pkt. 9.7.1.4 og EU-Kommissionens vejledning pkt. 2.52, hvorefter habitatdirektivets artikel 12, stk. 1, litra d, bør forstås som en målsætning om opretholdelse af yngle- og rasteområders økologiske funktion.

[43] EU-Kommissionens vejledning, pkt. 2.73.

[44] EU-Kommissionens vejledning, pkt. 2.69.

[45] EU-Kommissionens vejledning, pkt. 2.68.

[46] Jf. herom og i de følgende afsnit Miljøstyrelsens habitatvejledning, pkt. 9.7.1.5.

[47] Miljøstyrelsens vejledning til bekendtgørelse nr. 1595 af 6. december 2018 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

[48] EU-Kommissionens vejledning, pkt. 2.68.

[49] EU-Domstolens dom af 28. oktober 2021 i sag C-357/20, Magistrat der Stadt Wien (Grand hamster - II), præmis 51.

[50] Dommens præmis 52.

[51] Dommens præmis 32-34.

[52] Forvaltningsplan for flagermus. Beskyttelse og forvaltning af de 17 danske flagermusarter og deres levesteder, Naturstyrelsen, 2013.

[53] Forslag nr.147 til Lov om miljøvurderings af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) som fremsat den 3. marts 2016.

[54] Vejledning nr. 9339 af 12. marts 2009 om VVM i planloven, s. 36.

Sag:

19/00750 og
19/07987

Dato:

27. april 2022.

Emner:

Miljøvurdering af ...